

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

ABDURRAHİM KARAKOÇ’UN ESERLERİNDE DİN VE DİNDARLIK

SELDA ALKAN

YÜKSEK LİSANS

ADANA / 2021

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

ABDURRAHİM KARAKOÇ'UN ESERLERİNDE DİN VE DİNDARLIK

SELDA ALKAN

Danışman: Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Asım YAPICI

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Nesibe ESEN ATEŞ

YÜKSEK LİSANS

ADANA / 2021

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Asım YAPICI

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Nesibe ESEN ATEŞ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

.../.../2021

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

.... / / 2021

İMZA

Selda ALKAN

ÖZET

ABDURRAHİM KARAKOÇ’UN ESERLERİNDE DİN VE DİNDARLIK

Selda ALKAN

Yüksek Lisans Tezi: Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK

Şubat, 2021, 87 sayfa

Bu çalışma, son dönem Türk halk edebiyatının önemli temsilcilerinden birisi olan şair-yazar Abdurrahim Karakoç’un dinî yaşayışını ve dinî anlayışının eserlerindeki tezahürünü konu edinmiştir. Dinî hayatının, şairin kendi eserleri ve hakkında yazılan biyografilere dayanılarak din psikolojisi açısından analiz edilmesi amaçlanmıştır. Kavramsal çerçevede din ve dindarlık hakkında bilgiler verildikten sonra şairin dinî anlayışı araştırılmıştır. Eserlerine yansıyan dinî tasavvurları din psikolojisine göre analize tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Abdurrahim Karakoç, şiir, şair, din, dindarlık, hermeneutik, tasavvur, dinî yaşayış

ABSTRACT**RELIGION AND RELIGIOUSNESS IN THE WORKS OF ABDURRAHİM
KARAKOÇ****Master Thesis, Department of Philosophy and Religious Studies****Supervisor: Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK****February 2021, 87 Pages**

This study is about the religious life of the poet-writer Abdurrahim Karakoç, one of the important representatives of the recent Turkish folk literature, and the manifestation of his religious understanding in his works. It is aimed to analyze his religious life in terms of the psychology of religion, based on the poet's own works and biographies written about him. After giving information about religion and religiosity in a conceptual framework, the religious understanding of the poet was researched. His religious visions reflected in his works were analyzed according to the psychology of religion.

Keywords: Abdurrahim Karakoç, poetry, poet, religion, piety, hermeneutics, imagination, religious life

ÖNSÖZ

İnsan, kendi varlığını hissetmeye ve dış dünyaya duyurmaya ihtiyaç duyduğunda sanata yönelir. Sanat, insanın ebedîlik arzusunun neticesinde, geleceğe dönük iz bırakmak için ortaya koyduğu estetik ürünlerin tümünün adıdır. Kelime kullanma sanatı olan edebî türler içinde şiir, insanoğlunun duygu ve düşüncelerini anlatmak için ortaya koyduğu en etkili edebî sanatlardan biridir. Aynı zamanda en zorlarından. Zira duyguları ve düşünceleri kelimelere sığdırmak, vermek istediği mesajı muhatabına doğru bir şekilde aktarabilmek, ince bir kalbin yanında özel bir zihinsel kabiliyet ister. Her ne kadar şiir, duygu ve düşüncelerin dışavurumu olsa da bütün şairler için bu gayeden ibaret olduğunu söyleyemeyiz. Kimi şairler anlaşılacak için yazdığını söylerken kimisi şiirin gayesinin anlaşılacak olmadığı iddia eder. Fakat her durumda şair, şiirine hem kendi psikolojik arka planını hem çağının sosyolojik şartlarını yansıtmaktan kaçamaz.

Abdurrahim Karakoç, dört kuşak şair olan bir ailenin içinde doğmuştur. Yine dededen itibaren hafız ve âlim bir babanın çocuğudur. Böyle bir ailede doğmuş olmanın etkilerini Karakoç'un hem yaşantısında hem de ortaya koyduğu eserlerinde görürüz. Zira şiir, şairinden bağımsız olamaz. Şiir; şairin duygularını, düşüncelerini yansıttığı gibi ümitlerini, acılarını, kaygılarını, korkularını, belki kendinden dahi gizlediklerini de yansıtır.

“Abdurrahim Karakoç'un Eserlerinde Din ve Dindarlık” başlıklı bu çalışmada şair-yazar Abdurrahim Karakoç'un dinî kişiliği, din anlayışı ve dinî yaşantısı incelenmiştir. Araştırma üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde çalışmanın konusu, amacı, önemi ve sınırlılıkları ele alınmıştır. İkinci bölümde şairin hayatı ele alınmış, kişiliği analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde dinî tasavvurunun şiirlerindeki tezahürü ele alınmıştır.

Bu çalışma süresince her danıştığım bana yol gösteren Danışman Hocam Prof. Dr. Hasan Kayıklık'a, konu seçiminden sonuçlandırma aşamasına kadar manevî desteğini daima hissettiğim Prof. Dr. Asım Yapıcı'ya ve daima destekçim olan aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

Selda ALKAN

Adana/2021

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv

ABSTRACT v

ÖNSÖZ vi

KISALTMALAR ix

BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı	1
1.2. Araştırmanın Yöntemi	2
1.3. Sınırlılıklar	3

BÖLÜM II

ABDURRAHİM KARAKOÇ'UN HAYATI VE KİŞİLİĞİ

2.1. Hayatından Kesitler	4
2.1.1. Ailesi	4
2.1.2. Eğitimi	4
2.1.3. İş Hayatı ve Maraş Yılları	5
2.1.4. Ankara Yılları	6
2.2. Edebi Yönünün Açığa Çıkışı ve Eserleri	7
2.2.1 Şairlik Serüveni	7
2.2.2. Şiire Bakışı	8
2.2.3. Eserleri	9
2.3. Kişiliği	10

BÖLÜM III

ABDURRAHİM KARAKOÇ'TA ZİHNİYET VE DİNİ HAYAT

3.1. Karakoç'un Din Anlayışı	21
------------------------------------	----

3.2. Karakoç'ta İnanç Esasları	22
3.2.1. Allah İnancı	22
3.2.2. Peygamber Algısı	24
3.2.3. Kutsal Kitap İnancı	27
3.2.4. Âhiret İnancı	29
3.2.5. Kader İnancı	32
3.3. Karakoç'ta Dua ve İbadet	34
3.3.1. Duaya Yaklaşımı	34
3.3.2. İbadetlere Yaklaşımı	36
3.4. Karakoç'ta Din ve Milliyetçilik	44
3.5. Karakoç'ta İnsan ve Değerler	48
3.5.1. İnsana Bakışı	48
3.5.2. Din, Kültür, Tarih, Bilim ve Sanat	52
3.5.3. Temel Değerler: Hak, Adalet, Doğruluk ve Emek	55
3.5.4. Modern Çağ ve Kaybolan Değerler	57
3.6. Karakoç'un Dindarlık Anlayışı	60
3.7. Karakoç'un Tasavvufi Kavramlara Yaklaşımı	66
3.7.1. Muhabbetullah	66
3.7.2. Zikrullah	68
3.7.3. Nefs	70
SONUÇ	73
KAYNAKÇA	78
ÖZGEÇMİŞ	87

KISALTMALAR

akt. : Aktaran

B. : Baskı

c. : Cilt

Çev. : Çeviren

ÇÜİFD: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Der. : Derleyen

Ed. : Editör

Haz. : Hazırlayan

Hız. : Hazreti

S. : Sayı

s. : Sayfa

ss. : Sayfa aralığı

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

v. dğr.: Ve diğerleri

vb. : ve benzeri

vs. : vesaire

&: ve

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1 Araştırmanın Konusu ve Amacı

Araştırmamızda odaklandığımız konu, şair Abdurrahim Karakoç'un dinî yaşantısı, din ve dindarlık algısıdır. Karakoç'un din ve dindarlık algısının nasıl olduğu, dindarlığının oluşumunda etkili olan faktörlerin neler olduğu, dinî inanç ve ibadetlere bakışının ne şekilde olduğu sorularına cevap aranacaktır. Bu bağlamda Allah inancı, peygamber tasavvuru, ahiret inancı ve ölüm gibi dinî kavramları nasıl anladığı analiz edilmeye çalışılacaktır. Araştırmamızın amacı, Abdurrahim Karakoç'un din ve dindarlık algısı, dinî yaşantısı ve şiirlerindeki dinî temaları din psikolojik açıdan incelemek suretiyle tespit etmektir.

Psiko-biyografik çalışmalar din psikolojisi araştırmaları arasında vazgeçilmeyecek konulardandır. Bireylerin dinî yaşantıları, dindarlık şekilleri, dinî kavram ve olguları anlamlandırma biçimleri, otobiyografik ve biyografik verilerden yola çıkarak psikolojik açıdan tahlil edilebilir. Özellikle sanatçıların psiko-biyografik açıdan incelendiği çalışmalar Freud (2007) tarafından başlatılmış ve sonraki yıllarda bir gelenek olarak ABD ve Avrupa'da devam ettirilmiştir (Elms, 2007; Erikson, Gandis truth: On the origins of militant nonviolence, 1969; Espinosa, 2008). Ülkemizde de bu geleneğin devamı niteliğinde çalışmalar ortaya konulmuştur (Esen, 2009; Kayıklık, 2002; Köse, 2012; Yapıcı, 2007; Peker, 2011).

Türkiye'de yapılan çalışmalara baktığımızda edebiyat dergilerindeki Karakoç anısına yazılanlar dışında Abdurrahim Karakoç'un edebî şahsiyeti, tasavvufi yönü, hayatı ve eserleri ile ilgili çok az sayıda kitap ve akademik çalışma mevcut olduğunu görürüz (Avcı, 2012; Çetinkaya, 2019; Çiçek, 2020; Eraslan, 2012; Ertürkmen, 2019; Filiz, 2010; Saldere, 2001; Şehsuvaroğlu, 2016; Kurt, 2013). Araştırmamız neticesinde, Karakoç'un dinî yaşantısı ve din algısının din psikolojisi bakış açısıyla incelendiği herhangi bir çalışma tespit edilememiştir.

Karakoç, 21.yy. Türk halk edebiyatının güçlü temsilcilerinden biridir. Şiirlerinde ilahî ve beşerî aşk, tabiat, gurbet, toplumsal yozlaşma, Türklük, İslam davası, ölüm gibi çeşitli konulara değinmiştir. O, şiiri "*bir gayeye varmak için araç*" olarak gördüğünü ifade eder (Tek, 2012, s. 185). Şairin yerini milletin, mertebesini Allah'ın tayin ettiğini söyleyerek millî ve dinî duruşunu izhar eder. Şairin vazifesinin, inancının gereğini

yapmak olduğunu söyler (Kurt, 2013, s. 51). Böylece Karakoç'un şairliğe ideolojik bir anlam yüklediğini görürüz. Özellikle hiciv şiirlerinde tenkittteki ölçüsünün İslâm ahlâk ve adabına göre olduğunu ifade eder (2013, s. 93). Bu da şairin din algısının niteliğini, yaşantısında ve eserlerindeki tezahürünü göstermesi bakımından onun din psikolojisi açısından incelenmeye değer bir isim olduğunu göstermektedir.

1.2 Araştırmanın Yöntemi

Bilindiği gibi bilimsel araştırmalarda yapılacak ilk şey verilerin bilimsel ölçülere uygun olarak bir araya getirilmesidir. Sonraki aşama bir araya getirilen bu verilerin geçerlik ve güvenilirlik ölçüleri çerçevesinde işlenip yoruma tabi tutulmasıdır (Yavuz K. , 1986, s. 153-154).

Psiko-biyografik bir araştırma olan çalışmamızın ilk aşamasını verilerin toplanması oluşturmuştur. Eserden yazara tekniği ile çalıştığımız nitel araştırmamızda birincil kaynaklarımız Karakoç'un şiir kitapları olmuştur. Ayrıca nesir tarzında yazdığı "Çobandan Mektuplar" (Karakoç, 1997) ve "Düşünce Yazıları" (Karakoç, 1990) kitapları da şairin zihniyet ve din ilişkisini yorumlamak için başvurduğumuz kaynaklardır. Karakoç'un Kadim Yayınları tarafından "Abdurrahim Karakoç'un Bütün Eserleri" üst başlığı ile on iki kitaplık bir seri olarak basılan şiir kitapları incelenerek şairin kullandığı dinî kavram ve semboller içeren ifadeler tespit edilmiştir. İkincil kaynak olarak şairin dinsel gelişiminde etkili olan faktörlerin neler olduğu, evliliğinden meslek seçimine kadar hayatında aldığı kararlarında dinin doğrudan ya da dolaylı olarak etkisinin olup olmadığı gibi bilgilere ulaşabilmek için hakkında yazılan biyografileri kullandık. Biyografilerin ilki, Lütfü Şehsuvaroğlu'nun kaleme aldığı "Abdurrahim Karakoç: Şairin Haberci Olarak Portresi" (Şehsuvaroğlu, 2016) kitabıdır. İkincisi ise İhsan Kurt tarafından kaleme alınan "Abdurrahim Karakoç" (Kurt, 2013) kitabıdır. Kitapçık şeklinde yayımlanan bir eser de Duran Boz'a ait olan "Kaleminde Sevda Yüğü Biriktiren Şair: Abdurrahim Karakoç" (Boz, 2013) adlı çalışmadır. Biyografiler dışında 1960 yılından günümüze kadar çeşitli edebî dergilerin Karakoç adına hazırladıkları özel sayılardan toparlanan yazılardan ve Karakoç'un vefatının ardından sevenlerinin çeşitli gazetelerde yazdıkları köşe yazılarından oluşan Hayrullah Eraslan'a ait "Üçgen Piramitinin Zirvesindeki Cihan Şairi: Abdurrahim Karakoç" (Eraslan, 2012) kitabı da birincil kaynakları anlamak ve yorumlamak için başvurduğumuz ikincil kaynaklardan olmuştur. Ayrıca Karakoç hakkında yapılan akademik çalışmalardan da yararlanılmıştır.

Araştırmamızın ikinci aşamasını; elde ettiğimiz verilerin, anlayıcı ve yorumlayıcı gelenek çerçevesinde betimsel analiz, içerik analizi ve semantik analiz teknikleri ile yorumlanması oluşturmuştur.

1.3 Sınırlılıklar

Çalışmamızda şairin edebî ve siyasî yönü göz ardı edilmiştir. Karakoç'un köşe yazarlığının uzun yıllar devam etmesi neticesinde arşivlenmiş yazılarının sayısının oldukça fazla olması, bunların veri olarak çalışmanın kapsamı dışında tutulmasını zorunlu kılmıştır. Yalnızca “Yeni Düşünce” gazetesinde yayınlanan günlük makalelerinin bir araya getirilerek neşredildiği “Düşünce Yazıları” (Karakoç, 1990) kitabı çalışma sınırlarına dâhil edilmiştir. Bu bağlamda Abdurrahim Karakoç'un din ve dindarlık anlayışını psikolojik bir bakışla araştırdığımız çalışmamızda, şairin bizzat kaleme aldığı şiir ve nesir kitapları, hakkında yazılan akademik makaleler ve kitaplara kaynak olarak başvurulmuştur.

BÖLÜM II

ABDURRAHİM KARAKOÇ’UN HAYATI ve KİŞİLİĞİ

2.1 Hayatından Kesitler

2.1.1 Ailesi

Abdurrahim Karakoç, “*Üç kapının ikisinden şair çıkar*” (Avcı, 2008, s. 5) denilen şairler şehri Kahramanmaraş’ın, eski adıyla Celâ şimdiki adıyla Ekinözü ilçesinde 1932 yılında dünyaya gelmiştir (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 19). Babası Ümmet Karakoç ve dedesi Balcıfakı namı ile bilinen Mehmet Karakoç yöre halkında derin izler bırakmıştır. Her ikisi de hem hoca hem şairdir (Kurt, 2013, s. 17). Baba Ümmet Karakoç hâfız ve şairliğinin yanı sıra aynı zamanda İstiklâl Savaşı’na katılmış, Arabistan cephesinde savaşmış, Elbistan-Maraş arasında muhaberatla görev almış bir gazidir. Savaştan sonra demiryollarında taşeron olarak çalışmıştır. Anne Fatma Hanım, okuma yazma bilmeyen, çocuklarını yetiştirmek için kendini feda eden bir Anadolu kadınıdır (Boz, 2013, s. 3). Hepsi de şair olan beş erkek çocuk yetiştirmiştir. Karakoç’un; kendisi gibi meşhur bir şair olan, “*Türk Şiirnin Ak Saçlı Beyaz Kartalı*” olarak bilinen ağabeyi Bahaettin Karakoç ile birlikte küçük kardeşleri Ertuğrul, Osman Naci ve Nafiz Karakoç memuriyetten emekli olmuşlardır (Filiz, 2010, s. 1).

2.1.2 Eğitimi

Ağabeyi Bahaettin Karakoç, şairin başarılı bir öğrenci olarak ilkokulu köyünde dört yılda bitirdiğini, daha sonra okula gitmediğini ancak kitapla bağına hiç koparmadığını anlatır. Onun okuma tutkusu ile ilgili olarak şunları söyler: “*İster bir şiir kitabı ister bir roman ve ister bir kanun kitabı olsun, okuduğunu adeta beynine resmeder, ufak bir ayrıntıyı unutmazdı.*” (Karakoç, 2012, s. 88). Karakoç, babasının ve ağabeyinin getirdiği kitapları gece gündüz okuyup bitirmiştir. Şairin, henüz 18 yaşındayken J.J.Rousseau’nun “Emile” ve Karl Marx’ın “Kapital” adlı eserlerini okuduğu, yüksekokulu bitirmiş diplomalıların birçoğundan daha fazla kitap okuyarak kendini yetiştirdiği aktarılmıştır (Avcı, 2012, s. 91). Şair, gençliğinde gece yarılara kadar kitap okuduğu için gözü bozulmasın diye uyarı babasına üzülmeyin diye tamam deyip, ay ışığında kitap okumaya devam ettiğini anlatır (Kurt, 2013, s. 20).

Karakoç'un babası Ümmet Hoca olarak tanınan Ümmet Karakoç, çevresindeki birçok kişiye Kur'an okumayı öğrettiği gibi çocuklarına da öğretmiş, onların ilk hocası olmuştur. Şair, babasının medresesinde okuduğunu övünerek anlatır. Ümmet Hoca çocuklarına aynı zamanda şiiri de öğretmiştir. Evine çeşitli kitap ve dergilerin girdiği Ümmet Hoca, çocuklarını hem geleneksel halk şiirinin ustaları olan Karacaoğlu'nun, Dadaloğlu'nun, Seyrânî'nin hem de modern dönem şairi Necip Fazıl gibi üstatların şiirleri ile yetiştirmiştir. Aynı zamanda Battal Gazi ve Hz. Ali cenkleri gibi kahramanlık hikâyeleri, Leyla ile Mecnun ve Kerem ile Aslı gibi aşk hikâyeleri, Nabi ve Bâki gibi Divan şairinin gazelleri, hatta Pol ve Virgini gibi Batılı yazarların romanları ile yetiştirmiştir. Ümmet Hoca'nın "Üstad" dediği Necip Fazıl'ın çıkarttığı Büyük Doğu Dergisinin de Karakoç'un yetişmesinde büyük payı vardır. Karakoç dergiyi okudukça kendi şiirlerinin de dergi kapaklarında boy boy basıldığını hayal ettiğini, böyle bir dergi çıkarmayı çok istediğini ifade etmiştir (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 19-55).

2.1.3 İş Hayatı ve Maraş Yılları

Karakoç, ilkokuldan sonra köyünde kalır. Marangozluk öğrenerek çeyiz sandıkları yapacak kadar işinde ustalaşır (Avcı, 2012, s. 91). Askere çağrılması ile birlikte askerde iken Mors alfabesini öğrenmek, kütüphaneden aldığı sözlükle yeni kelimeler ezberlemek gibi meşguliyetlerle kendini geliştirir. Burada yazdığı şiirlerle şiirini olgunlaştırır. Daha sonra bir bavul dolusu şiirle köyüne döner (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 66).

Şair 1953'te askerlikten terhis olmuş, 1958'e kadar köyünde bağ-bahçe işleri ile uğraşmıştır. 1958'de, yaşadığı köy Celâ'nın büyüyüp gelişerek Ekinözü adıyla belediye olması sebebi ile açılan imtihanı kazanan Karakoç, belediye muhasibi olarak çalışmaya başlar (Filiz, 2010, s. 2). 1960'da sevdiğine ithafen "Mihriban" şiirini yazar. Ancak çeşitli nedenlerden dolayı sevdiğine kavuşamaz. Bundan sonra şair kendisini "*bohem*" bir hayatın içinde bulur. Dağlara çıkar, avcılığa merak salar. Bitkilerle böceklerle iç içe çayırarda, ovalarda zaman geçirmeye başlar. Böylece sevdası ile birlikte tabiat da şiirlerine konu olmaya başlamıştır (Boz, 2013, s. 8).

Memuriyetinin üzerinden yedi yıl geçtikten sonra Pakize Hanım ile evlenen Karakoç'un 1967'de ilk çocuğu dünyaya gelir. İlk sevincini "*Kızıma Mihriban adını koydum. Evde her daim onun adı anılsın diye...*" sözleri ile anlatır. 1969'da ikinci çocuğunu kucağına alır. Ona da davasının adını koyar: Türk İslâm. Bunu da "*Aşkımı ve*

davamı eser yaptım. Şiirlerim de çocuklarım da eserim.” sözleriyle aktarmıştır. 1971’de kucağına aldığı üçüncü çocuğunun adını Enderhan koymuştur (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 103).

1982 yılında yayınlanan “Doğuş” dergisinin Abdurrahim Karakoç özel sayısı, şairin önemli bir karar almasında etkili olur (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 151). Ailesinin ve dostlarının da teşviki ile emekliye ayrılarak Ankara’ya yerleşir (Karakoç, 2012, s. 87). Bu arada yaşadıkları yerde çocuklarının gidebileceği okul olmaması da Celâ’dan gitme kararı almasında etkili olmuştur. Böylece kızı Mihriban Karakoç tarih öğretmeni, oğlu Türk İslam avukat ve diğer oğlu Enderhan da öğretim görevlisi olmuştur (Filiz, 2010, s. 3).

2.1.4 Ankara Yılları

Maraş’ta olduğu süre boyunca şairin “Vur Emri”, “Kan Yazısı” ve “Suları İslatamadım” şiir kitapları yayımlanmıştır. Ankara’ya varınca “Yeni Ufuk” gazetesinde köşe yazarlığına başlar. Daha sonra “Yeni Düşünce” gazetesinde Poligon köşesinde yazar. Bu süreçte de şiir kitapları yayımlanmaya devam eder (Boz, 2013, s. 10-11).

“Vakit” gazetesi bünyesinde vefatına kadar sürdürdüğü köşe yazarlığı serüvenine başladığı dönemde siyasete dâhil olur. Milliyetçi Hareket Partisi’ne üye olarak ülkücü harekete katılma sebebini şöyle anlattığı aktarılır

Gençlik ve halk bölünmüştü. Bilgili değillerdi, okumuyorlardı. Ne tam kâfir ne tam müslimandılar. Mesele gençleri “Hak yolu” olarak bildiğimiz “İslâmiyet’e” yöneltmekti. Misyon hiçbir zaman tamamlanmaz ama başarılı olduğumuza kanaat getirince bıraktık. Elimizden geleni yaptık ama daha fazlasına da gücüm yok. Politika hayatı bana yaramadı (Filiz, 2010, s. 4).

Daha sonraki zamanlarda BBP (Büyük Birlik Partisi)’nin aktif bir üyesi olmuştur. BBP genel başkanı Muhsin Yazıcıoğlu’nu, “*aradığı gençlik lideri*” olarak tanımlamış, ona daima destek olmuştur. Bir Alperen olarak partinin gazetesinde yazmış, ancak zamanla uzaklaşmaya başlamış, sonunda da tamamen siyasetten kopmuştur (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 201). Siyaseti neden bıraktın diye soranlara, “*Allah rızası için girmiştım, Allah rızası için ayrıldım.*” cevabını verir (Avcı, 2012, s. 91).

7 Haziran 2012 günü vefat eden Karakoç’un cenaze namazı Ankara Kocatepe Camii’nde 8 Haziran Cuma günü kılınmıştır (Gülcemal, 2012, s. 20). Cenazesi Bağlum Mezarlığı’na defnedilmiştir (Boz, 2013, s. 14)

2.2 Edebi Yönünün Açığa Çıkışı ve Eserleri

2.2.1 Şairlik Serüveni

Şairin ilk şiirlerinin konusu çobanın davarı kaybetmesi gibi köydeki haberlerdir. Daha sonra “*Tanrı’nın sesini arıyordum damarlarımda dolanıp*” diyen Karakoç’un şiirlerinin konusu sevdası olmuştur (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 46).

Şairin yayımlanan ilk şiiri Elbistan’da çıkan bir dergide yer alan bir taşlamadır. Bundan sonra şairin ismi yurt genelinde duyulmaya, birçok ünlü ismin dikkatini çekmeye başlar. Fethi Gemuhluoğlu, bir vesile ile Karakoç’un şiirlerini okumuş, çok beğenmiş ve bizzat onu aramış, şiirlerini yayımlamak üzere devamını yazması için Karakoç’tan söz almıştır (Filiz, 2010, s. 6). Yine Kemal Fedai Coşkun tarafından çıkarılan Fedai dergisinin ilk sayısında “Hasan’a Mektuplar” kitabından gönderdiği bir şiiri basılmış, derginin bu sayısı altmış bin baskı sayısını bulmuştur (Boz, 2013, s. 9). Daha sonra “Hasan’a Mektuplar” adı ile Fedai Yayınları tarafından 1964’te on bin adet olarak ilk kitabı bastırılır. Kısa zamanda tükenen kitabın ikinci baskısı yine on bin adet basılmış, üçüncü baskısını da Osman Yüksel’in isteği ile Serdengeçti Yayınları on bin adet olarak yapar (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 181-185).

Karakoç, hep en iyi olmanın hayalini kurmuş, bunu şu sözleri ile anlatmıştır: “...Gün gelecek büyük şair olacağım. Adım âşıkların dilinden düşmeyecek, adım dava adamlarının dilinden düşmeyecek, adım tabiatı sevenlerin ve ona saygı duyanların dilinden düşmeyecek...” (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 77). Bunun için hamlik döneminin ürünleri ile halkın karşısına çıkarsa, Abdurrahim Karakoç olamayacağını söyleyerek 1958 yılına kadar yazdığı bütün şiirlerini yakmıştır. Şair, özgün olma çabasını “*Yunus’u çok severim ama ben Yunus’a değil de bana benzemek isterim.*” sözleri ile ifade eder (Filiz, 2010, s. 7). Karakoç’un bir röportajda “*ayaklarım ize sığmaz, ölürüm*” sözleriyle belirttiği gibi Akbaş şairin yaptığı şeyi modern halk şiirinde eskiden kopmadan yeniyi başarma anlamında bir “neo-klâsik” olarak yorumlar (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 132).

“*Hem bir türkü şairi hem türküleşen bir şair*” olarak Karakoç, henüz hayatta iken dahi en çok eseri bestelenen şair olmuştur (Tokel, 2012, s. 92). Ne gariptir ki şiirleri bestelenmeden kitapları on binler satılsa da Karakoç’un halka mâl olması Mihriban’ın bestelenmesi ile olmuştur. Bu durum onu pek hoşnut etmez. Kendisi de bunu “*Türk’ün aklı sonradan gelir.*” atasözünü “*Türk’ün aklı kulağındadır.*” şeklinde değiştirmeli diyerek eleştirir. Zira 1960’da yazdığı “Mihriban” şiiri, tam otuz beş yıl sonra Musa Eroğlu tarafından bestelendiği 1995 yılında meşhur olur. Bu şiirini diğerlerine göre zayıf

bulmasına rağmen bestelenince meşhur olmasına epey içerlemiştir (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 187).

2.2.2 Şiire Bakışı

Karakoç'a göre *"eserin kendisi başlı başına müellifinin parmak izidir."* Bunu dizelerinde şöyle dile getirir: *"Her şiir, şairin aşk denizidir, / Her mısra şairin parmak izidir."* (Karakoç, 2002a, s. 1). Burada parmak izi Filiz'in ifade ettiği gibi, *"...Şairin hem düşüncesindeki hem duygusundaki hem de inandığı ve yaşadığı hayatın eserine yansımaları ve okuyucunun mısralardan şairi tanıyabilmesidir."* (2010, s. 8).

Karakoç, şiirin evrensel olması, şiire politika girmemesi gerektiğini söyleyenlere karşı öfkeli. Bu konuda kendisine sorulan bir soruya şöyle cevap vermiştir: *"...Şair evreni düzeltmek için vazifelidir, politikayı namuslu yapmak zorundadır. Aksini söyleyenler kendi düzenlerinin yıkılmasından korkan fikirsiz sahtekârlardır..."* (Kurt, 2013, s. 92).

Karakoç, şiirin kendisi için önemini söylese de şiiri tarif edemez. Bunu dizelerine de taşımıştır: *"Her şair bir arıdır, şiir derer çiçekten, / Acı-tatlı bal yapar geçmişten, gelecekte, / Altmış yıla yakındır şiir yazarım, fakat, / Şiir nedir dersiniz anlatamam gerçekten..."* (Karakoç, 2005, s. 203). Çünkü şaire göre; *"...Şiiri tam anlamıyla tarif etmek ne şairin ne de edebiyatçıların haddine düşmüştür..."* (Karakoç, 2019b, s. 9). Karakoç, ne derse desin şiiri tarifte eksik kalacağını bilse de onu *"madde ve mana iklimine açılan gönül kapısı"* olarak tarif etmiştir (Karakoç, 2018f, s. 9).

Karakoç'un şiirin hakikatini anlatmak için sarf ettiği çabaya bir örnek de şu sözleridir:

...Kimi zaman kabaran öfke seli, kimi zaman uyuyan bir denizdir şiir. Kimi zaman yaraya ilaç, kimi zaman başa taç... İman, edep ve has duygularla yoğrulduğu zaman miraç; içine dalkavukluk, şehvet, menfaat ve edep dışı söz karıştığı zaman da kokmuş bulamaç olur şiir... (Karakoç, 2019b, s.9).

Şaire göre şiir, zor ama şerefli ve lüzumlu bir sanattır (Karakoç, 2018e, s. 10). *"...Gözünün yağını yediğim şiir, elimden tutmamış olsaydın ben ne yapardım? Meramımı kime nasıl anlatırdım?"* cümlelerinde şair, kimliğini ispat etmesine bir araç olarak gördüğünü ifade ettiği şiire verdiği önemi dile getirir (Karakoç, 2002a, s.41).

Karakoç'a göre şiir açık ve anlaşılır olmalıdır. *"Şiiri Sordum Söylediler"* şiirinde *"köylü delikanlı", "yaşlı kadın", "garip yolcu", "güngörmüş koca"* gibi birçok kişinin şiir

nedir sorusuna verdikleri cevapları toparlayıp anlattıktan sonra son söz yerine şiiri tarif eder. “Cevapların hasadından geriye kalan o ki, / Çok söz, yüksek ses, cilalı kelimelerden ziyade, / Sükûnun fırtınasından doğan, / Kuru gürültüleri kovan, / Samimi olduğu nispette sade, / İnsanlık ekmeğinin tuzu, / İfadelerin özüdür şiir.” ifadelerinden (Karakoç, 2018d, s. 24) anlaşıldığı kadarıyla şair, şiirin temeline samimiyeti koyar. Şekilden ziyade özü önemser.

Karakoç, bir röportajında şiiri nasıl yazdığı ile ilgili olarak sorulan bir soruyu şöyle cevaplamıştır:

...Şiirde ilham vardır. Şiir ilhamsız olmaz. Cenâb-ı Allah bir ilham veriyor. O ilham bana yazmayı emrediyor. Bakın yağmur yağarken bulutların geldiği gibi, Allah bulutsuz yağdıramaz mı yağmuru? Ama bir vesile ihdas etmiş. İnsana da bazı şeylere görerek, duyarak ihsas ettirdiği için yazdırıyor.... (Dönmez & Yıldız, 2012, s. 567).

Böylece anlaşılır ki şair, şiiri yalnızca bir sanat olarak görmez. Şiir, Hak ve halk için yazılmalıdır. Şairin, şiir yazmayı bu dünyada kendine biçilen bir vazife olarak gördüğünü anlarız.

2.2.3 Eserleri

Alperen, Günalp, Yenisey, Düşünce, Yeni, Ocak, Töre-Devlet, Serdengeçti ve Kadim Yayınları tarafından ilk eserinden sonuncuya kadar yayımlanan kitapları şunlardır (Ertürkmen, 2019, s. 27):

- 1- Hasan’a Mektuplar (1965-İzmir Fedai Dergisi)
- 2- Haber Bülteni Hasan’a Mektuplar (1969-İzmir Fedai Dergisi)
- 3- El Kulakta (1969- Ankara, Maya Yayınları)
- 4- Vur Emri (1975-İstanbul, Ötüken Yayınları)
- 5- Kan Yazısı (1978-Ankara, Ocak Yayınları)
- 6- Suları Islatamadım (1983-Ankara, Ocak Yayınları)
- 7- Dosta Doğru (1984- Ankara, Ocak Yayınları)
- 8- Beşinci Mevsim (1987-Ankara, Ocak Yayınları)
- 9- Gökçekimi (1991-Ankara, Ocak Yayınları)
- 10- Akıl Karaya Vurdu (2000-Ankara, Alperen Yayınları)
- 11- Gerdanlık-1 (2000-Ankara, Alperen Yayınları)
- 12- Gerdanlık-II (2002-Ankara, Alperen Yayınları)

13- Parmak İzi (2002-Ankara, Alperen Yayınları)

14- Yasaklı Rüyalarda (2005-Ankara, Alperen Yayınları)

15- Gerdanlık-III (2005-Ankara, Alperen Yayınları)

16- Çobandan Mektuplar (1997-Ankara, Ocak Yayınları)

En son, 2018’de şiirleri Kadim Yayınları tarafından “Abdurrahim Karakoç’un Bütün Şiirleri Serisi” adı ile 12 kitap olarak basılmıştır. Ayrıca gazetede ki köşe yazılarından derlenen “Düşünce Yazıları” adında Yeni Düşünce Yayınları tarafından 1990’da yayımlanan bir düz yazı kitabı da vardır.

2.3 Kişiliği

Psikoloji bilminde kişilik, “*dış görünüşünün altındaki insanın asıl benliği*” olarak tanımlanır (Armaner, 1980, s. 72). Kişilik; insanın doğuştan getirdiği kalıtsal özelliklerle yaşamı süresince kazandığı özelliklerin bir araya gelerek oluşturduğu, fizikî yapısına da yansıyabilen kompleks bir yapıdır. İnsanın, kendine özgü “*ilgileri, tutumları, yetenekleri, istekleri, alışkanlıkları*” gibi bütün özelliklerini kapsar (Peker, 1986, s. 100). Allport, kişiliği bireyin kendine özgü düşüncelerini ve davranışlarını belirleyen psikolojik ve fiziksel yapının ürünü olarak tanımlar (Allport, 1961, s. 28; Schultz & Schultz, 2017, s. 197). Burger, davranışın tutarlılığına ve kişinin nasıl davranacağını, nasıl düşüneceğini belirleyen “*duygusal, güdüsel ve bilişsel*” süreçlere dikkat çeker (Burger, 2016, s. 21-23). Cüceloğlu da Burger’ın tanımına paralel olarak kişiliği “*tutarlılık*”, “*yapılaşmış*”, “*ayırt edicilik*” ve “*ilişki kuruluş biçimi*” olmak üzere dört noktada açıklar (Cüceloğlu, 2016, s. 405). Kişilik psikologlarına göre insanı diğer insanlardan ayıran çok az özellik vardır. Önemli olan az da olsa farklı olan özelliklerdir (Burger, 2016, s. 21). İnsan, bu özellikleriyle kimseye benzemeyen, tek ve biricik bir ferttir (Mehmedoğlu, 2004, s. 44). Böylece yapılan tanımlar ışığında kişilikte tutarlılık ve dinamizmin olduğuna dair birbirine zıt teorilerden birini diğerine tercih etmeye gerek kalmaksızın her ikisinin de kişilik bünyesinde aynı anda yer alabileceği sonucu çıkartılabilir.

Kişiliğin meydana gelip şekillenmesinde temel faktörlerin neler olduğu konusunda araştırmacılar geçmişten günümüze uzun tartışmalar yapmışlardır. Bu faktörlerin temelde genetik ve çevre olduğu ifade edilir. Bir kısım araştırmacılar kişiliği genetik faktörlere dayandırmaya çalışır. Bir kısmı ise çevresel faktörlerin temel etken olduğunu iddia eder. Bu konuda Allport, insan kişiliğinin yüzde yüz genetik olduğunun

söylenebileceği gibi yüzde yüz çevresel olduğunun da söylenebileceğini ifade eder (1961, s. 82). Yani bunu tespit etmenin, tam olarak ayırabilmenin mümkün olmadığını vurgular.

Kişiliğin oluşumunda etkili olan faktörlerden genetik ve çevresel faktörlerin tümünü oluşturan ebeveyn tutumları, aile yapısı, kimlik katmanları, eğitimi, yaşadığı dönem, ait olduğu kültür ve devrin ruhu, merkezî öneme sahiptir. Söz konusu bu faktörler, kendine özgü bir şekilde harmanlanarak bireyin kişiliğinin şekillenmesinde etkilidir. Bu anlamda şüphesiz kişiliği biçimlendiren etkenlerin başında aile ortamı gelmektedir. Bilhassa anne ve babanın karakteri, onların çocuklarıyla iletişim şekli, ailenin sosyo-ekonomik statüsü, aidiyetleri; bireyin içinde yaşadığı zamanı nasıl algıladığı, gelecek tasavvuru vb. hususlar kişinin dünya görüşü ile birleşerek kişiliğin inşasında yapıtaşları olarak karşımıza çıkmaktadır (Aydın A. R., 1996; Burger, 2016).

Şairin kişiliğini, oluşumunda etkili olan faktörler bağlamında ele aldığımızda başlıca baba ve annesinin, ağabeyinin, aldığı eğitimin, okuduğu kitapların, yaşadığı yer ve dönemin etkili olduğunu görürüz.

1-Babası: Disiplin çocuğun sağlıklı bir tutum ve kurallar içerisinde eğitilmesidir. Çocukla kurulan iletişimde ona rehberlik edilir. Amaç çocuğun “*öğrenmesi, beceri kazanması ve yeteneklerini geliştirmesidir*”. Örnek olunarak onun da iyi davranışları içselleştirmesi sağlanır. Kendine duyduğu güvenin artması için özgür davranışları desteklenir. Bütün bu süreçte sevgi, anlayış ve hoşgörü terk edilmemelidir (Yörükoğlu, 2002, s. 194). Bu bağlamda söylenebilir ki babası tarafından dengeli bir disiplin içerisinde yetiştirildiği anlaşılan Karakoç’un, babasının aile içerisinde koyduğu bazı kurallar vardır. Şair, bunlardan birini şöyle anlatır: “*Bizde şöyle bir usul vardı: Canı sıkılan, bunalan kim olursa bahçeye giderdi. Bahçemiz evimize üç dört kilometre uzaklıktaydı. Bahçenin damında oturur, sinirimizin geçmesini beklerdik. Sonra annem veya babam gelir bir iki bahçe işinde çalıştıktan sonra yüklendiğimiz meyvelerle eve dönerdik.*” (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 27). Buradan anlıyoruz ki Karakoç’un babası, çocuklarının yaş dönemlerinden kaynaklanan yaramazlıklarına tahammül ediyor, onların benliklerini yaralamadan yaptıklarının yanlış olduğunu anlamaları için çeşitli yaptırımlar uyguluyordu. Bu yaptırımlar ceza değildi. Önce olay yerinden uzaklaşıp sessizlik içinde yaptıkları davranışları düşünme, öz yargılama, farkındalık kazanma, neticede öfkenin tamamen yatışarak saygı ve sevgi sınırları içinde tekrar eve dönmeden oluşan bu süreç, psikolojide “*ara verme*” (time-out) (Ormrod, 2016, s. 58) olarak bilinen davranış değiştirme etkinliğine karşılık gelmektedir.

Ümmet Hoca'nın, çocuklarını özgür bir aile ortamında yetiştirdiği yorumunu yapabiliriz. Muhtemeldir ki bu özgürlük onları özgüven sahibi, hayatlarında kendi kararlarının sorumluluğunu alabilen güçlü bireyler haline getirmiştir. Karakoç, bir keresinde köy enstitüsünden evi özlediği için kaçan ve köye hasta geldiği için aylarca okula gidemeyen ağabeyinin eğitim şefinin okula çağırın mektubunda “Okuluna dön haylaz.” ifadesini okuyunca babasının ağabeyine “Gidicin mi Bahaettin?” diye gülerek sorduğunu anlatır (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 31). Baba Karakoç'un, çocuklarının kararlarına saygılı olduğunu, hata yapsalar da onları azarlamadığını görüyoruz. Burada May'in ifade ettiği gibi, bireyin özgürce verdiği bir karardan sonra vereceği diğer kararlar da onu daha özgüven sahibi kılar (May, 2018, s. 154). Nitekim ağabey Karakoç da kendine güvenen bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte ağabey ile kardeş arasında bireysel farklılıklar olduğunun altını çizmeliyiz. Buna örnek olarak Karakoç, ağabeyini şöyle anlatır:

Ağabeyim deli dolu, başına buyruk, dediğim dedik huysuz bir adamdır ama çok temiz bir kalbi vardır. O, bütün ömrü boyunca içindeki yaramaz, cıvı cıvı kaynaşan çocuğu öldürmedi, hep yaşattı. Ben onun kadar sahip çıkamadım o çocuğa, ben daha düz düşünen biri olarak kaldım. (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 31).

Bu ifadeleri ile Karakoç hem disiplin ve sorumluluk düzeyinin hem de süper egosunun daha baskın olduğunu ima etmektedir.

Baba Karakoç'un, evlatlarının bireysel özelliklerini köreltmeden onları eğitmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Ağabeyi Bahaettin Karakoç'un sözlerinden yola çıkarak babalarının onları sevgi ve şefkatle, yeteneklerini destekleyerek, farklılıkları ile kabul edip mizaçlarına göre davranarak, özgür bir ruh ile yetiştirdiği çıkarımını yapabiliriz. O, Karakoç'un çocukluğunda orijinal icatlar yapma hevesiyle babasının saatlerini, dolma kalemlerini bozduğunu fakat babasının onu hiç azarlamadığını, dayak atmadığını anlatır (Kurt, 2013, s. 16).

Karakoç'un babasının, çocuklarına verdiği din eğitiminin etkili olmasının sebeplerinden birinin onlara bizzat örnek olması olduğu söylenebilir. Zira Aydın'ın vurguladığı gibi çocuk, anne ve babasının olumlu ya da olumsuz özelliklerini model alarak içine sindirir (Aydın A. R., 1996, s. 211). Ümmet Hoca, İstiklal Harbi'ne katılmış bir gazi olduğu için kendisine ödül olarak verilmek istenen madalyayı reddetmiştir (Ertürkmen, 2019, s. 9). Karakoç'un tevazuu; babasından örnek aldığı, kişiliğinin bir parçası olmuş yönlerinden biridir. Buna örnek olarak Parlak, şairle ilgili bir hatırasını anlatır. Şair, Ankara'da bir mitinge katılır. Sevenleri onu protokolde arar ama bulamazlar. Bir bakarlar ki arka taraflarda sırtını dönmüş bir vaziyette ayakta durmaktadır. Yanına

varıp nedenini sorarlar. Karakoç; *“Halk şairinin halkla beraber olması lazım. O yüzden buradayım. Hem ben protokolü hazzetmem.”* der (Parlak, 2012, s. 64). Bir örnek de ilk defa eli kalem tutanları muhatap alıp onlara iyi bir yazar olmaya yönelik nasihatlerde bulunmasıdır. Bir defasında Ankara’da yurt çapında tanınmış bir şair iken halk otobüsüne binip orada karşılaştığı sevenleri ile yol boyunca sohbet eder (Gürbüzer, 2012, s. 69-70). Karakoç’ta tevazu, çaba ile kazanılmış bir haslet değildir. O, Pala’nın aktardığına göre; *“Kişi olarak mütevazı... Üslup olarak mütevazı... Kelimelerde mütevazı... İlişkilerde mütevazı...”* (Pala, 2012, s. 167) biridir. Karakoç’un tevazuuna bir örnek de babası gibi şiiri için hiçbir maddi ödülü kabul etmemesi, şiir ödülleri gecelerine de katılmamasıdır (Kurt, 2013, s. 141). Karakoç’un hayat idealinde ve de evlatları ile ilişkisinde de babasının etkisini görebiliriz. Buna örnek gösterebileceğimiz bir röportajında şair şunları söyler:

Ben doğrularımı çocuklarıma sözden ziyade yaşantımla örnek olarak anlatmaya çalıştım. Eğitim önce ailede başlar. Bir baba eğer içki içerse çocukları da içer. Türklüğe ve İslam’a uygun evlatlar yetiştirmeye çalıştım. Onlara hiçbir zaman “Alın bunu okuyun.” diye bir kitap vermedim. İstedim ki onlar istedikleri her şeyi okusunlar ve kendilerine en uygun olanı içlerinden seçip alsınlar. Böylesinin daha doğru olacağını düşündüm (Filiz, 2010, s. 3).

Burada şair, evlatlarını Türk-İslam davasına bağlı, aklen özgür bireyler olarak yetiştirmeye çalıştığını ifade eder. Bu da bize babasının onu yetiştirme tarzından etkilendiği izlenimini verir.

2- Anne: Kişiliğin oluşumundaki faktörler içinde ailenin en önemli bireyi hem kalıtsal hem çevresel faktörün merkezi konumundaki annedir. Adler’e göre; anne, çocuk için o kadar önemlidir ki ilerde açıklanamayıp da kalıtıma bağlanan her eğilim, annenin çocukla kurduğu ilişkiye dayanır. Annenin çocuğunun bakımı ile ilgili her becerisi çocuğu anneye daha çok bağlar ya da uzaklaştırır (Adler, 2017, s. 137-138). Çocuğun bebeklikte ihtiyacı olan sevgiyle beslenmesi, büyüdüğünde ise disiplin içinde bir özgürlüğe sahip olması onu ruhen sağlıklı bir birey haline getirir (Yörükoğlu, 2002, s. 172).

Şairin şiirlerinde annesinden bahsettiğini pek göremeyiz. Ancak röportajlarında ve kişiliğindeki ipuçlarından yola çıkarak annesi ile kurduğu iletişime dair çıkarımda bulunabiliriz. Karakoç’un anlattığına göre; annesi daima çocuklarına ilgi ve sevgi göstermiş, onların eğitimi ile meşgul olmuş, onlara masallar anlatarak büyüttüştür. Röportajlarından birinde şöyle anlatır annesini: *“Anam tam dokuz çocuk doğurmuş. Tam*

bir Osmanlı kadını... Bizi sıkı bir disiplinle yetiştirdi. Önünden erkekler bile geçemezdi.” (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 27).

Oğlu Enderhan’ın ifadesi ile şairin şiirlerindeki “*sert mizacının*” (Kurt, 2013, s. 27) arkasında, annesinin “*Osmanlı kadını*” olarak ifade ettiği kişiliğinin izlerini görürüz. Burada evdeki eğitim konusunda babanın daha çok ağırlığı olsa da annenin de mizacından kaynaklanan bir sertliğe sahip olduğunu ve bunun kendisini etkilediğini tahmin etmek zor değil. Öncelikle bu durumun; bir iç disiplin kazanmasına sebep olduğu düşünülebilir. Yine şiirde en iyi olmak için; önceden yazdıklarını yakması, sürekli olarak yeni kelimeler öğrenmek için sözlük karıştırması gibi hedeflerine ulaşma yolunda kullandığı yöntemlerde kararlı olmasının olumlu etkilerden olduğu söylenebilir. Ancak aynı zamanda Mihriban’la evliliğinin gerçekleşmemesinde annesi ile ilgili söyledikleri bu durumun olumsuz sonuçlarının da olduğuna dair değerlendirme yapmamıza imkân verir. Sonuç olarak annesinin disiplinli oluşunun, Karakoç’un kişiliğinde hem olumlu hem olumsuz etkilerinin olduğu görülmektedir.

Şair, bir röportajında, okumak ile ilgili bir soru sorulduğunda; “*İlkokulu dört yılda bitirdim. On yaşıyordum. Ama sonrasını okumadım. Evden ayrılamadım. Annem bırakmadı. Beni ayrı severdi ne diyeyim...*” (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 28) şeklinde cevap verir. Aynı soru başka bir röportajda sorulduğunda ise iki gerekçeden bahsetmiştir. Biri ağabeyi köy enstitüsüne gittiği için bağ-bahçe işleri ile uğraşacak kendisinden başka kimsenin olmaması, diğeri köylerinde ortaokul olmadığı için şehirdeki okula gönderecek maddi imkânlarının olmamasıdır. “*Okumadan da insanlara adam olunabileceğini göstermek istedim.*” demiştir (Filiz, 2010, s. 2). Yine bir başka röportajda bu konu kendisine sorulduğunda daha açık konuşur: “*Sılayı terk etmedim, annemi bırakmadım. Okumayı baştan kafadan sildim, çıkardım. Okulun bana bir şey veremeyeceğini anladım. Gerisi diploma merakından ibaretti.*” (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 31). Şairin okumama nedeni her sorulduğunda farklı cevaplar vermesi ve dile getirdiği farklı sebepler içinde annesi ile ilgili sözleri dikkatimizi çeker. Her ne kadar annesini suçlayacak bir ifade kullanmasa dahi, “*Beni ayrı severdi ne diyeyim*” sözlerinde bir sitemin saklı olduğunu anlayabiliriz. Ağabeyinin gidişiyle bağ-bahçe işleri ile uğraşacak kimsenin kalmaması, köylerinde okul olmadığı için şehre gönderecek maddî imkânlarının olmaması gibi nedenler aslında annesinin okumamasına sebep olduğunu söylemek yerine öne sürdüğü görünür sebepler olduğunu düşündürür. Karakoç’un, küçüklüğünden beri okumayı çok seven ve çok zeki bir çocuk olmasına, öğretmenleri tarafından övülmesine rağmen okuyamaması onun için kabullenmesi zor bir durum olsa gerektir. Fakat bunu asla ifade

etmez. Aksine o, “*Okul okumadan da adam olunabileceğini göstermek istediğini*” söyler. Karakoç’un bu ifadeleri bize psikolojideki savunma mekanizmalarından telafiyi (ödünleme) (Freud, 2015) hatırlatır. Buna göre şair, okumamakla kendisinde hissettiği eksikliği, kitaplar ve şiirle gidermeye çalışır. Karakoç’un, aynı zamanda ağabeyinin şehir dışına gitmesine rağmen kendisinin gidemeyişinin altta yatan sebeplerinden biri olarak, Freud’un kavramı ile söyleyecek olursak baskın süper egosunun (Freud S. , Psikanaliz Üzerine, 1994) etkisiyle ailesinin taleplerini fazlasıyla önemsemesini gösterebiliriz. Öyle ki, bu durum kendi arzularından vazgeçmesine dahi sebep olmuştur.

Bununla ilgili olarak şair, bir röportajında Mihriban’ı imkânsız aşk olarak görme gerekçesini anlatırken annesi ile arasında diğer kardeşlerinden ayrı bir bağ olduğunu ifade eder. Evlendiğinde annesinin, başkasının değil onun yanında kalmak istediğinden, aralarında konuşmamalarına rağmen çok iyi tanıdığı için emin olduğunu söyler. Annesi olmadan bir yere gidemeyeceğini, annesinin kendisinin yanında kalması gerektiğini bildiğini söyler. Ancak bildiği bir şey daha vardır ki annesi onu gelininden kıskanacaktır. Hatta bu kıskançlığın ‘*çingar*’ çıkaracak noktalara varacağını ifade eder. Ayrılıp gitmek ise daha zordur. Annesini derinden yaralayacaktır. Bunu göze alamaz. Mihriban’ın da annesinin yanına gelecek biri olmadığına inanmaktadır. Bundan dolayı da bu aşkı imkânsız görür (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 190-191). Karakoç’un Mihriban ile olan gönül ilişkisinin evlilikle neticelenmemesinde elbette ki sadece annesinin etkili olduğunu söyleyemeyiz. Zira şair bu konuyu detaylı anlatmaz. Bir röportajında Mihriban ile ilgili bir soru sorulduğunda; “...Siz şahit olun. Mihriban hiç açıklanmamıştır, açıklanmayacaktır. Sırrı benimle toprağa gidecektir...” (Dönmez & Yıldız, 2012, s. 570) ifadelerini kullanır. Ancak anlaşıldığı kadarıyla annesi ile arasındaki ilişki, evliliğin gerçekleşmemesinin nedenlerinden biri olmuştur.

3- *Ağabey*: Karakoç için ağabeyi Bahaettin Karakoç’un yeri her zaman farklı olmuştur. Onu hiç kırmadığını ve ona saygısından dolayı bir buçuk yaş büyük olmasına rağmen hep ağabey dediğini, diğer kardeşlerine örnek olmaya çalıştığını, onun emir ve isteklerini yerine getirdiğini anlatır. Ağabeyinin orijinal fikirleri olan bir çocuk olduğundan bahseder. Küçük yaşta şiire başlaması, tutkuyla şiir yazması Karakoç’u etkilemiştir. Ağabeyinin köy enstitüsünden kaçış macerasını anlatırken başından geçen bir olayda yaşadığı haksızlık Karakoç’u öfkelenlendirmiş, ilk hiciv şiiri yazma arzusunun kıpırtısını o an hissettiğini söylemiştir (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 27-30). Karakoç’un kendisinden küçük kardeşlerinden daha fazla ağabeyinden bahsetmesi Adler’in doğum sırası ikinci olan çocuk için söylediklerini hatırlatır. O, ikinci çocuğun kendinden büyük

olan ağabey ya da ablası ile bir yarışta gibi sürekli onu geçmeye çalıştığından bahseder (Adler, 2017, s. 170). Bu noktada Karakoç'un şiir yazma hevesini kazanmasında ağabeyinin de etkisi olduğunu söylemesi dikkatimizi çeker. Şairin mizahi yönü de kuvvetlidir. Ağabeyinin şiir yazma şekline takıldığını anlattığı şu sözleri bize onu bir yandan da ikinci çocuk olarak, kendine bir rakip gördüğünü düşündürür: “...Onu kızdırırdım. Parmak hesabı ile şiir mi yazılır derdim. Âşıklar parmak hesabı ile mi yazıyorlar? Öyle âşığa âşık demem ben derdim. Biraz da sanki kendime açacağım kulvar için olsa gerek onun serbest şiirlerini daha çok beğendiğimi söylerdim...” (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 32) ifadelerinde kendine açacağı kulvar için onun serbest şiirlerini daha çok beğendiğini söylemesi, ağabeyiyle bir yarış içinde olduğu kanaatimizi pekiştirmektedir.

Karakoç okumayı çok istemesine rağmen ağabeyinin gurbete gidişinden dolayı annesinin kendisini göndermemek için babasını zorladığını anlatır. Böylece Karakoç, evin en büyük çocuğu olarak tüm sorumlulukları üstlendiğini ifade etmiştir. (Kurt, 2013, s. 88). Adler, bununla ilgili olarak, bazen sonradan doğan çocuğun en büyük çocuk konumuna geçebileceğini söyler. Birinci çocuğun, “toplumsallık duygusu” ile kendinden küçük kardeşlerini koruma, anne-babayı taklit etme gibi davranışlar geliştirebileceğini ifade eder (2017, s. 169-171).

4- Öğretmen: Şairin babası, annesi ve ağabeyinden sonra hayatında iz bırakan kişi ilkokul öğretmenidir. Ebeveynlerden sonra öğretmen bir çocuğun kişiliğini, hayata bakışını etkileyen en önemli yetişkindir. Bu konuda Peker, çocuğun anne ve babasından sonra üzerinde en çok iz bırakan kişi olan öğretmeni otorite olarak kabul ettiğini, bundan dolayı öğretmenin dinî tutumlarının ve dinle ilgili sözlerinin çocuğun dinî gelişiminde önemli olduğunu söyler (Peker, 2011, s. 170). Karakoç; “Elinde gaz feneri ev ev dolaşıp öğrencilerinin çalışmasını kontrol eden kundurası yırtık” öğretmenin verdiği ödevleri, sorduğu soruları bilmemeyi “zûl saydığını” anlatır. Ayrıca şunları ekler: “...Çok çalışkan bir öğrenci... Bu sebeple de her öğretmen tarafından sevildim, takdir gördüm, örnek gösterildim. Kıskançlıklar yüzünden kavga yaptıklarımı hatırlıyorum. Tabii yenilmemek tek hedefim olduğundan yaramazlığa kaçan yönlerim de vardı.” (Kurt, 2013, s. 17). Öğretmenlerinin ona gösterdiği özel ilginin kökeninde; azimli ve çalışkan bir öğrenci olması olabileceği gibi bu özel ilginin onu öğretmenlerini örnek alarak daha azimli ve çalışkan biri haline getirdiği yorumu yapılabilir.

5- Okuduğu Kitaplar: Peker, okuduğu kitapların da çocukta dinî şuurun şekillenmesinde etkili olduğunu ifade eder (Peker, 2011, s. 170). Karakoç'un şiirde kendine has şekil ve içerik olarak üslûbunu bulmasında okuduğu isimlerin de etkisi

vardır. “...*Susarsam hakkını helal etmesin.*” (Karakoç, 2006, s. 36) diyerek sanatı ile daima hakkı konuştuğunu söyleyen Karakoç’un, hicivde rehberi Seyrânî¹ olmuştur.

Seyrânî ile ilgili olarak; “...*Sadece yazdığı şiirlerle değil, hiç değil; önce karakteri, dürüstlüğü, kimseden korkusunun olmaması, Allah’a inancı ve bağlılığı, Batılılaşmaya verdiği tepki bakımından da rehberim...*” demiştir. Hicivde Seyrânî’yi yakaladığını düşündüğü “İsyanlı Sükût” şiiri ile “Tohtur Beğ” ve “Hâkim Beğ” şiirleri onu zirveye taşımıştır. Devlet dairesinde vatandaşın gördüğü muameleyi gözlemleyen şair, buna kayıtsız kalmamış, kimi zaman bizzat müdahale ettiği durumları şiirine de konu edinmiştir (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 42-44). Seyrânî, Karakoç’ta farklı bir yer edinmiş, kişiliğinde ve şiirlerinde derin bir iz bırakmıştır. Şairin haksızlığa tahammül edemeyen bir yapıya sahip olmasının en çok Seyrânî’yi örnek almasında, hiciv tarzında şiirler yazmasında etkili olduğu anlaşılmaktadır

6- *Yaşadığı Dönem ve Yer*: Bireyin doğup büyüdüğü yer ve zaman dilimi, kişiliğinin oluşumunu etkileyen çevre faktörlerindendir. Karakoç, Kahramanmaraş ilinin Ekinözü ilçesinde doğup büyümüştür. Maraş’ın İstiklal Mücadelesi’ndeki kahramanlığının üzerinden henüz on üç yıl geçtikten sonra dünyaya gelmiştir. Millî Mücadeleye tüm fertleri ile katıldığı için “Kahraman” unvanı alan, Sütçü İmam’ın mücadelesine tanık olan bu ilde doğmuş olmak Karakoç’un dinî ve millî kimliğinin oluşmasında pay sahibi olmalıdır. Doğup büyüdüğü yıllarda ülkenin siyasi şartları da Karakoç’un kişiliğinin oluşumunda izler bıraktığı kanaatini oluşturur.

Devletin laiklik anlayışını benimsemesi neticesinde 1939’da köy ilkokullarından din eğitiminin kaldırılması kararının (Zengin, 2010, s. 119-120), Karakoç’un hayatında da etkisi olabileceği ihtimal dâhilindedir. İbadetin Türkçeleştirilme uygulamasının başladığı yıl (Ercan, 2011, s. 43), Karakoç’un da doğum yılıdır. Bundan dolayı kendi ifadesi ile “*eski yazı*” yani Osmanlıca’yı ve Kur’an okumayı babasından öğrenmiştir. (Kurt, 2013, s. 20). Klasik eserleri Osmanlıca aslından okumak onda köklerine olan bağlılığının sağlamlaşmasına katkı sağlamış olmalıdır.

Karakoç’un güncel sorunlarla ilgilenmesindeki kıvılcım, Nihal Atsız ve arkadaşlarının 1944’te yargılanması olmuştur. Şairin, “*Nasıl olur da bir Türk ülkesinde Türkçü fikirler durduk yere yargılanabilir?*” diyerek bu olaya tepki göstermiştir (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 52). Karakoç’un bu olayı kabul etmemesi henüz ilkokul öğrencisi

¹ Seyrânî, Kayseri’nin Develi ilçesinde, genel kabule göre 1215/1800 yılında dünyaya gelmiş hem hece hem aruz ölçüsüyle şiirler yazan, hiciv şiirleriyle meşhur olmuş bir halk ozanıdır (Albayrak, 2009, s. 37-38)

iken haksızlığa tahammül edememe, millî duyguların büyüklüğü gibi değerlerin onda oluşmuş olmasından kaynaklandığını gösterebilir.

1929 Dünya Ekonomik Krizi, ülkemizin ekonomisine büyük zarar vermiştir. Özellikle tarım kesiminde ciddi maddî kayıplar yaşanmıştır. 1929-1932 yılları arasında krizin etkisi belirginleşmiştir (Metintaş & Kayıran, 2016, s. 39). Dolayısıyla çiftçinin de zor zamanlar geçirdiği yıllardır.

Karakoç'un babası Ümmet Hoca da çiftçilikle uğraşmasından dolayı ekonomik açıdan zorluklar yaşamıştır (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 27). İnsanlar yokluk karşısında iki tavır geliştirir. Ya isyan eder, şikâyet içinde mutsuz bir hayat yaşar ya da tevekkül eder, elindekine şükretmeyi, emek vererek istediklerine ulaşmayı, sabretmeyi vb. değerleri öğrenerek her şeye rağmen mutlu bir hayat yaşar. Görebildiğimiz kadarıyla Karakoç ailesi ikinci tavra sahiptir. Şair, çocukluk yıllarını anlatırken yoklukla, sıkıntılarla geçmesine rağmen o yılları çok özlediğini söyler (Kurt, 2013, s. 17). Şüphesiz ki bu özlemin kaynağında sevgi dolu bir ailede yaşamasının etkisi olmalıdır.

Şair için köy yaşamı samimiyet demektir. Oysa şehir; çıkar, menfaat ve yalan doludur. Karakoç, bunları yazmayı da kendine vazife bildiğini ifade eder (Kurt, 2013, s. 97). Şair, şiirlerinde yoğun olarak fakirlerin ve gariplerin hallerini ele almıştır. Çocukluğunda ailesinin yaşadığı maddî zorluklar, ilerleyen yıllarda memur olsa dahi vatandaşla empati kurabilmesini sağlamış olmalıdır.

Karakoç'un, ağabeyinin daha küçükken okumak üzere köyden ayrılırken, kendisinin emekliliğe kadar küçük bir ilçe olan Celâ'da kalması yaşanmışlıklardan dolayı onları farklılaştıran, bireye özgü faktörlerden olmuştur. Karakoç, doğup büyüdüğü köyde hayvanlarla, tabiatla iç içe yaşamıştır. Tabiattan koptuğu Ankara'da iken dahi hayalen hep oralardadır. Bunu kendisi şöyle anlatır:

...Dağlar!... İlham kaynağım, hürriyet tutkusunun sembolleştiği mekânlar. Kuru sevgi ifadesi cılız kalır... Ben dağlara kara sevdalıyım. Yatağımda yatarken düşünürüm ve şiir yazmak gelir aklıma... Kendimi o anda bir yüce dağda bir yalçın kayanın üzerinde oturuyor hissederim. Her şiirimi hayalen de olsa dağlarda yazmışımdır (Eraslan, 2012, s. 558).

Tabiata olan tutkusundan dolayı avcılığa merak duyan Karakoç yine tabiata olan tutkusundan avcılığı bırakmıştır: “...Ben keklik ve tavşan avlardım. Hatta arkadaşlara, ‘Önüme geyik gelse, vurmam’ derdim. Tilki çıktı karşıma, vuramadım... Avcılıkta belli bir zaman gelince bırakacaksın. Dağların zirvesinde sessizliğin içinde tek başınasın. Eşsiz bir güzellik...” (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 198). Karakoç, hayvanlara karşı olan

merhametini de şiirlerinde dile getirmiştir: “Çocukluğumda geçen kışları hatırladım, / Kar altında üşüyen kuşları hatırladım, / Sokağın ortasında can veren bir kediyi, / Ve gözümde dökülen yaşları hatırladım.” (Karakoç, 2006, s. 51). Şairin tabiat sevgisi o kadar büyüktür ki isminin mührü olan imzası da ağaçtır. Bunu da “Bir garip ağaçtır imzam kâğıtta, / Dalım Elbistan’da, köküm Söğüt’te.” (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 135) dizelerinde dile getirmiştir.

Karakoç’un şahsiyetinde etkili olan faktörlerin dışında kişilik yapısına baktığımızda onun içe dönük bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz. Zira, duygularını ifade etmez, kendisi ile ilgili çok fazla şey anlatmaz. Ağabeyi Bahaettin Karakoç’un anlattığına göre; ağabeyi Köy Enstitüsü’nde eğitimini tamamlayarak köye geldiği ilk gün, kardeşi Abdurrahim Karakoç’un yazdığı bir şiiri kendisine okuduğunda şaşırıp kaldığını, “Ya Abdurrahim! Bu ne müthiş şiir, nasıl yazdın, kime yazdın?” diye sorunca şairin mahcubiyetle “Öyle karaladım işte” diye cevapladığını anlatır (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 59). “Mihriban” şiirini ilk önce okuyan muhatabı olmuştur. Sonrasında aralarında bir yakınlaşma olur. Öğretmen Okulu’nu kazanıp Gaziantep’e gittiğinde mahalli bir gazetenin ortasına Mihriban şiirini bastırıp postayla gönderir. Sevdiğini ziyarete de gider ama kaç kere gittiği sorulunca geçiştirir. “Mihriban’a Mektuplar”, haftada, on beş günde bir yayınlanır. Kendisine gönderir. Gazete ile giden şiire mektupla cevap gelir. Annesinin babasının da haberi olmuştur bundan. İsteme olayı olmadan işi bozduğunu söyler. Nedeni sorulduğunda da “İşte, kafam öyle tuttu.” cevabını verir (Şehsuvaroğlu, 2016). Şairin Mihriban ile arasındaki gönül bağının evlilikle neticelenmeme sebebini anlatmayarak “kafam öyle tuttu” şeklinde bir açıklama yapması dikkatimizi çeker. Bu ifade bize aldığı kararında sert görünen mizacının da etkisi olduğunu düşündürür.

Yaşadığı dönemin de etkisi ile bir hiciv şairi olarak Karakoç, Dilipak’ın ifade ettiği gibi; “Dik başlı değildir ama başı diktir.” (Dilipak, 2012, s. 28). Akbaş, Karakoç’un hiciv şairi oluşunda dönemin etkisinin olduğuna dikkat çekecek şekilde şu sözleri söyler: “Eğer memleketin içinde bulunduğu şartlar zorlamasa o da Karacaoğlan gibi, Yunus gibi dingin şiirler yazar, belki de Köroğlu gibi hamasî duygularımızı besleyen bir destan şairi olurdu” (Akbaş, 2012, s. 53). “Laf olsun diye köydekileri hicvederdim.” (İlbey, 2012, s. 32) ifadeleri ile Karakoç, ilk hiciv şiirini ilkokulda kavga ettiği arkadaşına yazdığını anlatır (Avcı, 2012, s. 93; Boz, 2013, s. 5). Şairin haksızlıklar karşısındaki mücadelesi şiirlerindeki gibi gerçek hayatta da devam etmiştir. Memuriyet yıllarında haksızlıklarına şahit olduğu iki belediye başkanına yaptığı isyan neticesinde ikisinin de istifasına sebep olmuştur (Filiz, 2010, s. 2).

Luthans, insan kişiliğini etkileyen faktörleri beş gruba ayırır. Bunlar; “biyolojik faktörler, kültürel faktörler, ailesel faktörler, sosyalleşme süreci ve mevcut durumsal faktörlerdir”. Luthans’ın tanımına göre, biyolojik süreç genetiğe karşılık gelirken diğer faktörlerin ana başlığı çevre faktörüdür. “Vücut yapısı, zekâ, duygusal yatkınlık, algı keskinliği, fizyolojik özellikler, dış görünüş”, kişiliği etkileyen biyolojik faktörlerdir. Ailesel faktörlerde ailenin sosyo-ekonomik durumu, doğum sırası, ailenin çocuğa yaklaşımı sayılabilir. Aile çevresi, okuldaki ortam, toplumun yaşam biçimi ile ekonomik, politik ve sosyal yapısı gibi öğeler de sosyalleşme sürecini oluşturur. Bireyin öznel yaşanmışlıkları kişiliğinin oluşumunda etkilidir. Kültür de çevre faktörleri içinde insan kişiliğini etkileyen önemli faktörlerdendir (Turan, 2017, s. 30-32). Karakoç’un kişiliğinin oluşumunda da fakir bir ailenin ikinci çocuğu olarak dünyaya gelmesi, ilgili bir anne babaya sahip olması, anne ve babasının karakteri, ağabeyi, ilkokul öğretmeni, okuduğu kitaplar, İstiklâl Savaşı’ndan gazi çıkmış bir ilin köyünde büyümesi, Arapça ibadetin yasaklandığı bir dönemde yaşaması gibi bireysel ve çevresel şartların etkisi olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak şairin gerek sevdiklerinin anlatımından gerek anılarından yola çıkarak daima yeni şeyler yapma hevesi içinde özgün olmayı seven, tabiat düşkünü, merhametli, içe dönük, kendine güvenen; disiplin, sorumluluk, baskın bir süper ego, tevazu ve sert bir mizaç sahibi olduğunu söyleyebiliriz.

BÖLÜM III

ABDURRAHİM KARAKOÇ'TA ZİHNİYET VE DİNİ HAYAT

3.1 Karakoç'un Din Anlayışı

İlk insanın yaratılmasından bugüne kadar dinin olmadığı bir toplum yaşamamıştır. İnsan, daima kendisinden daha güçlü ve ihtiyaçlarını karşılayacak bir varlığa yönelme ve bağlanma ihtiyacı hissetmiştir. Din gerek ferdin gerek toplumların yüce ahlaki seviyeye ulaşması için en önemli güçtür. İnsanın yaşadığı toplum içinde başına gelen yalnızlık, çaresizlik, korku, kaygı gibi olumsuz durumlara ve elinden gidecek olan geçici dünya heveslerine karşı, ölüme karşı sığınabileceği tek şey dindir (Tümer, 1987, s. 246-248).

İnsanın dine yönelmesinin altında; tabiattaki dengeye tanıklık etme, çevresinde gördüğü ahlâki bozulmalar, duygusal yoğunluk yaşama, maddî-manevî ihtiyaçlar, yaşamın anlamının sorgulanması gibi çeşitli sebepler olabilir (Kayıklık, 2015, s. 75).

Karakoç, Allah'ın bir ve tek olduğuna, Hz. Muhammed'i elçi ve Kuran'ı rehber olarak gönderdiğine (2019a, s. 38), *“tek ölçü, tek yol”* (2018a, s. 31) olarak İslâm'a iman ettiğini ifade eder. Şair, *“İman kaynağımdır, Tevhid havuzum, / İslâm'ın dışında arama beni. / Muhammed'ül-Emin tek kılavuzum, / Putların peşinde arama beni.”* (Karakoç, 2018d, s. 35) dizelerinde İslâm'a olan bağlılığını dile getirir.

Şair, dede ve babası dışında herhangi bir hocadan ya da medreseden dinî bir eğitim almamıştır. O, tevhid inancının gereğini yaşayacak şekilde, inandığı dinin bilgisine sahip bir dindar olarak yetiştirilmiştir. Şairin şiirlerinde kullandığı ifadelerden Hz. Muhammed'in sözleri ile ilgili de malumat sahibi olduğunu anlayabiliyoruz. Bu noktada Günay'ın geleneksel halk dindarlığı içinde *“şekilcilik, taklitçilik, hurafe ve batıl inanç”* gibi unsurlar barındırmayan, özellikle dinî sosyalleşme bağlamında *“dinî kültür ve öğrenim”* (Günay, 1999, s. 263) yoluyla kazanılan dindarlık anlayışının, Karakoç'ta belirgin bir şekilde gözlemlendiğini söyleyebiliriz.

İnsan ile aşkın varlık arasındaki ilişki, tüm dinlerin ortak noktasıdır. Bireyin aşkın olan varlıkla kurduğu bu ilişkinin temeli psikolojiktir. Dinin nesnel yönü olan eylemler, öznel yönü olan duygularla birlikte değerlendirilebilir (Peker, 2011, s.31). Karakoç'un dini; duygu, düşünce ve davranışların bir arada olduğu bir gerçeklik olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Zira, onun dini sadece içsel bir arınma ya da sadece kul-Allah arasında belirli ritüeller çerçevesinde yaşanan bir ilişki olarak görmediği bilgisine şiirleri üzerinden ulaşabiliriz. Şair, *“kuşların gözbebeğinden”, “yıldızlara”, “Ay'a”, “Güneş'e”*

kadar her yere “*Hak Yol İslâm*” yazarak dava edindiği İslâm’ın tevhid çağrısını duyurmak gayesinde olduğunu söyler (Karakoç, 2019a, s. 15). Yine o, kendi ifadesine göre, “*Allah rızasından başka bir şey beklemeyen; makam, rütbe, mal ya da menfaat gayesi olmayan*” bir dava insanıdır (Karakoç, 1990, s. 279). İslâm, “*Alnımız ak, yüzümüz ak, / İslâm olan olmaz korkak.*” (2019a, s. 26) cümlelerinde ifade ettiği gibi onun cesaretinin kaynağıdır. Öyle ki dini söz konusu olduğunda Filiz’in ifadesi ile “*engel tanımayan bir mücahit*” olur, kalemi ile savaşır (2010, s. 24). Şairin İslâm’ı bir dünya görüşü olarak benimsemiş olması ve inancının eylemlerine yön vermesi nedeniyle Mardin’in ideolojik olarak tanımladığı (Mardin, 2012, s. 14-15) İslâm anlayışına sahip olduğunu anlıyoruz.

3.2 Karakoç’ta İnanç Esasları

3.2.1 Allah İnancı

Literatürde Allah inancı, “*Tanrı kavramı*”, “*Tanrı imajı / imgesi*”, “*Tanrı algısı*” ve “*Tanrı tasavvuru*” gibi çeşitli kavramlarla ele alınır (Yıldız, 2007, s. 8). Allah hakkında inansa da inanmasa da herkesin zihninde bir şekilde önbilgiye dayanan şemalar vardır (Güler, 2007, s. 123). İnsan zihninde, nesnel dünyaya dair edindiği bu şemalar ile bir tanrı tasavvuru oluşur. Böylece bireyin tanrı ile ilgili duygu ve düşünceleri tanrı tasavvuruna yansır (Kartopu, Yaşamı Sürdürme Nedenlerinin Tanrı Algısıyla İlişkisi, 2014, s. 890).

Mehmedoğlu tarafından yapılan bir araştırmada tanrı tasavvuru ile Allah inancı arasında pozitif boyutlarda yoğun bir ilişki tespit edilirken buna karşılık negatif boyutlarda zayıf bir ilişki olduğu görülmüştür. Buna göre tanrı tasavvurunun bütün boyutlarının Allah’ın isim ve sıfatlarını içerdiği ifade edilir. Zira insan, inandığı varlığın özelliklerini de olduğu gibi kabul eder. Buna göre müminler tarafından Allah, “*yetkin/aşkın, merhametli, aşırı talepte bulunmayan, teslim olunan, yakın/içkin, dost, koruyup gözetken, müdahale ve kontrol eden, seven, intikam alan, cezalandıran*” sıfatlarıyla tasavvur edilir (Mehmedoğlu, 2011, s. 190-203).

Karakoç, “Müslümanlar Bir Beden” şiirinde Allah’ı “Kerim, Gadir, Rahim, Settar” sıfatları ile zikrederek birliğine şehadetini dile getirir (Karakoç, 2018a, s.18). Şair, “*Yağmur düştükçe toprak Allah’a yönelir, / Tohum uyanır yaprak Allah’a yönelir, / Denize ulaşınca orada tükenmez, / Evvel ve ahir ırmak Allah’a yönelir.*” (Karakoç, 2002b, s. 57) dizelerinde kâinata her an müdahale eden bir Allah’a inandığını söyler. Yağmurun yağması, tohumun yeşermesi, ırmağın denize dökülmesi şeklinde deveren

eden su döngüsüne dikkat çekerek kâinattaki fiziksel kanunların arkasındaki ilahî ele işaret eder.

Allah'ın kâinata olan müdahalesini “*parmak izi*” ifadesi ile dile getirir. Canlı ya da cansız yaratılan her şeyde O'nun parmak izini görür. Balkonuna konan güvercinin “*gözlerinde, gagalarında, ayaklarında, hele de tüylerinde*” Allah'ın “*kudret*”ini tefekkür eder. Çiçeklerden rüzgâra, yağmura, buluta kadar Yaratıcı'nın parmak izini bir mühür şeklinde vurduğunu söyler. Yaratıcı'nın eserlerinde O'nu idrak edemeyenleri cahil olarak nitelendirir (Karakoç, 2002a, s. 1-2).

Karakoç, ellerini yalnızca her şeyin sahibi olan Allah'a açar ve O'ndan diler. “*Ya Rab! Rahmetin gazabından büyüktür.*” diyerek Allah'ın rahmetine sığınır (Karakoç, 2018a, s. 44). Şair, Allah'tan isterken O'nun güzel isimlerini anarak ister. “*Hem Rezzak'sın, hem Rahim, hem Gadir'sin Allah'ım!*” dizesinde O'nu rızkın gerçek kaynağı/ Rezzak (Topaloğlu, 2008, s. 47), rahmet sahibi/ Rahim (Topaloğlu, 2007, s. 415) ve her şeye gücü yeten/ Kadir (Topaloğlu, 2001, s. 124) sıfatlarıyla anar (Karakoç, 2018a, s. 45). “*Bâki bir Allah'tır, gayrisi fani...*” diyerek dünyanın geçiciliğine karşı Allah'ı, “*varlığının sonu olmayan*” anlamındaki (Topaloğlu, 1991, s. 536) Bâki sıfatı ile anar (Karakoç, 2006, s. 94).

Şair, “*Ne saklarım ne gizlerim, / Yalnızca O'nu özlerim. / Tabutta bile gözlerim, / Bakar gider dosta doğru.*” diyerek Allah'ı dost olarak gördüğünü ifade eder. O, bir an evvel dostuna kavuşmak arzusundadır (Karakoç, 2018b, s. 9). “*Günahkârız, rahmetine talibiz, / Nihayetsiz şefkatine talibiz.*” (Karakoç, 2018e, s. 48) dizelerinde Karakoç'un günahlarına rağmen ümitsiz olmadığını, Allah'ın şefkatine sığınarak O'ndan yardım dilediğini görüyoruz.

Abdurrahim Karakoç, ifadelerinden anladığımız kadarıyla inandığı bir ve tek olan Allah'a, kendisine verdiği her şeyden dolayı şükretmiş, sıkıntılı zamanlarında isyan etmemiş, yine O'nun sıfatlarına sığınarak daima O'ndan yardım dilemiş, hata ve kusurlarına karşı O'na tevekkül edip dayanmıştır. Şiirlerinde onu; Allah'ın yarattıklarındaki izlerini gören, bir yandan kuluna şah damarından yakın bir yandan yerlerin göklerin hükümrani olan yüce bir tanrı tasavvuruna sahip biri olarak görmekteyiz. Şair, Allah'ın rahmetinin cezasının önünde olduğuna inanarak ümitvârdır. Bütün bunlardan yola çıkarak Karakoç'un, “*merhametli, affedici, kudret sahibi, kuluna yakın ve dost, kâinatın idarecisi, rızkın gerçek sahibi*” gibi Allah'a olumlu özelliklerle inandığını söyleyebiliriz.

3.2.2 Peygamber Algısı

Kur'an'da Allah sevgisinin bir gereği olarak elçiye itaat emredilir (Âl-i İmran, 3/31). Yine peygamberlerin hakkıyla örnek alınması için onların beşer/insan yönüne vurgu yapılır (Fussilet, 41/ 6). Melekler gibi kusursuz olmaları yönündeki beklentiler eleştirilir (el-Fırkan, 25/7-8). Ancak aynı zamanda uyarıcı olarak gönderilen peygamberlerin, vahiy almaları sebebiyle diğer insanlardan da üstün olduğu anlatılır (el-Bakara, 253). Aydın (2019), Kur'an'ın peygamber tasavvuruna göre peygamberlerin beşer olmaları, vahiy almaları, tebliğ ile görevli olmaları, Allah'ın takdiri ile mucize göstermeleri, ölümlü olmaları, gaybı bilmemeleri, vahye tabi olmakla sorumlu olmaları, insanlara örnek olmaları, uyarıcı ve müjdeleyici olmaları, Allah tarafından seçilmiş olmaları gibi özellikler taşıdıklarını tespit etmiştir.

Peygamberlik, kurumsal dinler için önemlidir. Zira dinlerin mesajları, büyük ölçüde onlar vasıtasıyla insanlara ulaşır. Bundan dolayı peygamberlerin nasıl anlaşıldığı önemli bir konudur (Acar Çınar, 2020). İslâm Tarihi'ne bakıldığında geline nokta Müslümanların Peygamber tasavvurlarının Kur'an'a uygun olmadığı iki zıt nokta tespit edilmiştir. Bağcı'nın aktardığına göre Son Peygamber Hz. Muhammed'in beşerî ve nebevî konumunun sınırları daima problem olarak tartışılmıştır. Ya beşerî yönleri vurgulanarak sadece vahyi iletmekle görevli olduğu savunulmuştur. Ya da bütün “*söz, fiil ve davranışlarının*” vahye dayandığını, dolayısıyla bağlayıcı olduğu savunulmuştur (Bağcı, 2004, s. 103).

Karakoç'un peygamber tasavvuruna baktığımızda onun peygamberlerin beşerî konumuna da nebevî konumuna da vurgu yaptığını söyleyebiliriz. O, Allah'ın son gönderdiği elçiye olan bağlılığını “*Muhammed Resul'dür, Allah bir dedik; / Beş vakit dilimiz Mevlâ'ya gider.* ” (Karakoç, 2019a, s. 39) dizelerinde ifade ettiğini görürüz. “*Ve herkes Lâ ilâhe illallah zikri ile, / 'MUHAMMED RASULULLAH-ŞÜPHE YOKTUR' diyecek.*” (Karakoç, 2019a, s. 35) dizelerinde, şairin herkesin bir gün Allah Rasulü' nün elçiliğini büyük harflerle yazması, adeta herkesin bu hakikate iman edeceğine dair güçlü inancını yüksek sesle ifade etme arzusunun ifadesidir.

“*Pervaneler aşkı ziyadan alırlar, / Pespayeler gücü riyadan alırlar, / Münkirler debelenirler karanlıkta, / Mü'minler nuru enbiyadan alırlar.*” dizelerinde ifade ettiği gibi ona göre Hz. Âdem' den Hz. Muhammed'e kadar bütün peygamberler inananları karanlıktan aydınlığa çıkaran ışık gibidir (Ertürkmen, 2019, s. 38).

Şair, “Yollar uzun, yollar ince, / Yol kısalır aşk gelince, / Yat kurban ol İsmail’ce, / Bıçak senden incinmesin.” (Karakoç, 2018e, s. 39) dizeleri ile vahiy kaynaklı dinlerin ortak atası olan Hz. İbrahim’in Allah’a kurban olarak sunduğu oğlu Hz. İsmail gibi bir teslimiyete çağırır muhatabını.

“Öteyi ötede, burayı burada, / Güneşin nurunu bir başka nurda, / İsa’yı çarmıhta, Musa’yı Tur’da, / Âdem’i Havva’da yitirdim anam.” (Karakoç, 2019a, s. 86) dizelerinde Karakoç, iki büyük dinin peygamberleri olan Hz. İsa ve Hz. Musa ile onların ve tüm insanlığın atası olan Hz. Âdem’in hayatlarında çektikleri imtihanları hatırlatır. Burada şair adeta Hristiyanların peygamber olarak kabul ettikleri Hz. İsa’nın, Yahudilerin peygamber olarak kabul ettikleri Hz. Musa’nın ve insanlığın atası Hz. Âdem’in de aynı kaynaktan beslendiğini ima eder.

Şair “Kapatmak veya Açmak Üzerine” başlıklı yazısında “*Hakikat kapılarını açmak, açık tutmak isteyen*” peygamberlerin “*her devirde zulme uğradıklarını*” söyler. Onların içinden çağının putlarını deviren Hristiyanlığın peygamberi Hz. İsa, İslam peygamberi Hz. Muhammed ve her ikisinin atası olan Hz. İbrahim’in örnekliğini anlatır. Hz. İbrahim’in putlara karşı verdiği tevhid mücadelesini, bugünle karşılaştırır. “Şimdiki nemrutları yazsak hangi kitaba sığarlar ki? Onlar azalmadı, çoğaldı.” diyerek Hz. İbrahim’in izini kaybettiğimizi söyler. Hristiyanların peygamber olarak kabul ettiği Hz. İsa’nın düşmanları tarafından çarmıha gerilişini hatırlatır. Ona düşman olanların çarmıhtaki duruşunu put yapıp tapınmalarını eleştirir. Bugün şekilden ibaret olan bu dinin, Hz. İsa’nın getirdiği din olmadığını söyler. İslâm peygamberi Hz. Muhammed’in ve ona inananların, Ebu Cehil’e rağmen “hakikat kapısını açık tutmak için” çektiklerini anlatır. Peygamberlerin mücadele ettikleri “aydınlıktan anlamayan” Ebu Cehil, Nemrut gibi adamların hala günümüzde çiraklarının var olduğunu söyler (Karakoç, 2018c, s. 29).

Karakoç, “*Geldikleri yerlerde küfrün, putperestliğin, imansızlığın, zulmün ve cehaletin dengesini bozmuşlardır.*” (Karakoç, 2018c, s. 63) cümleleri ile tevhid mücadelesi veren peygamberlerin “*dengeyi bozan müstesnalar*” olduklarına inancını dile getirir.

Şair, içinde yaşadığı toplumun İslâm’dan uzak halini ümitsizlik içinde “Tercüme-i Halimiz” şiirinde Hz. Muhammed’e şikâyet eder. İbadetlerdeki ve insan ilişkilerindeki gösterişleri, “*Bir acayip ümmet olduk ey Resul-ü Kibriya*” diyerek anlatır. Şiirin sonunda “*kıl şefaât, kurtar bizi ey Resul-ü Kibriya*” (2018a, s. 93) diyerek bâki âleme göçmüş olan Hz. Muhammed’i kurtarıcı olarak görür.

Yaşadığı çağın acılarına seyirci kalmayan Karakoç, savaşlardan dolayı vatanından olan insanlara, Mekke'den Medine'ye hicret eden Hz. Muhammed ve sahabeleri örnek göstererek teselli etmiştir: *“Mekke'den Habeşistan'a, Medine'ye hicret eden en büyük imanin sahipleri en güzel örnektir. O mübarek Peygamberin ümmetleri umutsuzluğa düşmemeli. Ay buluttan çıkar gibi çıkıp gelmenin hasretiyle yananlar; yolunuz açık, dönüşünüz çabuk olsun.”* (Karakoç, 2018c, s. 22). Böylece Kur'an'daki; *“Andolsun, Allah'ın Resülünde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.”* (el-Ahzâb, 33/21) ayetinin Karakoç' un cümlelerinde bir yansımasını görmekteyiz.

Karakoç, “Hz. İsa'ya Dilekçe” (2018c, s. 65) başlığındaki yazısında Hz. İsa'ya seslenir. Karakoç'un Hz. İsa'ya ve Hz. Peygamber'e sanki yaşıyor gibi seslenmesi, *“Allah yolunda öldürülenler için ‘ölüler’ demeyin. Hayır, onlar diridirler. Ancak siz bunu bilemezsiniz.”*(el- Bakara, 2/ 154) âyetini hatırlatır. O, adeta peygamberlerin halen diri olduğuna inanarak onlarla konuşur.Şair bu şiirinde Hz. İsa'ya inandığını söyleyen ve ümmeti olduğunu iddia edenleri şikayet ederken şekle dayalı, zulümlere kılıf yapılan dindarlık anlayışını da reddeder. *“Ölmeler, öldürmeler, yağmalar ve talanlarla”*, onun getirdiği dini yayma iddiasında bulunarak memleketleri mahveden sömürgeci zihniyeti eleştirir. Onların halen *“keyfi öldürmeler, ırza geçmeler, işkenceler, mal gaspları”* ile zulme devam ettikleri kıta Afrika'da köleliğin sürdüğünü söyler. Sözde insan hakkı savunmak için kurulan “Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Teşkilatı” gibi Batı kaynaklı uluslararası örgütlerin varlığını sorgular ve onları asla samimi bulmaz. İsa peygamberin getirdiği dinin, adalet, doğruluk, şefkat gibi değerleri anlattığına mahşer günü kurulacak mahkemede şahitlik yapacağını arzedir.

Karakoç şiirlerinde peygamberlerin, çoğunlukla rehberlik ve tevhidin tebliğciliği misyonu ile ele alındığını görürüz. O, peygamber tasavvurunda Kur'anî bir çizgiyi takip eder. Şair, peygamberleri sadece hayatları masal dinler gibi dinlenen, gözyaşları eşliğinde dinî duyguların kabarmasına vesile olan romantik, insanüstü varlıklar olarak görmemiştir. Onun peygamber tasavvurunda beşer peygamber vardır. Ancak peygamberler sıradan insanlar değildir. Şiirlerinde en çok vurguladığı noktalardan biri peygamberlerin Allah'tan aldıkları vahiy doğrultusunda insanları kula kulluktan vazgeçerek yalnızca Allah'a kulluğa davet etmek misyonuna sahip olduklarıdır. Böylece şairin adeta bir yandan hiciv şiirlerinde zalimleri sert ifadelerle eleştirirken bir yandan da halkı sade bir dille ve duygularına hitap edecek bir coşkuyla uyandırmaya çalışarak peygamberlerin “uyarma ve tebliğ” misyonunu devam ettirme gayreti içinde olduğunu anlarız.

3.2.3 Kutsal Kitap İnancı

Psikolojik bakışla bakıldığında, vahiy-insan ilişkisinin temelini güven olduğu görülür. Kirkpatrick'ın bağlanma kuramında ortaya koyduğu gibi, *“kutsal kitap-birey”* ilişkisi bağlanma çerçevesinde değerlendirilebilir. Hayta, İslâm geleneğinde *“insanın kaygı ve sıkıntılarını azaltan, kayıp ve acılarını olgunlukla karşılamasını sağlayan, umudunu ve huzurunu yenileyen bir bağlanma öznesi”* olarak Kur'an'ı düşünebileceğimizi söyler. İnsanların Kur'an okudukları zaman hissettiği *“temel güven ve rahatlama”*, bağlanma teorisinde anne ile olan bağda kurulan hisle ilişkilendirilir. Zira Kur'an da Allah'ın insanla konuşmasıdır (Kirkpatrick, 1992b; Hayta, 2006, s. 48).

Bu bağlamda söyleyebiliriz ki Karakoç'a göre vahiy; zorluklar karşısında sığındığı, hayatın anlamına ulaşmak için bir vasıta olarak rehber edindiği, Allah ile kurduğu güven ve sevgiye dayalı ilişkide önemli bir bağlanma aracıdır. Nasıl ki bir sanat eserinin kıymetini en iyi o sanatla iştigal eden anlarsa, müminlerin mu'ciz bir kelâm olarak inandığı ilâhi vahyin kıymetini de en iyi sözün ustaları anlar. *“Ne söylesem hava ne yazsam yalan, / İlâhi kaynaktır tek makbul olan, / Hazreti Kur'an'ın dışında kalan, / Hangi söz yerinde kaldı bilmem ki?”* (Karakoç, 2018d, s. 16) dizelerinde bir şair olarak Karakoç, Allah kelâmı olan Kur'an karşısında bütün sözlerin geçiciliğini ve acizliğini ifade eder.

İslâm inancında Kur'an, insanlığa yol gösterici yani rehberdir (el-Bakara, 2). Karakoç, *“...Hazret-i Kur'an'ı rehber eyledik, / İnşallah yolumuz Mevlâ'ya gider.”* (Karakoç, 2019a, s. 38) dizelerinde Kur'an'ı rehber edindiğini dile getirir. Bir başka dizesinde *“Kör müyüz sağır mıyız; Rahmet-i Rahman mı yok? /Yoksa yol gösterecek Hazret-i Kur'an mı yok?”* (Karakoç, 2019a, s. 19) dizelerinde Kur'an'ın rehberlik özelliğinin Allah'ın kullarına olan merhametinden kaynaklandığını dile getirir. Karakoç için Kur'an sadece bir rehber değildir, *“cihana bedel”* bir değeri vardır. Kendisi için ne kadar kıymetli olduğunu; *“Kim ne derse desin sen cana bedelsin, / İçi boş binlerce insana bedelsin, / Ey tevhidi tebliğ eden Rahmani söz, / Sen benim indimde cihana bedelsin.”* (Karakoç, 2002b, s. 207) dizelerinde ifade eder. Kur'an, aynı zamanda Karakoç'un dünyanın içindeki boşluklara sırt çevirip beslendiği bir hayat kaynağıdır. *“Hak kelâm duyduğum, kitap Kur'an'dır, /Başka yok! Uyduğum kitap Kur'an'dır, / Dolduğum, doyduğum kitap Kur'an'dır.”* (Karakoç, 2018d, s. 35) dizelerinde bu düşüncelerini dile getirir. Burada şair Kur'an'ı bir gıda olarak görür. Tıpkı bir bebeğin anne sütüyle doyması gibi onunla doyduğunu ifade eder.

Şairin Allah'tan sosyal çevre ve aile isterken de ölçüsü yine vahiydir. *“Yalnızca sana inanan, sana bağlı, / Senin Resulün olan Sultan'a bağlı, / Gönlüyle, bedeniyle Kuran'a bağlı, / Komşu ver, gardaş ver, evlât ver Allah'ım! ”*(Karakoç, 2018a, s. 45) dizelerinde dileğini ifade eder. Karakoç, iman ettiği vahyin yaydığı aydınlığı ne pahasına olursa olsun anlatmaya devam edeceğini söyler: *“Çiçeklenir sevda serde, / Cihat, düğün olur merde, / Nur-u Kur'an'ı her yerde, / Yayacağız suç olsa da.”*(Karakoç, 2019a, s. 26). Yine başka bir dörtlükte şair; *“Birleşin ey! Yolları Kur'an'da birleşenler, / Birleşin, itikatta imanda birleşenler, / Ayrılık yakışmıyor bölünmek günah size, / Birleşin ey! Secde-i Rahman'da birleşenler!”* (Karakoç, 2018d, s. 45) dizelerinde Kur'an'ın namazla birlikte insanları birliğe ulaştıracak bir vasıta olduğunu ifade eder.

Karakoç, bazen hiciv şiirlerinde güncel olayları Kur'an'da geçen Nemrut, Firavun gibi zalim kişiler ya da Fil Olayı gibi tarihî olaylarla bağlantı kurarak ele almıştır. Kur'an'da sayısız ayetlerde anlatılan Hz. Musa'nın davetine karşı çıkan Mısır Kralı Firavun (el-A'râf, 7/127) ile Hz. İbrahim'i ateşe attıran ve ayette *“mülk ve hükümdarlık bahşedildiği için şımaran”* kişi (el-Bakara, 2/258) olarak tarif edilen Nemrut gibi zalimlerin birer *“yürüyen put”* olduğunu söylemiştir. *“Putçular put dikip dünyalar vurdu, / Tezahürat arttı, tefekkür durdu. / Firavun emretti, Nemrut buyurdu, / Yürüyen putlardan çekti insanlık.”* (Karakoç, 2019b, s. 29). Allah'a rağmen güç iddia eden zalimleri Kur'anî bir ifade olan *“Tağut”* (el-Bakara, 2/256) ve *“Firavun”* olarak niteleyerek eleştirmiştir: *“Ülkümüzü Firavunizm çarkında, / Öğütmüşler bilmemişiz vah bize, / Olmamışız olamadık farkında, / Tağut'muşlar bilmemişiz vah bize.”* (Karakoç, 2019b, s. 67). Rus devlet başkanını, Fil Suresi'nde (105/ 1) anlatılan Fil Olayı'ndaki Kâbe'yi yıkmaya geldiğinde ordusu helâk edilen Ebrehe'ye benzetmiştir. *“Bu sabah, nedense vakt-i yemekte, / Yeltsin denen rezil aklıma düştü, / Ebrehe, ardından Mükerrer Mekke, / Yüzlerce siyah fil aklıma düştü/ Hatırıma Çeçenistan oturdu, / Kış dağıldı, bir gülistan oturdu, / Şeyh Şamil'le gelen destan oturdu, / Binlerce Ebabil aklıma düştü.”*(Karakoç, 2018e, s. 61) dizelerinde gördüğümüz üzere şair siyasî eleştirilerinde Kur'anî kavramları teşbih amacıyla kullanmıştır. Bu da şairin ideolojik yönünden kaynaklanır. Bir başka şiirinde şöyle der: *“Seğirtti faizin borsanın tahviline, / Kazandı... Çıkıverdi masonlar mahfiline, / Bir gün sağ, bir gün solda göbek atıp oynarken, / Düştü gitti ansızın Eşfel-i Safilin'e.”*(Karakoç, 2019b, s. 24). Burada siyasette çıkarına göre sürekli saf değiştiren, sahtekârlıklarla mal ve makam edinen insanların düştüğü durumu Kur'anî bir kavram olan *“Eşfel-i Safilin”* kavramı ile nitelendirdiğini görüyoruz.

Özdoğan tarafından yapılan bir araştırmada belirli bir dinî eğitim ile yetiştirilen insanların, “*acılarıyla baş edebilmek, yaşadıkları olayları anlamlandırmak, sevgi, sabır, hoşgörü, affetme gibi evrensel değerleri hayatlarında uygulamak, hayatlarının anlamını keşfetmek vb.*” birçok noktada Kur’an’a başvurdukları tespit edilmiştir (Özdoğan, 2000). Görüldüğü gibi bir Müslüman olarak Karakoç da şiirlerinde Kur’an’ı, iman ettiği ilahî kaynaklı bir kitap olarak ele alır. Kur’an, haksızlıklar karşısında dururken, hakkı savunurken referans aldığı, sembolik ifadelerinden faydalandığı bir kaynaktır. Şair için aynı zamanda dünyanın içindeki bütün boşluklara karşı ölçü olarak kabul ettiği bir dayanaktır.

3.2.4 Âhiret İnancı

Âhiret kelimesi Arapça’ da “*evvel*” kelimesinin karşıtı ve “*son*” anlamındaki “*âhirin müennesidir*”. Kur’ânî bir kavram olarak, “*Dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan ikinci hayat*” anlamına gelir. Ahiret hayatı ölüm ile başlar (Topaloğlu, 1988, s. 543).

Ölüm fikri, dünyanın bir ucundan diğer bir ucuna, medeniyetin ayak basmadığı yerlerindeki birbirinden habersiz topluluk ve kavimlerin gelenek ve görenek, ibadet ve ayin, masal ve efsane gibi somut olarak ortaya koydukları birçok üründe var olmuştur. İnsanda ölüm fikri fitridir. Eğer ölüme dair hiçbir fikrimiz, hiçbir şahitliğimiz olmasaydı da “*güdülerimizle ve sezilerimizle*”, bedenine haline bakarak sonun yaklaştığını idrak edebileceğimiz söylenir (Egemen, 1963, s. 31).

Ölüm düşüncesini insanın idrak edişi, bebekliğine kadar dayandırılır. Yedi ve sekizinci aylarda gelişmeye başlayan nesne sürekliliği, zihnin sağlıklı olduğunun göstergesidir. Bebek önünde iken kaybolan nesnenin yok olmadığını bilir. Bu, ölümün yokluk olmadığı düşüncesinin temel noktasıdır (Elkind, 1970; Yapıcı, 2016, s. 98).

Tüm insanlarda “*hayatını koruma*” ve “*sonsuz kadar yaşama*” dürtüsü vardır. Ölüme karşı gösterilen tepki her bireyde farklıdır. Bireyin, kendine özgü tavrıyla hayata yüklediği mananın ölüme bakışını etkilediği gibi; ölüm de bireyin hayata karşı tutumunu etkiler. Bu noktada insan, psikolojik bir çelişki yaşar. Ölümün varlığını kabul eder. Ancak aynı zamanda ölümden kaçır. Ölüme karşı insanın yaşadığı bu çelişkide ölümün “*yok olma*” olarak anlaşılmasının kökeninde “*telaifi etme*” arzusu vardır (Hökelekli, 1991a, s. 153).

Karakoç, “İslâm Yolu” şiirinde ölümden sonraki ilk durak olan kabir hayatını, ebedî yaşam olan ahiret hayatına açılan bir kapı olarak tarif eder. “...*Ebedi hayata kapıdır kabir, / Öürsek ölümüz Mevlâ'ya gider.*” (Karakoç, 2019a, s. 39) dizelerinde ölümden sonrası sonsuzluk olduğu için ölümden korkmadığını ima eder. Onun için ölüm, insanın Allah’a dönmesidir.

Şair, Necip Fazıl ve Erol Güngör’ün vefatlarının ardından onların hatıralarını yâd etmek adına yazdığı “Yol” şiirinde doğumla başlayan hayatı bir yola benzetmiş ve “*Önü kundak, sonu mezar, / Her yarış ecele doğru.*” diyerek bir yolcu olarak insanın hayattaki her adımının bu yolun sonundaki ecele daha fazla yaklaştırdığını anlatmıştır (Karakoç, 2018a, s. 59). Koç’un da ifade ettiği gibi; birey içselleştirilmiş dinî inanca sahipse ölümü yaşamın bir parçası olarak kabullenir. Aşkın bir yaratıcıyı hayatının merkezine alan bir dindar, hayatın bir emanet olduğu ve vakti geldiğinde sahibine teslim edeceği düşüncesine teslim olur ve bu düşünce ile uyumlu tutumlar geliştirir. Böylece ölüm düşüncesinin kişide oluşturabileceği kaygı gibi psikopatolojik durumlardan da asgari düzeyde etkilenir (Koç, 2002a, s. 121).

Karakoç başka bir şiirinde ölüm ve ahireti şöyle anlatır: “*Arada bir deniz, dalgalı, derin / Aradığım huzur karşı kıyıda. / Boğuldum bağrında gamın kederin / Beklediğim Hızır karşı kıyıda.*” (Karakoç, 2018a, s. 25). Şair burada denizin derinlik, dalgalı oluşu gibi özellikleri ile ölüm arasında bir benzerlik kurar. Ölüm de meçhul bir haldir. Ve bu meçhullük onda korku ve kaygı uyandırır. Ancak dünyada bulamadığı huzurun olduğu bir “*karşı kıyıyı*” yani ahireti düşünerek teselli olur. Böylece ölümü de iki kıyı arasındaki geçiş yolu olan denize benzetir. Aynı şiirin devamında “*Bu taraf bendir, o taraf candır, / Et tırnaktan ayrı hayli zamandır.*” (Karakoç, 2018a, s. 25) dizeleriyle ahiretin dünyanın ruhu olduğunu, birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğunu ifade eder.

Yeniden dirilişe inanan bireyin, ölüme bakışının olumlu olması beklenir. Ancak bazı araştırmalarda dindarlık ve ölüm korkusu arasında birbirine zıt sonuçlar elde edilmiştir. Ahirete iman eden kişinin, hesap vereceği ilahî mahkemeyi düşünerek “*suçluluk*” ve “*günahkârlık*” duygularının neticesinde ölüm korkusunun artabileceği söylenmiştir (Hökelekli, 1991b, s. 86). Karakoç, “*Dünyaya yalnız gelir, yalnız gideriz, / Canlı geliriz, sonra cansız gideriz, / Yalandan ve riyadan sıyrılmadıkça, / Korkarım, korkarım imansız gideriz.*” (Karakoç, 2018f, s. 41) dizelerinde ahirete iman etmiş bir mümin olarak, her ne kadar Allah’a kavuşma sevinci duysa da günahlardan dolayı imansız bir şekilde Allah’ın huzuruna çıkma korkusu taşıdığını ifade eder.

Birey, ölüm düşüncesi karşısında bir teslimiyet göstermekte zorlanır. Zira insana yaşamı devam ettirme içgüdüğü verilmiştir (Koç, 2002a, s. 118-119). Karakoç yaşadığı ölüm korkusunu şöyle anlatır: *“Bırakmaz yakamı, dört yanım duvar; / Ne kapı ne baca ne pencere var... / Ne mektup gönderir sevdiğim dostlar, / Ne de bir tanıdık kapımı çaldı...”* (Karakoç, 2019a, s. 100). Burada şair, kabirde tüm sevdiklerinin bırakıp gideceğini anlatırken kabrin yalnızlık ve karanlıktan ibaret halinden endişe duyar.

Karakoç’un ölümü ve ahireti anlatırken şiirlerinde vurguladığı noktalardan biri de dünyanın faniliğine karşı ona değer vermemek gerektiğidir. Dünyaya değer vermeme, onun yaşam şekli olan sadeliği tercih etmesindeki temel düşüncedir. O, *“Zümrüt bahçe, altın saray; / Girdim amma beğenmedim. / Ortasında elmas bir ay; / Gördüm amma beğenmedim. ”* (Karakoç, 2006, s. 95) dizelerinde dünyanın aldatıcı süslerine hiç özenmediğini ifade eder. Yine, *“İnsanın muradı dünyayı yutmak, / Ve dünya insanı yutar mutlaka. / Değişmez kuraldır sevmek-unutmak, / Azrail kaçanı tutar mutlaka.”* (Karakoç, 2002b, s. 56) dizelerinde ise dünyaya haddinden fazla değer verenin dünyanın içinde kaybolup gideceğini anlatır.

Şair, şiirlerinde insanı bekleyen kaçınılmaz son olan ölüm ve sonrasını çeşitli şekillerde ele almıştır. Ahirete iman etmiş bir mü’min olarak ölümü tefekkür etmiş/ettirmiştir. Ölüm ile ilgili şiirlerinde ölümün tarifini yapmış; ölüm korkusu, ölümsüzlük arzusu, ölüm düşüncesini kabulleniş gibi çeşitli duygu durumlarını konu edinmiştir. Bezm-i elest (Karakoç, 2018d, s. 35), kıyamet (Karakoç, 2018f, s. 190), Cennet ve Cehennem (Karakoç, 2019a, s. 155) gibi ahiretin çeşitli aşamalarına ait kavramları farklı bağlamlarda ele alan Karakoç’un ölümle ilgili şiirlerinin *“ölümü kabullenme”* ve *“ölümsüzlük arzusu”* şeklinde olduğunu görüyoruz. Karakoç’un ölümü kabullenmesi ile ilgili olarak *“Gönül şahinimi yordum gerçeğe, / Sonsuzda yüzümü sürdüm gerçeğe, / Teselliden kanat kırdım gerçeğe, / Tecellinin sinesine kondum oy!”* (Karakoç, 2018b, s. 90) dizeleri örnek verilebilir. Ölümü kabullenişle ölümsüzlük arzusunun bir arada oluşuna *“Size göre, mezar yokluk kapısı; / Bize göre ebedilik tapusu, / Öte dursun sebeplerin hepsi; / Siz ölürken gülebilir misiniz? ”*(Karakoç, 2006, s. 59) dizeleri örnek gösterilebilir. Burada “ebedilik tapusu” ifadesi ölümsüzlük arzusuna, “ölürken gülmek” ise ölümü kabullenişe işarettir.

3.2.5 Kader İnancı

Sözlükte, “*gücü yetmek; planlamak, ölçü ile yapmak, bir şeyin şeklini ve niteliğini belirlemek, kıymetini bilmek; rızkını daraltmak*” gibi mânalara gelen kader, “*Allah’ın bütün nesne ve olayları ezeli ilmiyle bilip belirlemesi*” şeklinde tarif edilir (Yavuz, 2001, s. 58).

Kur’an’da insanın davranışlarından sorumlu olduğu ifade edilir. “*Başınıza her ne musibet gelirse kendi yaptıklarınız yüzündendir. O, yine de çoğunu affeder.*” (Şûrâ, 42/30) ayeti buna verilecek örneklerdendir. Akbulut, Allah’ın insana yazdığı kaderin, fiillerinde hür olmak olduğunu söyler. Ancak aynı zamanda insanın dahlinin olmadığı durumlar da vardır ki bunlar da Allah’ın takdiri olarak ifade edilir. Kul, böyle durumlarda sorumlu değildir (Akbulut, 1992).

Karakoç’un, kadere iman açısından insanın özgürlüğü ile Allah’ın takdirini birlikte değerlendirdiğini görürüz. “*Nasraniler indinde her papaz peder olur, / Siyaset sahnesinde her başkan lider olur, / Kurnazın kalbi dursa bahane: tedbirsizlik, / Aptal tuzağa düşse mes’ûlü kader olur.*” (Karakoç, 2018f, s. 50) dizelerinde kalbin durması gibi ölüm olayına tedbirsizlik denilirken, kendi aklını doğru kullanmadığı için siyasetçiler tarafından kandırılan kişinin düştüğü duruma kader denilmesini eleştirir. Böylece insanın sorumluluğuna vurgu yapar.

Bir başka dördlükte, yönetici konumundaki insanların hatalarından dolayı sebep oldukları sonuçların sorumluluğunu üstlenmeyerek suçu kadere atmalarını eleştirir: “*Sizden geldi bize dert, elem, keder; / Sıkılmadan bir de dediniz ‘Kader’, / Kaldır bir kayayı ta boyuna kadar, / Vuracak taşımız bu diye göster.*” (Karakoç, 2006, s. 104). Böylece hem zulmetme hem de zulme uğrama gibi durumlarda öncelikle kişinin iradesine vurgu yapar. Zulme uğrayan açısından iki farklı tavır ortaya koyar. Birincisi aklını kullanmayanların kader diyerek oturmasını eleştirir iken ikinci durumda hakkı elinden alınan gerçek mazlumlara mücadeleyi tavsiye eder. “Tamam mı?” şiirinde Allah’ın takdirine boyun eğme anlamında tevekkül, rıza, teslimiyet ve sabrı tavsiye ettiğini görürüz (Karakoç, 2019a, s. 32). Karakoç’un zulümler karşısında yaşanan acılara karşı bir sığınak olarak bunların Allah’ın izni ile olduğunu hatırlatıp sabır ve tevekküle davet etmesi, insanların yaşamdaki kaygılarla baş etmede bir araç olarak kader inancına sarılmasına örneklik teşkil eder. Bu durum sosyal psikolojide yüklem teorisi olarak açıklanır. Yüklem teorisine göre insanın üç temel ihtiyacı “*anlam arama, sonuçları kontrol altına alma ve özsaygıdır*”. (Spilka, Phillip, & Kirkpatrick, 2001, s. 173-174).

Kartopu, kadere iman eden ve başına istenmeyen bir olay gelen kişinin, büyük ihtimalle “*olayın üstesinden gelebileceğimi bilmeden Tanrı bunu bana yapmazdı*” diyerek din tarafından bu olayla başedecek inançla donatıldığını söyler (Kartopu, 2012, s. 241). Bu bağlamda Karakoç’un “*Unutma, tez geçer zulmün ezası, / Sabretmeyi bileceksin; tamam mı? / Yiğide ar değil bahtın kazası, / Hakk’a teslim olacaksın; tamam mı?* ” dizelerinde zulme karşı sabretmeye davet ederken zulmün Allah’ın izni olmadan olmayacağı, O’nun hikmeti dahilinde gerçekleştiği inancını “*Hakk’a teslim olacaksın*” sözleri ile ifade etmesini, kader inancına sığınarak “*sonuçları kontrol altına alma*” açısından atıf yapması şeklinde değerlendirebiliriz. Şaire göre Allah’a teslim olanın kaygılanmasına gerek yoktur. Zulme uğrayan kişinin bundan utanmasına da gerek yoktur. “*Yiğide ar değil bahtın kazası*” ifadelerinden bunu anlıyoruz. Ancak burada şairin Allah’ın takdirine boyun eğme anlamında zulme karşı tavsiye ettiği sabır, pasif bir bekleyiş değildir. “*Geri dönmek yoktur güneş doğmadan, / Rahmet nuru karanlığı boğmadan, / Hakikat yolunda boyun eğmeden, / Gerekirse öleceksin; tamam mı?* ” dizelerinde hakkını almak için korkmadan mücadele etmenin gerçek sabır olduğunu söyler. Zulmün kalkması için mücadele edilmesi gerekir. Ona göre mücadele ederken gerekirse ölüm de göze alınmalıdır: “*Yolumuz her zaman Allah yoludur, / Bu yoldaki ölüm oğul balıdır. / Hak, haklının en mukaddes malıdır, / Vermezlerse alacaksın; tamam mı?* ”. Karakoç’a göre sabrın sebebi korku değildir. Sabrederken gaye adaleti bulmaktır. “*Uyuşukluk şifa bulmaz illettir, / Korkaklık en adi en pis zilletir. / Adalet ne güzel ne hoş nimettir, / Hep doğruyu bulacaksın; tamam mı?* ” dizelerinde uyuşukluğu hastalık, korkaklığı aşağılık olarak tanımlarken bunlara karşı uyarmış, adalet ve doğruluğu arayıp bulmaya teşvik etmiştir.

Karakoç’un bir arkadaşı av için gittiği Salavan Dağı’nda vefat eder. Şair, ne tedbirsiz davrandığı için arkadaşına kızabilir ne de bu olayın olmasına izin verdiği için Allah’a isyan eder. Aksine o, “*Ölüm Allah’ın emridir, ona karışmam*” der. Ancak acısıyla başedebilmek için kelimelere sığınır. Gerçek anlamda olayla bir ilişkisi olmayan Salavan Dağı’na sitem eder (Karakoç, 2018b, s.75). Burada şairin yaptığını “*ölümü anlamlandırma çabası*” dahilinde değerlendirebiliriz. Zira Kartopu ve Özbolat’ın ifade ettiği gibi insan bu sayede mukaddes kavramları suçlamadan psikolojik açıdan sağlığını korumuş olur (Özbolat & Kartopu, 2012, s. 1961).

Sonuç olarak Karakoç’un, Kur’an çerçevesinde insanın sorumluluğu ve doğru sabrı içeren bir tevekkül anlayışını kapsayan bir kader inancına sahip olduğunu anlarız. Ancak bir insan olarak başa çıkması zor olan yaşam olaylarında kader inancı onun için kaygılar ile başedebilmesi için bir araç olmuştur. Zihnen sağlıklı kalabilmek kapsamında

değerlendirilebilecek şekilde anlamlandırma çabası, sonuçlardan emin olma gibi atıflar kullandığını görürüz.

3.3 Karakoç'ta Dua ve İbadet

3.3.1 Duaya Yaklaşımı

Dua, sözlükte “*çağırarak, seslenmek, istemek; yardım talep etmek, küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vaki olan talep ve niyaz*” olarak tanımlanır. Terim olarak; “*Allah’ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesi, sevgi ve tâ’zim duyguları içinde lütuf ve yardımını dilemesi*” anlamına gelir (Cilacı, 1994, s. 530).

Herhangi bir dine inanan kişi, inandığı varlıkla çeşitli şekillerde ilişkiler kurar. Bunlardan biri duadır. İslam dininin temel kaynağı olan Kur’an’da inanılan varlık/Allah ve inanan/mü’min arasındaki ilişki sık sık dile getirilir. Kur’an’ın duaya verdiği önemi, dua ile başlayıp dua ile bitmesinden anlayabiliriz (Kayıklık, 2015, s. 129).

Dua, dinle ilgili aksiyonlar içinde “*en dinî*” olanıdır (Loewenthal, 2017, s. 29). Psikolojik olarak dua; zikir ve istiğfarı da içine alacak şekilde tanımlanmıştır (Şentürk H., 1985, s. 96). Dua; “*Müminlerin Tanrı’ya hitap etmeleri, ona yaklaşmaya çalışmaları için yapılan bir cehittir. Tanrı’ya şükranlarını bildirmek, hamd ü senâ etmek, afvü mağfiretini dilemek, ruhun Tanrı’ya teveccühüdür.*” (Pazarlı, 1982, s. 194).

İnanan insana güvenlik, eminlik ve rahatlık hissi veren dua ile kişi, kendini Allah’a, Allah’ı kendine yakın hisseder. Daima isteklerine cevap verecek şekilde onu gözetleyip koruyan bir Tanrı olduğuna dair inancını pekiştirir (Hayta, 2006, s. 43).

Psikolojik açıdan, Kur’an’da insanı duaya yönelten güdüler temel olarak “*ihtiyaçlar ve istekler, güçsüzlük ve çaresizlik*” olmak üzere iki başlıkta ele alınabilir (Kayıklık, 2015, s. 132). Karakoç, “*Ne bahar kışa ne gece sabaha yalvarsın, / Ne keklik şahine, ne kurt silaha yalvarsın, / İçinden yalvarmak dua etmek geçen varsa, / Her an Allah’a yönelsin, Allah’a yalvarsın.*” (Karakoç, 2002b, s. 188) dizelerinde kâinattaki ve insandaki istemek tabiatına dikkat çeker. İlla ki birilerine yalvarmak içinden geçiyorsa, her an Allah’a muhtaç olduğunun bilinci ile insanları Allah’a yönelmeye çağırır. Yine burada “*baharın kışa*”, “*gecenin sabaha*”, “*kekliğin şahine*”, “*kurdun silaha*” yalvarması yerine Allah’a yalvarması gerektiğini söylemesi, Karakoç’un duayı sadece Allah-insan arasında değil, tabiat- Allah arasında da bir iletişim şekli olarak güçsüzlük ve çaresizliğin itirafı manasında anladığını gösterir.

Duaya konu olan istek ve ihtiyaçlar iki başlıkta ele alınabilir. Bunlar; dünya hayatı ile ilgili olanlar ve ahiretle ilgili olanlar şeklinde (Kayıklık, 2015, s. 132). şair, insanın dua etmesindeki psikolojik güdülerden biri olan ihtiyaç ve isteklerini de tek arzuhal makamı olarak daima Allah’a sunmuştur. “*İsteyin dualara açıktır semavat, / Rahmet yağsın, hidayet yağsın yeryüzüne, / Berrak gönüller miraca yükselsin kat kat, / şefkat yağsın, adalet yağsın yeryüzüne.*” (Karakoç, 2002b, s. 189) dizelerindeki duaları dünya hayatına dair şairin Allah’tan istedikleridir. Bu dizelerde “*isteyin dualara açıktır semavat*” ifadeleri, her an isteyebileceği bir varlığa inandığını gösterir. Her ne kadar bireysel duruşu ve şiiri ile yeryüzüne iyiliğin, güzelliklerin yayılması için abalamışsa da bilir ki bunlar Allah’ın yardımı olmadan netice veremez. Buradan anlaşılır ki şairin, her türlü ihtiyaç ve isteklerine kavuşabilmek için insana verdiği reçete duadır. “Dua” şiirinde, “*Hem dünya hem ahirette yakma bizi, / Kerem kıl, rahmetinle kucakla bizi.*” ve “*Türk milletine ve İslam mmetine, / Huzur ver, skn ver, rahat ver Allah’ım!*” (Karakoç, 2018a, s. 44) dizeleri ile Allah’tan isterken dünya ve ahireti kuşatacak şekilde; yalnızca kendisi için değil milleti ve İslam mmeti için de her türlü iyilik ve güzellikleri istediğini görürüz.

Ebu Hüreyre’den rivayet edilen bir hadiste; “*Allah’a, kabul edileceğine gerçekten inanarak dua edin.*” buyrulur (Tirmizî, Deavt, 65). Karakoç, duanın gücüne o kadar inanır ki ona göre, “*yürekten yapılır kabul görürse*”, dualar dağları dahi yıkabilecektir (Karakoç, 2002b, s. 103). “*Küçük bir mazlumun dualı dili, / Dizüstü krtir kocaman fili, / Mazluma-mağdura Allah keşildir, / Zalimin-zorbanın var mı keşili?*” (Karakoç, 2002b, s. 151) dizelerinde hassaten mazlumun duasını her an işiten Allah’tan başka dayanak olmadığına dair inancını dile getirir.

“*Yığarız boş zamanda kerpiçten duaları, / Günah seli götürür bu hiçten duaları, / Korku ve acizliği öğretir felaketler, / En son anda yaparız en içten duaları.*” (Karakoç, 2002b, s. 203) dizelerinde insanın normal zamanlarda rahat davranıp zor zamanlarda içinde bulundukları durumdan çıkış kapısı olarak Allah’a yönelmesini eleştirir. Rahat zamanlardaki duaları “*kerpiç*”ten yapılan, bir sel ile yıkılabilecek zayıflıkta görür. İman binasının günah sellerine karşı ayakta durması için temelinin dua ile sağlam bir şekilde atılması gerektiğini ima eder. Zor zamanlarda ise en içten duaların yapıldığını söylemesi, aynı zamanda “*Dalgalar onları koyu gölgeler gibi sardığında dini Allah’a özgü kılarak O’na yakarırlar.*” (31/ Lokman, 32) ayetine uygun düşen bir tespittir.

Karakoç, bazen “Neme Lazım” şiirindeki gibi ümitsiz anlarında duaya sarılır: “*Usandım, mayaya gelmiyor hamur, / Tükendi takatim yetmiyor mr, / Ufacık dillerde*

bir yığın çamur, / Kime attırırsan attır yâ Rabbi. /... / Yandım alev alev; tütemedim ben, / Huzur döşeğinde yatamadım ben, / Bir köre bir resim satamadım ben, / Kime sattırırsan sattır yâ Rabbi.” (Karakoç, 2018a, s. 114) dizeleriyle Allah’a sığınır, halini arz eder, huzuru yine duada arar.

Böylece Karakoç’un, kişinin Yaratıcı’ya karşı olan çaresizliğinin ve muhtaçlığının bir itirafı olarak duayı önemseddiğini görürüz. O, dünya ve ahirete dair her türlü istek ve ihtiyacı için, her vesile ile duaya sarılmıştır. Ümitli anlarında da ümitsiz anlarında da tek sığınak olan Allah’a yönelmiştir. Kâinattaki herşeye hükmeden bir Allah tasavvurunun neticesinde kainatın düzeninin, işleyişinin O’nun elinde olduğunu bilir. Vesilelere sarılrsa da çabalarının sonucu için de yine dua edilmesi gerektiğini söyler.

3.3.2 İbadetlere Yaklaşımı

3.3.2.1 Namaz

Namaz, sözlükte “*dua etmek, ibadet etmek, bağışlanma dilemek, yalvarmak*’ mânâlarındaki Arapça ‘*Salât*’ kelimesinin (çoğulu *salavat*) karşılığı olarak Türkçeye geçmiştir. Terim olarak *salât* tekbirle başlayıp *selâmla* son bulan, belirli hareket ve sözlerden oluşan *bedenî ibadeti ifade eder.*” (Yaşaroğlu, 2006, s. 350).

Namaz, inanan bireyin imanının güçlü olması için emredilen “*temel arınma*” ve “*yücelme*” aracıdır (Kayıklık, 2015, s. 154). Diğer ibadetlerden farklı olarak namaz; sosyal konumu fark etmeksizin her insanın yapabileceği, sürekli ve sık tekrarlanan, inanan bireyin şahsiyet yönünden gelişip olgunlaşmasına daha fazla etki eden bir ibadettir. Ayrıca Allah’la kul arasındaki sürekli bir irtibat olması sebebi ile namaz, bireyin “*sorumluluk duygusunu geliştirir, şuur seviyesini yükselterek vicdanın oluşmasına yardım eder.*” (Şentürk H. , 1985, s. 79).

“*Muhammed Resul’dür, Allah bir dedik, / Beş vakit dilimiz Mevlâ’ya gider.*” (Karakoç, 2019a, s. 39) dizeleriyle anlattığı gibi Karakoç’un kendisi de beş vakit namaz kılan bir Müslüman’dır. “*Şekilde mana görür idrakle birleşen göz, / Alır Hakk’a götürür ufku derinleşen göz, / Bir irtibat doğarsa kalb- beyin arasında, / İman merdiveniyle miraca yükselir öz.*” (Karakoç, 2002b, s. 223) dizelerinde akıl ve kalp arasındaki irtibatın kurulma vasıtası olarak namazı görmüştür. Ona göre namaz, yatıp kalkmakla yerine getirilen şekilden ibaret bir ibadet değildir. “*Hayatın sümbülü ve lalesi AŞK, / Şairin katıksız nevalisi AŞK, / Yerde sürünenler dinlesin beni, / MİRAC’ın birinci merhalesi AŞK.*” (Karakoç, 2002b, s. 221) dizelerinde ifade ettiği üzere yakıtı aşktır namazın.

Ancak aşk yakıtı kalbe doldurulursa kişiyi miraca yükseltir. Aksi halde aşksız namaz sanki yerde sürünmektir:

Karakoç, “*Sağlığında bir defa alnı secde görmemiş, / Şu murdar ölülerin ne işi var câmide.*” (Karakoç, 2018f, s. 36) dizeleri ile namazsız yaşayan, belki de namaz düşmanı olan insanı besmele çekmeden kesilerek eti murdar olan hayvana benzetir ve cenaze namazının kılınmasını eleştirir:

Karakoç için namaz bir şükür vesilesidir. Zalimlerin susturulacağı günlere kavuşmanın şükrünü namazla ifa edeceğini şöyle anlatır: “*Sıkılacak zalimlerin boğazı; / Hak emri ile silinecek bu yazı. / Yeşil çimenlerde şükür namazı, / Kılacağız, göreceksin, az kaldı.*” (Karakoç, 2006, s. 52).

“*Tecelliye kaynak ilahi emir, / Rızıklar, nimetler hep senden gelir, / Mukaddes mabetler sende yükselir, / Yayılır bağrında ezanım benim.*” (Karakoç, 2019b, s. 81) dizelerinde Karakoç, özgürlüğün sembolü olarak namaza çağrı olan ezandan bahseder. Ezan sesinin özgürlüğü, maziye, vatani çağrıştıran anlamda kullanımına gurbete dair yazdığı şu dizeleri örnek verilebilir: “*Önce deprem olur ve sonra tufan, / Beynimde geçmişin muhasebesi... / Derken katılaştır, buz tutar zaman, / En büyük hasretim, bir ezan sesi.*” (Karakoç, 2018a, s. 14). Bazen de güneşin kızıl olduğu bir sabah ya da akşam namazı vaktinde, bir camide namaz kılan cemaat şiirine konu olur. “*Ardıçlı dağlarda kar yama yama, / Pembe bir kızılık vurunca cama; / Câmide cemaat uyar imama, / Rabb’i için secde ettiği zaman...*” (Karakoç, 2018b, s. 70) dizelerinde ifade ettiği üzere tıpkı tabiat gibi izlenirken huzur veren bir manzara olarak cemaatle kılınan namaz Karakoç’a ilham verir.

Karakoç, namazın rükünlerinden biri olan secdeyi (Dalgın, 2009, s. 271-272) bazen terim anlamıyla kullanmıştır. Buna şu dizeler örnek verilebilir: “*Secdede Rabbinle yüz yüze gel ki, / Minberler, mihraplar seni okusun.*” (Karakoç, 2019b, s. 25). Bazen de “*eğilmek, boyun eğmek*” şeklindeki sözlük anlamıyla (Dalgın, 2009, s. 271), toplumdaki ahlâkî bozulmaları eleştirmek için kullanmıştır. “*Secde yapar dolar ile rubleye.*” (Karakoç, 2006, s. 97) ve “*İnsanın kâğıda, demire, taşta, / Secdeye vardığı çağda yaşadık.*” (Karakoç, 2018d, s. 21) dizelerinde “*dolara, rubleye, kâğıda, demire, taşta*” secde etmek şeklinde kullanması buna örnektir. Karakoç’un, burada secdeyi kalbin bir eylemi olarak Allah’tan başka varlıkları ya da değerleri yüceltmek anlamında kullandığı anlaşılmaktadır.

Namazda müminlerin yönelmesi gereken istikamet anlamındaki kibleyi (Güç, 2002, s. 364-365) “*İnancı yok, ‘çağdışı’ der kibleye...*” (Karakoç, 2006, s. 97)

dizelerindeki gibi bazen Kâbe'yi kastederek terim anlamıyla kullandığını görürüz: Bazen de “*kendisine yönelinen şey*” (Güç, 2002, s. 364) şeklinde tanımlanan sözlük anlamını kastederek hiciv amaçlı kullanır. Buna da “*Zorbaya rüşvettir ‘Nur ol, çok yaşa’, / Mâbutlar, kibleler değişti hâşâ.*” (Karakoç, 2018d, s. 21) dizesi örnek verilebilir.

Karakoç, namazı bir kulluk görevi olarak Allah’a bağlanma vasıtası görür. Ayrıca “*secde, kible*” gibi namazdaki her bir rüknün sadece şeklen bir anlam taşımadığını, kişinin namaz dışında yaşadığı hayata bu rükünlerin sembolize ettiği manayı yansıtması gerektiğini ima eder. Kişinin, namazda bir olan Allah’a yüzünü dönerken, namaz dışında Allah’tan başka bir insan ya da maddî menfaat gibi kendisine boyun eğdiği araçlar yani ilahlar edinmesini eleştirir.

3.3.2.2 Oruç

“Oruç”; sözlükte “*bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak*” şeklinde tanımlanır. Terim olarak; “*tan yerinin ağarmasından güneşin batmasına kadar şer‘an belirlenmiş ibadeti yerine getirmek niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durma*” anlamına gelir (Yitik, 2007, s. 414).

Nasıl ki namazda rükunları yerine getirmek; kişi için ilâhi huzurda olmanın, Allah’ın hükmünü kabul etmenin idrak edilmesi için bir araçsa oruç ibadetinde de aç, susuz kalmak gayeye ulaşmak için bir araçtır.

Kayıklık’ın ifade ettiği gibi gaye, nefsin terbiyesidir. Oruç, “*açlığın kurumsal ve zorunlu olan*” şeklindedir. Ruh-beden arasındaki bütünlükten dolayı oruç ibadetinin “*fiziksel*” boyutu olduğu gibi “*biyolojik ve psikolojik*” yönleri de vardır (Kayıklık, 2015, s. 154).

İrade terbiyesi anlamındaki oruç ibadetinin psiko-sosyal açıdan kişiye bir çok faydası vardır. Hazları erteleyebilme, paylaşma, oruç ayında yapılan özel ibadet olan itikaf ile bireysel arınma gibi psikolojik kazanımların yanısıra iftarlar, teravihler, bayram namazı, fitre gibi ibadetlerle sosyolojik açıdan da nice kazanımlar vardır. Oruç ibadetindeki “*aç kalma*” eyleminin bireye fizyolojik açıdan hücreleri dinlendirmek gibi faydası vardır. Ancak bir ibadet olarak bireye esas kazanımı irade terbiyesi noktasındadır. Oruçlu kişi “*fizyolojik ve sosyal*” isteklerini Allah’ın rızasını kazanmak için erteler. Böylece sabır ve sebat göstermesi ile iradesi güçlenir (Şentürk H. , 1985, s. 87).

Karakoç, orucu temsil ettiği mana ve ilişkili olduğu kavramlarla şiirlerinde dile getirir. “*Göl ikrar ediyor, çöl ikrar ediyor, / Yer kabul ediyor, gök ihtar ediyor, / Kâinat kararsız, uyarsız zannetme, / Hem oruç tutuyor, hem iftar ediyor.*” (Karakoç, 2002b, s.

182) dizelerinde gök olaylarını bir sebebe bağlayarak kâinatın ibadeti olarak değerlendirir. Yerin sularının çekilmesini oruca, yağmurun yağması gibi gök olaylarını iftara benzettir. Bütün bunların Allah'ın takdiriyle gerçekleşen olaylar olduğunu, insana bir mesaj taşıdığını ifade eder. Oruç ayı olan Ramazan'a hürmetini “*Bizde rahmet kapısı Ramazan'da açılır, / Mânâ iklimlerine o kapıdan uçulur.*” (Karakoç, 2018f, s. 98) dizelerinde orucun manevî açıdan önemine dikkat çekerek ifade eder. Şair, dizelerinde orucun psiko-sosyal yönden taşıdığı manaya da vurgu yapar. “*Kimi bomba yer, ateş yer Ramazan'da. / Kimi havyar, kimi leş yer Ramazan'da. / Kimi bir yavan ekmekle iftar eder, / Kimi bacı yer, kardeş yer Ramazan'da.*” (Karakoç, 2002b, s. 169) dizelerinde zengin ile fakirin bir sofrada buluşarak aralarındaki kıskançlık ya da kibir dağlarının yıkılıp muhabbet köprülerinin kurulmasına vesile olması gerekirken aralarındaki uçurumun ifadesi olan iftar sofralarını dizelerinde eleştirir.

Karakoç, bazen bir hakikati, sözündeki etkiyi arttırmak için olay ve olgular arasında yakınlık kurarak anlatmayı tercih etmiştir. “*Sahursuz, iftarsız oruç tutmak, / Hele de hele, / Büyüklük hastası büyükleri avutmak, / Zordan da zor, / Yine de izah etsem diyorum, / Ya ifadeye sığmıyor, / Ya idrakler almıyor.*” (Karakoç, 2019b, s. 39) dizelerinde “*büyüklük hastası büyükleri avutma*”nın zorluğunu anlatacak kelime bulamayınca sahur ve iftarsız orucun zorluğundan da zor olduğunu kıyaslama yoluyla anlatmaya çalışması buna örnektir.

Şair, Hz. Muhammed'e çağın gösterişçi dindarlığını şikayet eder. “*Paylaştık zahmet çekmeden İslamlık mirasını, / İbadet etmeyiz Hakk'a almadan kirasını, / Esiriz nefsin elinde, bilen yok çaresini, / Namaz, oruç, hac ve kurban hep riya, hep riya, / Bir acayip ümmet olduk ey Resul-i Kibriya!*” (Ertürkmen, 2019, s. 48) dizelerinde şahsi çıkar için, Allah ile kul arasındaki gizli olması gereken orucun bile gösteriş için yapılan ibadetlerden biri haline getirilişini eleştirir.

Karakoç, tembelliğin ve karanlığın sebebini sevdasızlık olarak görür. Bundan kurtulmak için reçete sunar kendine. “*Söyle ey dil söyle, ikrar vaktidir, / Uyar tembelleri ihtar vaktidir, / Yırtılsın karanlık yak kandilleri, / İç sevda suyundan iftar vaktidir.*” (Karakoç, 2018f, s. 148) dizelerinde sevdasızlığı oruca, sevdayı da bir suya benzettir. Sevdasızlık orucunu sevda suyunu yudumlayarak açmakta bulur çareyi:

Karakoç'un “*Elimle mushuğunu açtığım sular yandı, / Yürüyerek içinden geçtiğim sular yandı, / Boyu üç yılı aşan sabır orucu tuttum, / İftar vakti olanda içtiğim sular yandı.*” (Karakoç, 2018c, s. 28) dizelerinde sabrı oruç ibadetine benzetmesi Ebû

Hüreyre'den nakledilen “*Oruç tutan nice kimseler vardır ki oruçtan nasibi sadece aç kalmaktır...*” (İbn Mâce, Sıyâm, 21) hadis-i şerifini akla getirir.

Şair İslam'ın farzlarından biri olan oruç ibadetine önem vermiştir. Bazen orucun cömertlik, paylaşmak gibi psikolojik ve sosyolojik kazanımlarına nasihat veya hiciv amacıyla yer vermiştir. Bazen bir şeyin ne kadar zor olduğunu anlatmak amacı ile orucun sabır yönüne vurgu yapmıştır. Bazen de Ramazan ayına olan hürmetini çeşitli şekillerde ifade etmiştir.

3.3.2.3. Hac

Sözlükte “*Gitmek, yönelmek; ziyaret etmek*” anlamlarına gelen hac kelimesinin terim anlamı “*sınırlı zaman içinde madden ve beden gücü yeten Müslümanların Kâbe’yi, Arafat, Müzdelife ve Mina’yı belirli ritüelleri yerine getirmek suretiyle ziyaret etmesidir*” (Harman, 1996, s. 382).

Her ne kadar birçok dinin içinde hac ibadeti olsa da uygulamalar açısından her birinde farklılıklar vardır. İslam dininde hac; “*dua, tövbe, namaz ve kurban*” gibi ibadetleri “*teorik ve pratik*” boyutları ile içine alan, “*tavaf, sa’y, şeytan taşlama, vakfe*” gibi sembollerin yer aldığı, psiko-sosyal açıdan bireyi “*etkileyen, eğiten ve bilinçlendiren*”, “*kutsal mekân tecrübesi*” olan bir ibadettir (Koç, 2013a, s. 51).

Hacdaki her bir ritüelin sembolik anlamı vardır. Birey, hac ibadetindeki vakfe ve şeytan taşlama gibi ibadetler aracılığıyla Allah’tan af dilemeye/tövbeye yönelir. Hacdaki kefeni çağrıştıran ihram, diriliş sonrası insanların bir araya geleceği yer olan haşr meydanını çağrıştıran vakfe gibi ibadetler, bireyi ölüm ve sonrasını tefekküre sevk eder (Geçioğlu, Hac İbadetinin Bireysel Dini Yaşayış Üzerindeki Etkileri: Bir Tipleme Denemesi, 2019, s. 246).

Karakoç, Kur’an’da “*...Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır...*” (Âl-i İmrân Sûresi,3/97) âyeti ile farz kılınan bir ibadet olan hacca, hem sözlük anlamı ile hem de terim anlamı ile şiirlerinde çeşitli bağlamlarda değinmiştir.

“*Karışmamak var ya, kuruya-yaşa, / İndimde Şeytan’a dostluktur, hâşâ. / Vaktinde zalimi tutmazsam taş, / Mazlumun hayâli yakamdan tutar.*” (Karakoç, 2018d, s. 123) dizelerinde sembolik olarak insanın düşmanı ile yüzleşmesi anlamındaki Şeytan taşlama ibadetine (Geçioğlu, 2010, s. 27), “*zalimi taş tutma*” ifadeleri ile gönderme yapar. “*Hacca giden bir defa Şeytan taşlayıp döner, / Ben ülkemde elli yıl her gün Şeytan taşladım.*” (Karakoç, 2002b, s. 161) dizelerinde de gördüğümüz gibi Karakoç, hacdaki

Şeytan taşlama ibadetini hayatının bütününe yaydığı bir ilke olarak benimser. Hacıların düşmanları olan Şeytan'ı sadece belli bir sürede taşlamaları gibi değil, “*elli yıldır her gün*” Hakkı'nın düşmanı olarak gördüklerini Şeytan olarak niteleyerek taş atma eyleminin sembolize ettiği manada hicveder. Burada şairin siyâsi bir eleştiride teşbih amacıyla dinî bir kavram olarak Şeytan taşlamayı kullandığını görüyoruz. Şaire göre; zulme seyirci kalmak, Şeytan'a ortak olmaktır.

Hac ibadetinde zemzem; “*Hız. Hacer'in oğluna su aramak için çaresizce koşarken karşısına çıkan, günümüze kadar varlığını koruyan, Müslümanlarca da kutsal kabul edilen suyun adıdır.*” (Geçioğlu, 2010, s. 33). Karakoç, toplumda ahlaki ve dinî değerlerin terk edilmesini; Kâbe'de bulunan, mübarek olduğuna inanılan zemzemi metafor olarak kullanarak eleştirir. “*Dünkü zemzem kabında şarap denen gerçek var, / Sürahiye, şişeye, bardağa güve düştü.*” (Karakoç, 2018d, s. 28) dizelerinde zemzem, bir içecek olarak İslâm'ı temsil eder. Şarap da İslâm dışı yolları temsil eder. Burada kılıfta Müslüman görünen münafık tiplmesine gönderme yapar.

Özelde Müslümanların genelde tüm insanlığın arasında düşmanlıkları yaymak için dost kılığında saflarımıza sızanların yaptıklarını “*...Haç döküldü çok hacının üstünden, / Gardası gardaştan, dostu dostundan, / Soğutmuşlar, bilmemişiz vah bize.*” (Karakoç, 2019b, s. 67) dizeleri ile anlatır.

Hacdaki ibadetlerden biri olan kurban; Allah'a şükür, adanmışlık ve teslimiyetin bir göstergesidir (Geçioğlu, 2010, s. 27). Kurban, aynı zamanda insana “*hürriyeti, aşkı ve aşkın yakmayacağını, aşığın yanmayacağını*” öğreten Hz. İbrahim'in hatırasının yâd edildiği bir ritüeldir (İslamoğlu, 2011, s. 71). Karakoç, “*...Hazreti İbrahim'in mübarek aşkı nerde?... / Ruhta bayram yanıyor, ette kurban yanıyor.*” (Karakoç, 2019a, s. 19) dizelerinde kurbanı, Hz. İbrahim'i hatırlatarak ele alır. Dizedeki “*ette kurban yanıyor*” ifadeleri, kurbanın etinin değil kesen kişinin kalbindeki takvanın Allah'a ulaşacağını ifade eden ayeti çağırıştır (Hacc, 22/37). Şair, böylece kurbanı ete indirgeyenleri de eleştirir.

“*...Ya Rab! İman ihsan et riyakâr kullarına, / Hacda hacı yanıyor, haçta ruhban yanıyor.*” (Karakoç, 2019a, s. 19) dizelerinde “*hacda hacı yanıyor*” ifadeleri ile ibadetlerdeki ve inançlardaki samimiyetsizlikleri Allah'a şikâyet eder.

Karakoç, Müslümanların yöneldiği kible olan Kâbe'yi İslâm'ın temsili anlamında ele alır: “*Mescid-i Aksa müze olsunmuş... Olur elbet. / Bir gün sıra Kâbe'ye gelir mi? / Gelir elbet. Havralar kiliseler restore edilirken, / Müslümanlar camisiz kalır mı? Kalır elbet.*” (Karakoç, 2018e, s. 184). Bu ifadelerde şair, İslâm'ın ilk kiblesi olan Mescid-i

Aksa'nın esaretinin zalimlerin cesaretini arttıracakını, Kâbe'yi de hedef alacaklarını öngörür. Diğer ibadethanelere gösterilen ehemmiyetin İslâm ibadethanelerine gösterilmemesini eleştirir.

Bir hiciv şairi olarak Karakoç, hacla ilgili ritüelleri temsil ettikleri sembolik mana çerçevesinde toplumsal bir eleştiri bağlamında ele almıştır. düşmanlarına karşı duruş manasında şeytan taşlama ibadetini, İslâmi bir aidiyeti temsil manasında zemzemi, Allah'a kendini adamak manasında kurbanı, İslâm'ın yeryüzündeki hâkimiyetini temsil manasında İslâm'ın ilk kiblesi Mescid-i Aksa ile birlikte Kâbe'yi şiirlerinde konu edinmiştir.

İbadetlerde şekiller manaya ulaşmaya birer vesiledir. Amaç; kişinin, ibadetler vasıtası ile bireysel ve sosyal hayatında, duygu ve tecrübelerinde Müslümanca bir tavır kazanmasıdır. Karakoç'un, ibadetleri Kasapoğlu'nun belirttiği gibi; *“korku, ümit, yüceltme sevgi, saygı, teslimiyet”* gibi dinî duygu ve yaşandığı andan sonra da bireyin *“duygu, düşünce ve davranışlarına”* tesir eden dinî tecrübe boyutları (Kasapoğlu, 2008, s. 142) ile birlikte değerlendirdiğini söyleyebiliriz.

3.3.2.4 Zekât

Sözlükte; *“artma, arıtma; övgü ve bereket”* manalarına gelen zekât, terim olarak *“Kur'an'da belirtilen sınıflara sarf edilmek üzere dinen zengin sayılan Müslümanların malından alınan belli payı ifade eder.”* (Erkal, 2013, s. 197) şeklinde tanımlanır.

Allah, öncelikle kul-Allah ilişkisinin *“teslimiyet”, “itaat”, “bağlılık”* ve *“ta'zim”* hisleri temelinde kurulup sağlamlaşması için namaz ve oruç gibi ibadetleri farz kılmıştır. Sonra bireysel boyutta kazanılan bu *“bağlılık”* ve *“teslimiyet”* in sosyal boyutta da ispatı anlamındaki, mali fedakârlığa dayanan zekât ibadetini farz kılmıştır. Zekât, bireysel olarak kişinin Allah'a dönük *“teslimiyet”, “itaat”, “bağlılık”, “sevgi”, “saygı”, “şükran”* ve *“ta'zim”* gibi hislerinin ifadesidir. Aynı zamanda mal ile yapılan bir ibadet olduğu için faydalananları da ilgilendirir. Böylece zekâtın diğer ibadetlerden farklı olarak sosyal yönü daha kuvvetli bir ibadet olduğu görülür. Zekât ibadeti bütün ibadetler gibi bireyin Allah'la bağını güçlendirmek ve sosyal anlamda başkaları ile yardımlaşma ve merhamete dayalı bir ilişki gerçekleştirmesini sağlamaya yarar. Zekât, insanın *“cimrilik, ihtiras, katı kalplilik, kendini üstün görme, bencillik, tamah ve dünyaya karşı aşırı düşkünlük”* gibi olumsuz duygu, düşünce ve davranışlardan kurtulup nefsini arındırarak *“cömertlik, hayırseverlik, diğergâmlık, yardımlaşma, dayanışma, şefkat, merhamet,*

Allah'a yönelip maddenin esaretinden kurtulma” gibi olumlu duygular kazanması için bir araçtır (Certel, 1997, s. 347-352).

Karakoç, bazen; “*Allah yardım yaparken kulu vesile kılar, / Parkın güzelliğine gülü vesile kılar.*” (Karakoç, 2018e, s. 189) diyerek, aslında yardım yapan kişinin sadece bir vasıta olduğuna dikkat çeker. “*Ya efendi budur sizdeki görüş, / Gösteriş uğruna yapılır yarış. / Bir dilenci isteyince beş kuruş, / Sen verme de ‘Allah versin’, öyle mi?*” (Karakoç, 2019a, s. 190) dizelerinde ise vermeye gönlü olmayan, “*Allah versin*” diyerek vermekten kaçanlara kızar. Burada; zekât, infak, sadaka gibi mali yönü olan ibadetlerin bireydeki psikolojik gayelerinden birisi olan paylaşma duygusuna Karakoç’un önem verdiğini görüyoruz.

Şair gerek kendi ülkesinde gerek dünyanın çeşitli yerlerinde savaşlar, felaketler, sosyal adaletsizlikler sonucunda açlık ve yoksulluk çeken, mazlum ve mağdur duruma düşürülen insanların acılarına kayıtsız kalmamış, onların sorumluluğunu üzerinde hissettiğini ifade etmiştir. “*Garibin, yetimin, yoksulun ahı. / Kerpeten misali yakamdan tutar.*” (Karakoç, 2018d, s. 123) dizelerinde bunu ifade eder. Fakir, yetim gibi Kur’an’da zekât verilecek gruplar arasında sayılan (et-Tevbe, 9/60) insanların gaz bulamayıp karanlıkta namaz kılışını, ilaçsız sargısız kalıp ta kanayan yaralarının acılarını kendisinin de çektiğini anlatırken buna karşılık vicdanları kararmış zenginlerin halinden onlar adına utandığını ifade eder (Karakoç, 2019a, s. 175).

Karakoç, kendi dünyasından başka dünyalara gözünü de kalbini de kapatmış, refah içinde sürdürülen bir yaşamı, “*Sırtlayıp huzuru, lüksü, refahı, / Sahiplenmek zordur suçu, günahı.*” (Karakoç, 2018d, s. 123) dizelerinde “*günah*” olarak ifade etmiştir. Bir yanda bebekler yoksulluktan, açlıktan ağlarken diğer yanda gülenlere kızar: “*Yanar umutlar, emekler; / Yoksulluk kapıda bekler; / Ağlaşırken aç bebekler, / Gülenin kökü kurusun.*” (Karakoç, 2006, s. 8). Mazlumların yokluktan dolayı çektiklerinin sona ermesini, artık yüzlerinin gülmesini diler: “*Bir tarafta mazlumlar açık, çıplak gezmesin, / Bir tarafta sülükler lüks içinde yüzmesin, / Durmadan gelen zamlar fakir halkı ezmesin, / Ah çekmesin dedeler, nineler ağlamasın, / Ağlamasın çocuklar, analar ağlamasın.*” (Karakoç, 2019b, s. 98). Düşküne yardım etmek için çıktığı yolda ölenlerin Allah katındaki karşılığının Cennet olduğunu söyler (Karakoç, 2018a, s. 17). Ona göre “*yoksulluk*” insanların kaderi değildir, onlar “*yoksullaştırılmıştır*”. Buna sebep olanlara da öfkeli: “*...Garibanın sırtı çıplak, karnı aç; / Soyana yuh! Soydurana yuh olsun!*” (Karakoç, 2006, s. 34). Yokluk ve açlığın zorluğu içinde yaşayıp bir ekmek parasına çalışan, bazen onu bile bulamayıp açlıktan ölen insanların yerine kendimizi koymaya

davet eder: “*Doktorsuz, ilaçsız bir dağ köyünde, / Siz sancı ne bilebilir misiniz? / Yirmi beş yaşında bayram gününde, / Siz açlıktan ölebilir misiniz? /.../ Boz ekmeğe katık edip soğanı, / Ve içerek üzerinden ayranı, / Temmuz ortasında öğle zamanı, / Siz mercimek yolabilir misiniz?*” (Karakoç, 2006, s. 59). Bayramlar Bayram Ola’ şiir serisinin birincisinde bir bayram gününü şöyle anlatır: “*Güneş yükselmeden kuşluk yerine, / Bir adam camiden döndü evine, / Oturdu sessizce yer minderine, / Kızı “Bayram” dedi, yalın ayaklı, / Adam “Bayram” dedi, tam ağlamaklı...*” (Karakoç, 2018a, s. 41). Burada şair, bir babanın bayram gününde ailesine karşı fakirlikten dolayı yaşadığı çaresizliği anlatır.

Görüldüğü gibi Karakoç’un, yaşadığı toplumda şahit olduğu yoksulluk ve açlıklara tahammül edemediğini, buna sebep olan ve yardım etmek yerine izleyici olan herkese duyduğu öfkeyi şiirlerinde ifade ettiğini görüyoruz. Şair, şiirlerinde zekât ibadetini terim anlamı ile ele almaz. Bireydeki cömertlik, yardımseverlik, merhamet gibi duyguların kazanımını hedefleyen psikolojik işlevi ile birlikte toplumdaki birliğin, kardeşliğin tesisini ifade eden sosyolojik işlevi ile ele almıştır. Bu anlamda bir Müslüman olarak Karakoç’un zekât ibadetini kavram olarak ifade etmese de bireydeki psikolojik ve toplumdaki sosyolojik kazanımlarını önemsediğini söyleyebiliriz.

3.4 Karakoç’ta Din ve Milliyetçilik

Karakoç, kendisini “*Müslüman*” ve “*Türk*” kimliği ile tanımlar. Ona göre; Türkler, ata yurdu “*Ötüken*”den çıkıp İslâm’ın doğduğu “*Mekke’nin tevhid nurunda*” yıkanmış bir millettir. Türk milletinin yürüdüğü yol “*Nizam-ı Âlem*” yoludur. Bu yolda şairin hayali “*Türk-İslam mührünün çağa vurulmasıdır*”m(Karakoç, 2006, s. 118). Burada şairin hayat amacı olarak Türk-İslâm davasını dile getirmesi dikkat çekicidir. Zira Bahadır’ın ifade ettiği gibi; dinin temel fonksiyonlarından birisi, bireyin dünyasına anlam yüklemesi ve bu anlamın bireyi “*olumlu-kalıcı*” amaçlara ulaştırmasıdır (Bahadır, 2002, s. 150). Din, kazandırdığı anlam dünyası ile kişinin hayatta karşılaştığı adaletsizlik, acı çekme gibi zorluklara karşı dayanma gücü verir. Din, bireyin “Ben kimim? Nerden gelip nereye gidiyorum?” gibi aidiyet ihtiyacının getirdiği sorulara cevap vererek ona kimlik kazandırır (Coşkun, 2003, s. 16).

Her insan bireysel ve sosyal olmak üzere iki tür kimlik sahibidir. Biricik olma duygusuna dayanan bireysel kimlik; kişinin psikolojik özellikleri, bedensel ve zihinsel kapasiteleri gibi kendisine özgü hallerini tanımlamaktadır. Sosyal kimlik ise “*dinî, etnik, kültürel, siyasal, sosyal, ekonomik vb.*” gruplardaki üyelikleri ile ilişki kurmasıyla ortaya çıkar (Yapıcı & Yıldırım, 2003, s. 122). Sosyal kimlik, bilişsel ve güdüsel olmak üzere

iki psikolojik süreçten beslenir. Bilişsel süreç, kişinin dış dünyasını zihinsel açıdan kategorize ederek algılaması sürecidir. Güdüsleşme süreci ise bireye “olumlu bir benlik imajı” ve “özsaygı” kazandıran, “öteki” ile ait olduğu grubu kıyaslamalarına zemin hazırlar (Yapıcı, 2006, s. 213). Bu bağlamda baktığımızda bir dördlüğünde Karakoç; “*Türk’üz, Türk yurdunda birlik isteriz, / Müslümanız, düzen dirlik isteriz, / Ülkücüyüz, mazbut erlik isteriz, / Nemrutlar, Şeddatlar bizi ne bilsin.*” (Karakoç, 2006, s. 29) diyerek kendisine “*Türk, Müslüman ve Ülkücü*” şeklinde bir kimlik belirlemiş ve buna dâhil olanlara “biz” demiştir. Bu grubun dışındakileri “Nemrut, Şeddat” olarak nitelendirmiştir.

Bir başka şiirinde millî davasını şöyle ifade eder: “...*On iki yaşında ettim yemini, / Bu canı Türklüğe adadım anne.*” (Karakoç, 2019a, s. 37). Burada on iki yaş tam olarak Erikson’un psikososyal gelişim kuramına göre açıkladığı “kimlik ve rol karmaşası” dönemine karşılık gelir. Bu dönemde ergen, kim olduğunu sorgularken anlamaya çalıştığı kimliklerinden birisi ideolojik kimliğidir (Erikson, 2014). Şairin çocukken tanık olduğu Nihal Atsız ve arkadaşlarının Türklüğü savunmaları gerekçesiyle yargılanmaları onun Türk kimliğini idrak etmesine bir uyanış olmuştur (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 52).

Şair, “Kızıl elma” idealine karşı çıkan kişiyi düşmanı bilir. Kaynaklarda “*erişilmesi istenen ülkü, elde edilmesi amaçlanan muhayyel yer*” anlamında kullanılan “kızıl elma” tabiri Ziya Gökalp ile yeni bir muhteva kazanır. Ziya Gökalp, çökmekte ve dağılmakta olan Osmanlı Devleti yerine bütün Türklerin bir araya gelerek kuracakları ve yüzyıllardır özlemine çektikleri Turan ülküsü ile eş anlamda kullanmıştır (akt. Gökyay, 2002, s. 559). Karakoç, “*Türk birliği Kızıl elma, / Bölenin kökü kurusun. / Vur yiğidim, gâfil olma; / Yılanın kökü kurusun!*” (Karakoç, 2006, s. 9) dizelerinde Kızıl elma idealine bağlılığını anlatır. Burada bu idealin gerçekleşmesine engel olmaya kalkanlara “*kökü kurusun*” diyerek öfkesini ifade eder. Şair, ülkücü hareketin “*Dokuz Işık Doktrini*”nin ilkeleri olan “*Milliyetçilik, Ülkücülük, Ahlakçılık, Toplumculuk, İlimcilik, Hürriyetçilik ve Şahsiyetçilik, Köycülük, Gelişmecilik, Halkçılık, Endüstricilik ve Teknikçilik*” şeklinde açıklanan (Türkeş, 1975) düşünceye bağlılığını dizelerinde dile getirir. “*Dokuz Işık dokuz yerden, / Şavk vurmali hepsi birden, / Kâfirler korksun Tekbir’den, / Belânın kökü kurusun!*” (Karakoç, 2006, s. 8) dizelerinde şair, Türklüğün sembolü olan “Dokuz Işığın” aydınlatması için savaşılan düşmana “*kâfir*” demektedir. Ve ancak Tekbir’le düşmanın yenilebileceğini söyler. Burada Karakoç’un “*kâfir*” diyerek kastettiği grup; Yapıcı’nın (2006, s. 217) ifadesi ile ait olduğu “*iç grup*” olan müslüman ve mümin kimliğini tanımlamak için karşısına konumlandığı İslâm’a inanmayan veya düşmanlık eden kâfir

olarak tanımlanan “*dış grup*”tur. Bu durum şairin düşünce dünyasında Türklük ülküsünün Müslümanlıktan ayrı olmadığını gösterir.

Şair yaşadığı Anadolu’nun taşına toprağına şiir yazacak kadar vatanını çok sever. Ancak vatanında görmek istediği İslâm anlayışının hâkim olmasıdır. Karakoç, “*Bir sabah gelecek kardan aydınlık*” diyerek İzmir’den Van’a kadar Anadolu’nun her köşesine doğacak İslâm güneşini hayal eder. O güneş doğduğunda aydınlık gelmiş olacaktır (Karakoç, 2018a, s. 31). Dolayısıyla burada şairin vatan sevgisinin hangi duygularla kökleşip derinleştiğini görmüş oluruz. O, Edirne’den Ağrı’ya vatanın tümüne sevdalıdır (Karakoç, 2002a, s. 98). O; Allah’ımız, vatanımız, bayrağımız, cephemiz, kiblemiz bir olduğu gibi Çerkez, Kürt, Türk ayırmadan huzurlu bir Türkiye için bir’liklerin etrafında toplanılması gerektiğini ifade eder. Bu bağlamda “*Kardeşiz, tek vücut, tek bir milletiz.*” der (Karakoç, 2018a, s. 37). Burada ortak değer olarak vatan için milletleri ayırmaksızın “*tek millet*” olunması gerektiğini söylemesi dikkat çekicidir. Zira Türkiye bir toprak parçası olan vatani temsil ederken Arapça bir kelime olan “*millet*” tüm ırkları kuşatan din birliği anlamında kullanılır (Şentürk, 2005, s. 64). Dolayısıyla şairin, İslâm çatısı altında Türk milletinin öncülüğünde bir vatan birliğinin kurulmasını savunduğu anlaşılır. Bu durum ideolojik anlamda Osmanlıcılığı çağırıştır. Nitekim Karakoç, bir yazısında Türklük ile İslâm arasında bağın olmadığını gösterme gayreti içerisindeki insanlara tarihi hatırlatır Şaire göre; Hristiyan âleminin, kapitalist, komünistlerin korkulu rüyası İslâm ve Fatih’i, Yavuz’u, Kanuni’si ile Osmanlıdır. Dahası Türk olmayı din dışı gösterme çabasına girenlerin de bu korkuyu taşıdığını iddia eder (Karakoç, 1990, s. 376-377). Böylece Osmanlı dindarlığının ümmetçi-devletçi anlayışının da şairde yer ettiğini görürüz.

Doğu’dan da Batı’dan da olsa köklerini bu topraklardan almayan, ithal edilmiş ideolojilere karşı milliliği savunur. “Komünist, Kapitalist, Hümanist Üçlüsüne” şiirinde “*Millet sevdası ile yanamayanlar, / Ah çektikçe bağı kanamayanlar, / Namustan, ahlâktan, anlamayanlar, / Kötümüzü, iyimizi ne bilsin?*” dizelerinde “*namus*” ve “*millet*” kelimeleri ile millî ve ahlâkî değerlerden yoksun olan ideolojilere yabancı olduğunu anlatır (Karakoç, 2006, s. 48). Sadece İslâm’a karşı olanlara değil İslâm adına milliyetçiliği “*T.C. ulusalcılığı*” olarak anlayıp “*cahiliye âdeti, şirk, İslâm dışı*” gören “*Türk ismine deli danalar gibi saldıran*”, “*Türk olmayı İslâm’a aykırı sayan*”, Humeyni’yi lider olarak gören “*İslâmcı*”lara da karşıdır (Karakoç, 1990, s. 368). Böylelikle onun millet olma bilincinden yoksun bir ideolojik iddianın

savunulamayacağını ifade ederken millet olmanın ancak yerel olana sahip çıkmakla mümkün olacağını savunduğunu anlıyoruz.

Karakoç’a göre; “*millîlik, değerlerine sahip çıkmakla, Hakk’a bağlılıkla*” olur. Türk devletlerinin birliği olan millî devletin, “*Turan birliğinin*” kurulacağından ümitlidir. Bunu “*Kutsal seren sayıp Tanrıdağı’nı, / Dikecek bozkurtlar Türk bayrağını, / Turan birliğinin altın çağını, / Görecek sizsiniz, selam sizlere!... / Soyunuz neciptir, davanız gerçek, / Aydınlık yarınlar geldi-gelecek... / Türk-İslam mührünü kalplere tek tek, / Vuracak sizsiniz, selam sizlere...!*” (Karakoç, 2006, s. 5) dizelerinde anlatır. Burada “*necip soy/seçilmiş ırk*” olarak gördüğü Türklerin ancak İslâm’la aydınlık günlerin gelmesini sağlayacağını ifade eder.

Yine bir şiirinde şöyle der: “*Türk doğmuşum, Türk’üm... Kime ne bundan? / Her mü’min kardeşim, severim candan, / İman baharını kovup zamandan, / Zemheri kışında arama beni.*” (Karakoç, 2018d, s. 35). Böylece anlaşılır ki İslâm dünyasının da Türk dünyasının da acıları, şairin de hissettiği acılardır. Şair, coğrafi sınırları tanımadığını dizelerinde anlatır. Örneğin “*Sürgün*” şiirini yurdundan zorla uzaklaştırılan Bulgaristan, Afganistan, Kırım gibi çeşitli ülkelerdeki mazlum insanlara ithaf etmiştir: “*Gidiyoruz elden ele, / Bir gün geri geleceğiz. / Dolar vade biter çile, / Bir gün geri geleceğiz.*” (Karakoç, 2018c, s. 23). Bir başka şiirinde ise; “*Tavır koymak varken muğlâklık neden? / Aslan olmak varken, oğlaklık neden? / Türklük, Müslümanlık ortak bir beden, / Ayrılık hatadır, korkaklık zillet, / İslâm tek millettir, küfür tek millet.*” (Karakoç, 2018c, s. 132) diyerek hem Türk hem Müslüman bir ülke olan Azerbaycan’a yapılan zulme karşı çıkmaya çağırır.

Şair dilde sadeleşmeyi savunur. Ona göre dildeki yozlaşmanın gayesi bölücülüktür. Buna önayak olan kurumun “*TE RE TE*” olduğunu, Nazım Hikmet gibi Marksist ideolojiyi savunanların da buna aktör olduklarını söyleyerek eleştirir. Şair, dilde sadeliği savunduğu için kendisini “*eskiye özlem duyan bir gerici*” olarak görenlere aldırmadığını ifade eder. Yine de geçmişi özleyip geleceği inşaya çalışacağını, maymun taklitçiliğinden uzak durduğunu belirtir (Karakoç, 1990, s. 23). Ancak onun savunduğu dilde bütünüyle sadelik değildir. Özellikle Batı etkisini reddeder. İslâm’ı Türklükle bir gördüğü için Arapça, Farsça ve Osmanlıca sözlüklerin kullanılmasına karşı çıkmaz, kendisi de şiirlerinde sık sık kullanır.

Karakoç; “*...Dolar doksan binde, mark altmış binde, / Türk Lirası kör kuyunun dibinde.*” diyerek Türk lirasının değer kaybetmesini de millî bir duyguyla dert edinir. Zîra

para birimi bir ülke için ulusal kimliği ile paralel olan önemli bir ulusal değerdir (akt. Filiz, 2010, s. 96-98)

Karakoç'un şiirlerinde, milliyetçilik duygusunun din ile bütünleştiği temalardan biri şehitliktir. Kur'an'ın birçok ayetinde şehitliğin önemine ve Allah katındaki değerine dikkat çekilmiştir (el-Bakara, 2/154; Âl-i İmrân 3/169; Muhammed 47/4-6; en-Nisâ 4/69). Karakoç için inandığı dava uğrunda yolun sonu ölürse şehadet, kalırsa gaziliktir: “*Tek arzum, emelim vatanda vahdet, / Çalışır, didinir, ederim gayret, / Son durak, son rütbe ya bir şehadet, / Ya gazi olurum’ diyene kurban.*” (Karakoç, 2018a, s. 30). Şehadet, onun için Mevlâ’sına kavuşmak için bir araçtır. Şaire göre buna ancak her an ölecek gibi yaşayanlar ulaşabilir: “*Ölüm ha yatakta gelmiş, ha ipte, / Şehadetle bulabilmek için Mevla’yı, / Darağacından seyretmelisiniz dünyayı.*” (Karakoç, 2019b, s. 74). Şair, bir yurdun yurt olabilmesi için şehit verilmesi gerektiğine inanır. Bunu da dizelerinde şöyle ifade eder: “*Beş yüz itten kaçan kurda, / Kurt diyenler halt eylemiş. / Şehit verilmeyen yurda, / Yurt diyenler halt eylemiş.*” (Karakoç, 2006, s. 32). Burada dinî bir kavram olan şehitliği vatan için ölmek manasında kullanması dikkat çeker. Türk milletine biçtiği görevi ortaya koyar. Din, onun için bir amaçtır. Türklük çatısı altında İslâm’a hizmet edilmesini amaçlar. Esasında bu aynı zamanda millet olma bilincine ulaşmak için de dini bir araç olarak görmektir.

Böylece görülüyor ki şairin; vatan, bayrak ve millet sevgisini din sevgisinden ayrı düşünmemiz mümkün değildir. O, Türklüğü İslâm’dan ayırmaz. Türklüğün köklerinde İslâm vardır. İslamsız, ırkçılık anlamında bir Türklüğü kabul etmez. İslâm, ancak yerli ve millî bir bakışla bu topraklarda yaşatılırsa eskiden olduğu gibi medeniyette zirveye ulaşıldığı günlere kavuşulabilir. Dün, bugün ve yarın arasındaki köprüyü medeniyetimizi şekillendiren İslam ile Türklük sancağı altında birlik olarak kurabileceğimiz inancındadır.

3.5 Karakoç’ta İnsan ve Değerler

3.5.1 İnsana Bakışı

Karakoç'un şiir yazma sebebi insandır. Ona göre; “*Merkezinde insan olmayan sanat, sanat değildir*” (Dönmez & Yıldız, 2012, s. 564-565). Ancak Karakoç, insanlığı bir merteye olarak görür. Bundan dolayı tasavvuftan mülhem birçok dizesinde “*hakiki insan*” tanımını yapar: “*Hakiki insan olan hâkka tecavüz etmez*” der (Karakoç, 2018f, s. 35). Yine “*Hâkiki insanların namus-ahlâktan gayrı, / Sermayesi servet-i sâ mânî olmaz imiş.*” dizeleri buna örnek verilebilir (Karakoç, 2018f, s. 23). Ona göre dünya yolunda

yürürken insanlık bir gayedir: “Gitmek de var kalmak da, / Gaye insan olmakta, / Belki vaktin dolmakta, / Göçeceksen doğru göç. ” (Karakoç, 2018a, s. 87).

Şair, insanları insanlık çatısı altında kin ve nefret olmaksızın bir arada görmek arzusundadır. Bunu dizelerinde şöyle ifade eder: “İnsanlar madde değil, / Değil, elbette değil, / Kinde, nefrette değil, / Vahdette görmek ne hoş. ” (Karakoç, 2018d, s. 128). Burada Karakoç, insanın bedenden ibaret olmadığını söylerken ırk ya da renk fark etmeden bir arada bir güç olarak bulunmanın güzelliğini vurgular.

İnsanların ırk, mezhep, ideolojik olarak kamplaşmasını, vahdetin yitirilmesini kendine dert edinmiştir: “PKK Kürdüm der, Kürtleri vurur, / Alevi, Sünni’den uzakta durur, / Dindar karşısında laiki bulur, / Vahdeti harcadık... daha ne kaldı?” (Karakoç, 2002a, s. 27). Karakoç’un hayalini kurduğu “vahdet”, bireyleri arasında muhabbetin olduğu bir birliktir. Bunu da “Çağırsa pişman canlar, / Barışsa düşman canlar, / Ve sizi ey insanlar! / Ülfette görmek ne hoş. ” (Karakoç, 2018d, s. 129) dizelerinde dile getirir.

Karakoç’a göre, insanı en büyük varlık yapan hususiyetler ne boyunun uzunluğu ne bedeninin ağırlığıdır. Ona göre; “İnsan olmak küçük mesele değildir.” (Karakoç, 2018c, s. 35).

Kâinatın gözbebeği olan insanın elinin emeği onun için çok kıymetlidir. “Kimsesiz Mehmetlere” şiirinde çalışıp karşılığını alamayan işçinin derdine ortak olduğunu görürüz: “Yaşamak uğrunda ekmek kaygusu, / Dizlerinde derman koymaz Mehmed’im. / Kolların durmadan çalışır amma, / Ellerin bol para saymaz Mehmed’im. / Yatağın topraktır, yastığın taşlar, / Gözlerin uykuya doymaz Mehmed’im.” (Karakoç, 2019a, s. 31). Toplumdaki yozlaşmaları, sahtelikleri dile getiren, güçlü hiciv şiirlerinin şairi olan Karakoç’a bir gün neden şiirinde bu kadar hicve yer verdiği sorulduğunda şunları söyler

Efendim, bülbülden, gülden, tabiattan, geceden, yıldızdan, aydan, şafaktan, aşktan söz etseydin bundan daha iyi olurdu diyenler var. Ben onlara fırsat bulamadım ki... O dedikleri âlemi bulabilmek için bu kötülüklerin yıkılması lazım. Ben bunlara vura vura oraya gitmek istiyorum zaten. Kötülükleri yıkayım ki o güzelliklere varabileyim. Yılan taşlamaktan bülbül sesi dinlemeye vakit bulamadım (Avcı, 2012, s. 97).

“Dün namertle merdin farkını bilirdik, / Dün tavşanla kurdun farkını bilirdik, / Bugün ne oldu bizim idrakimize, / Dün cıvıkla sertin farkını bilirdik.” (Karakoç, 2018e, s. 193) dizelerinde ise ahlâktan yoksun insan hangi siyasi görüşten, mezhepten ya da mezhepten olursa olsun karşısında olduğunu ifade eder.

“Yemin” şiirinde anne ve babasından başlayarak Hz. Âdem’ den itibaren Hz. Muhammed’e kadar kendisine ve bağlı olduğu Türk-İslâm dünyasına emek vermiş büyük insanları tek tek saymış, “*susarsam haklarını helal etmesinler*” diyerek (Karakoç, 2006, s. 36) onlara olan vefa borcunu ödemek için çalıştığını ifade etmiştir.

Karakoç, insanın kıymetini anlatmaya çalıştığı gibi onun Yaratan karşısındaki acziyetini de anlatmaya çalışmıştır. Kur’an’daki “*İnsan, bizim kendisini az bir sudan (meniden) yarattığımızı görmedi mi ki, kalkmış apaçık bir düşman kesilmiştir.*” (Yasin, 36/77) ayetindeki gibi birçok yerde anlatılan insanın sudan yaratılmasını hatırlatır: “*Yokluğa mı, sonsuza mı yolcusun? / Yollar tehlikeli, Allah korusun. / Koca kâinatta bir damla su'sun, / Kaynarsın, taşarsın haberin olmaz.*” (Karakoç, 2019b, s. 78) dizelerinde insana ne kadar aciz olduğunu hatırlatır.

Karakoç’un inancı, fikri ne olursa olsun insanda aradığı daima samimiyettir. “*İnanmışın da inkârcının da samimisine saygılar sunuyorum.*” der (Karakoç, 2018c, s. 19). “*Yapmacık hâllerle yapmacık insanlar, / Renksiz-kokusuz bir gül olurlar ancak. / Gururla cehaleti karıştıranlar, / Kitap olmaz, virgül olurlar ancak.*” (Karakoç, 2018f, s. 101) dizelerinde bir gülü gül yapan nasıl ki rengi ve kokusu ise samimiyetsiz ve kibirli insanların da sadece surette insan göründüklerini ama aslında insanlık vasıflarını taşımadıklarını söyler.

Onun gözündeki insan, kendisinde Mevlâ’nın kelimeleri yazılmış olan okunmayı bekleyen bir kitaptır: “*Canlı bir kitapsın, yazarı Mevlâ, / Açık dur, kitaplar seni okusun. / Yüzünde şavklansın nazar-ı Mevlâ, / Eğilsin mehtaplar seni okusun.*” (Karakoç, 2019b, s. 25).

“*Ne at var, ne pusat, meydan ararız boş yere, / Ruhsuz kütüklerde vicdan ararız boş yere, / İnsanlık değerini katledenler içinde, / Bıkıp usanmadan insan ararız boş yere...*” (Karakoç, 2018f, s. 108) dizelerinde ifade ettiği üzere, şaire göre; insan olmak için beden sahibi olmak yetmez. İnsanın cevheri ruhundadır. Ruhunu yani insanlık değerini katlederse kişi, ortada insanlık kalmaz. Aramakla da bulunmaz.

Karakoç’a göre öfke, nefret gibi duygular hakiki insanda bulunmaz: “*İnsan saydıklarımız insan olsalar bari, / Pek çokları öfkeden, nefretten ibarettir.*” (Karakoç, 2018f, s. 48) dizelerinde bunu ifade eder.

Karakoç şiirlerinde insanlık bir mertebe olduğu gibi adı insan kendi insan olmayanların da kısım kısım olduğu anlatılır: “*İnsanlar var: İnsanlıktan nasipsiz, / İnsanlar var: İnsan amma sahipsiz, / İnsanlar var: Tam Firavun meşrepli, / İnsanlar var: Kölelikte rakipsiz...*” (Karakoç, 2018f, s. 133). Burada şair zulmedeni eleştirdiği gibi

zulme rıza gösteren, köleliği kabul edenleri eleştirir. Zulmeden zulmü dolayısıyla zaten insanlıktan çıkarken zulme uğrayanı kendisine insanlık şerefine aykırı muamele edilmesine izin verdiği için insanlıktan çıkmış olur.

“Sorsanız hepsi de insanız diyorlar, / O insanlar ki insan eti yiyorlar. / Demek ki şeklen insan görünseler de / Kesinkes insanlık nedir bilmiyorlar.” (Karakoç, 2018f, s. 119) dizelerinde şair insan olmanın bir iddia olduğunu söyler. Ve iddialar da ispat ister. İspat edilmemiş bir iddia Karakoç tarafından eleştirilerek sorgulanır.

“Hayvan gelip insan giden yok dünyadan, / İnsan gelip hayvan gidenler tanırız, / Korkmadan hemcinslerine acımadan, / Tüm dünyayı zindan edenler tanırız.” (Karakoç, 2018f, s. 122) dizelerinde insan olarak doğmanın insan olarak ölmeye yeterli olmadığını söyler. *“Biz nimetin helâlini haktan tanırız, / Haramı, murdarı uzaktan tanırız. / İnsan kim, hayvan kim demez bir bakışta, / Boynuzdan, kuyruktan, kulaktan tanırız.”* (Karakoç, 2018f, s. 49) dizelerinde ise insan olan insanla insanlıktan çıkan çok iyi ayırt ettiğini ifade eder.

Hak penceresinden bakan kişi *“Yaratılanı severiz, Yaratan’dan ötürü”* düsturunca hayvana bile insana muamele ettiği gibi muamele eder. Karakoç; *“Bakma inkâr gözlüğüyle âlem zindan görünür, / Hâk mührü vurulmuş göze hayvan insan görünür, / İnat etme behey gafıl bir de zıttını dene, / Mümin göze dört cihette nur-i Rahman görünür.”* (Karakoç, 2018f, s. 74) dizelerinde insanın nasıl gördüğünün nasıl baktığı ile ilgili oluşuna örnek vererek açıklama getirir.

Şair, yaşadığı dönemin Türkiye’inde hakiki *“insan”* olan insanların azlığından yakınır: *“Bir yarış yapılrsa Türkiye’imizde, / Cehalet kazanır, irfan kaybeder. / İnsanım diyenler oy verse bizde, / Hayvanat kazanır, insan kaybeder.”* (Karakoç, 2018f, s. 78). *“Uzaktan seyreyledim hayretten aklım yandı, / Bir öküz gölgesinde yüz binlerce insan var. / Sürü uyku çekiyor, sular, taşlar uyandı, / Keyfiniz yerinde mi hey müsvedde insanlar?”* (Karakoç, 2018f, s. 89) dizelerinde ise aklını kullanmayan insanları sadece insanlık iddiasında bulunanlar olarak görür.

Karakoç; şiirlerinde bireyin etten kemikten oluşan bedene sahip olmasının insan olmaya yetmediğini ifade eder. Bireyi hakikî insan yapan değerlerin hak, adalet, sevgi, saygı, hoşgörü, samimiyet vb. olduğunu anlatır. Ancak dünyanın ahengini bozan, çıkarıcı, ikiyüzlü, kindar, yalancı, ahlaksız her insanın karşısındadır. İnsanlıkta ölçü olarak ne dini tercih ne siyasi tercihi alır. Onun için insan olmanın tek ölçüsü ahlâktır. Şairin insanoğlunun cismani özelliklerinin yanı sıra ibadet, ilim gibi vasıflardan önce ahlaki

seviye itibariyle insanlığı bir hedef olarak görmesi, ahlaki yüceliş yolu olması açısından tasavvuftaki haller ve makamları (Serrâc Tûsi, 2012, s. 41) çağrıştırır.

3.5.2 Din, Kültür, Tarih, Bilim ve Sanat

Kültür, maddî ve manevî unsurlardan meydana gelir. Maddî unsurlar; “*üretim araçları*”, “*taşıtlar*”, “*saklama*” ve “*koruma*” aletlerinden oluşur. Manevî unsurları ise toplumun “*inançları*”, “*davranışları*”, “*gelenek-görenekleri*”, “*duyguları*”, “*davranışları*”, “*tarihî şahsiyetleri*” ve “*mukaddes değerleri*” oluşturur. Bu unsurlar içinde özellikle “*bilim*”, “*sanat*”, “*hukuk*”, “*iktisat*”, “*ahlâk*” ve “*siyaset*” vb. yanında “*din*” çok önemli bir yer işgal eder. Din, özellikle geleneksel toplumda kültürle bütüncül bir ilişki içerisinde ve kültürel normların özüdür. Aynı zamanda bireysel ve toplumsal boyutta inanç ve faaliyet şekillerinden ibarettir (Günay, 2012, s. 414).

Karakoç’un şiirlerinde dinin, kültürün çeşitli unsurlarına ne şekilde temas edebileceğini görebiliriz. Şair, “Güzellikler Katliamı” şiirinde evrensel, dinî ve millî değerlere verdiği önemi ifade eder. Millet olmanın önemli bir boyutu olan kültürel değerlerin yok edilmesini mesele edinmiş olan şair bunu dizelerinde şöyle ele almıştır: “*Halaylar canlıydı, türküler sıcak, / Birisi sürgünde, birisi kaçak, / Gözlerimiz kurşun, elimiz bıçak, / Severken öldürdük güzellikleri.*” (Karakoç, 2018c, s. 37). Burada “*halay ve türkü*” Türk kültürünü temsil eden somut sembollerdendir. Milletler sadece zor günlerde değil, mutlu günlerde, eğlenceleri ile de bir ortak birlik oluştururlar. Karakoç; bir arada eğlenmenin unutulduğunu, artık “*gözlerin kurşun, ellerin bıçak*” olduğunu söyler. Gözlerin kurşun olması bakışlardaki öfkeyi, ellerin bıçak olması halaydaki gibi el ele vermek yerine şiddetin tercih edilmesini temsil eder.

Karakoç, memleketine hizmeti geçen tarihî şahsiyetleri birçok şiirinde anlatır. “Unuttuk” şiirinde onların bıraktığı izleri koruyamadığımızı itiraf ederek özeleştiri yapar. Gaziler, sultanlar, şehitler, alp erenler, ermişler, tasavvuf büyükleri, padişahlar, edipler, askerler gibi Türklüğe ve İslâm’a hizmet eden birçok insanın yaptığı hiçbir fedakârlığı unutmamamız gerektiğini “*unuttuk sizi*” diyerek anlatır (Karakoç, 2018e, s. 54). Şair, insanların tarihe ve tarihten kalan eserlere sahip çıkmamasından da yakınır. “*Âlimi çağırdık ağzını açtı, / Turiste gel dedik, hep aldı kaçtı, / On binlerce eser hududu geçti, / Düşmana çaldırdık güzellikleri.*” (Karakoç, 2018c, s. 37). Şairin burada düşmandan kastettiği Batı’dır. Ona göre ekonomi ve bilimde onlardan destek almak istenildiğinde

onların yaptıkları sadece ihanet etmek olmuştur. Dolayısıyla tarihimizin her ögesine millî bir görev olarak sahip çıkılması gerektiğini ima eder.

Karakoç bir başka dörtlükte şöyle der: “*Ne kültür bizimdir, ne sanat bizim, / Ne bu dil bizimdir, ne lügat bizim, / Ne Yavuz, ne Fatih, ne Kürşad bizim, / Kitaptan sildirdik güzellikleri.*” (Karakoç, 2018c, s. 38). Şair, burada millî olmaktan uzaklaştığımız için kültürü, sanatı, dili ve tarihi koruyamadığımızı savunur. Batı’nın etkisiyle kültür, sanat ve dildeki yaşanan değişimleri bu değerlere yabancılaşmak olarak tanımlar. Şaire göre, kendi değerlerimizi bıraktığımızda ortada kalan artık biz değildir.

“Neden Geride Kaldık” şiirinde Karakoç, Türk milleti olarak çağı yakalayamayışımızın gerekçelerini açıklar. Ona göre; “*İslâm’ın değerlerinden uzaklaşmak*”, “*modaya uyup kökiünden ayrılmak*”, “*evrim devrim gibi yabancı fikir ve ideolojileri benimsemek*”, “*alkol-uyuşturucu gibi maddeler kullanmak*”, “*ilimden, fenden uzaklaşmak*”, “*kendi kültürel değerlerimiz yerine Noel-yaş günü gibi günlerle batının kör taklitçisi olmak*” bizi geride bırakmıştır (Karakoç, 2018c, s. 92).

Şair, yaşadığı dönemin siyasetine hâkim olan modernlik anlayışını da eleştirir. Başlarını bağlayan hanımların başörtülerine karışanların yaptıklarına “*yobazlık*” der. Yobazlığı “*Batı taklitçiliğinin seviyesiz bir ruh hastalığı*” olarak tanımlar (Karakoç, 2018c, s. 103). “Reçete” şiirinde İslâm’ın değerlerine aykırı olarak açılıp saçılarak; içki, kumar, zina gibi dinen haram olan her fuhşiyatı işleyen kadınları istihzâ bir uslûpla “*Dışının görünüşü içinin aynasıdır; / Açıl kızım utanma, bu devrin modasıdır*” diyerek eleştirirken Türk kızına “*Namus, insanlar için en mukaddes meyvadır.*” diyerek nasihat eder (Karakoç, 2019a, s. 225). Şairin, “*dışının görünüşü içinin aynasıdır*” derken İslâm’ın emirlerinin çiğnenmesini içsel bir kopuş olarak değerlendirdiğini söyleyebiliriz. Batı’nın körü körüne taklit edilmesini de İslâmî yaşantının karşısına yerleştirir.

Karakoç, bir köşe yazısında Türk milletini büyük yapan şeyin sahip olduğu destansı tarihi olduğunu, bunun da ancak “*ilim, sanat ve edebiyat*” ile mümkün olduğunu söyler. Bu büyük milletin devamlılığı için geçmişi, bugünü ve geleceği arasındaki bağlantının ancak dil ile sağlanabileceğini dile getirir. Zira “*Dil, kültürün anahtarıdır.*” der. Karakoç, halk şiiri geleneğine bağlı kalarak şiirlerini sade bir dil ile yazmaya özen göstermiştir. Şair, “*uydurukça*” dediği kelimelerin üretilmesi ve batıdan gelen “*zorun, sorun*” gibi kelimelerin dilimize yerleşmesi ile tarihi bağları koparmak gayelerinin gerçekleşmeye başladığını ifade eder (1990).

Şair, çağdaşlaşmak adına “*kendimize ters düşen yabancı*” kültürleri örnek alışımızı eleştirir. “*Bizim maalesef tarih köprülerimiz yıkılmak üzere. Kültür abidelerimiz*

karanlıklara gömülüyor. Sanatımız edebiyatımız anahtarını kaybettiğimiz dehlizlerde çürüyor” diyerek bu yabancılaşmanın neticelerinden bahseder. Ardına düştüğümüz Batı’nın tozunu yutmamıza rağmen hala bu yoldan vazgeçmeyişiimize anlam veremediğini ifade eder. Gençliğimizin “*Ahmet Yesevi’yi, Yusuf Has Hacib’i, Ali Şir Nevai’yi, İbn-i Sina’yı, Yunus Emre’yi, Şeyh Galip’i, Baki’yi, Nedim’i, hatta Yahya Kemal’i, Necip Fazıl’ı okuyup tam mânâsıyla anlayacak*” durumda olmadığını söyleyerek gelecektekine kaygılarını dile getirir (Karakoç, 1990, s. 22).

Şair, dinî ve kültürel değerlerimizi kaybetmemize sebep olan yanlış Batılılaşmayı ve modernizmi şiddetle eleştirir. Özümüze dönmek yerine yüzümüzü Batı’ya çevirmemize tepki gösterir: “*İhlâs tarlasına hıyar ektik biz, / Ne çektikse büyüklerden çektik biz, / Kim çevirdi yönümüzü Batı’ya? / Hani kendimize dönecektik biz...*” (Karakoç, 2018f, s. 19) dizeleriyle bu düşüncelerini dile getirir.

Batı’daki yıl bölüşürmenin memleketimizdeki uygulaması olan 1985 yılının gençlik yılı ilan edilmesinin arka planını sorgular. “*Cinsel özgürlük, eğlence yeri, fikir özgürlüğü*” gibi talepleri olanlar gençken; köyde, kasabada, kentte çalışan on sekiz-yirmi yaşlarındakilerin neden gençlik sınıfına dâhil edilmediğini, neden onların en büyük meseleleri olan iş taleplerinin dikkate alınmadığını sorar. Ve kalan yılları da “*ihtiyarlar yılı, bebekler yılı, kaynanalar yılı*” diye adlandırarak kendisi paylaştırır. “*Su bildiğin yürekler mermerden katı çıkar, / Dost sandığın insanlar düşmandan kötü çıkar, / Güneşi göre göre sen Doğu’ya gitsen de / Vardığın her menzilde karşına Batı çıkar.*” (Karakoç, 2018c, s. 76-77) diyerek kalplerin katılaşmasına, dostlukların düşmanlıklara dönüşmesine sebep olarak Batı’ya yüzünü dönmeyi gösterir.

Karakoç, “Benzettiler” şiirinde Avrupa’ya benzemek adına yapılanları eleştirir. “*Herkes soyunuyor, açılmıyor ki, / Sokakta boynuzdan geçilmiyor ki, / Müslüman gâvurdan seçilmiyor ki, / Şekil Avrupalı, poz Avrupalı.../ 'Türklük bu mu?' desem 'bu' diyecekler, / Şampanyayı sorsam 'su' diyecekler, / Bir gün kökümüze 'hu' diyecekler, / Kabuk Avrupalı, öz Avrupalı.*” (Karakoç, 2018c, s. 104-105) dizelerinde şair, Avrupalı olmayı hem İslâm’a hem Türklüğe aykırı olarak dile getirir. Şekildeki benzerliğin özdeki benzerliğe dönüştüğünü söyler.

Aydınlanma felsefesi ve pozitivizm, dinin bilimle ilişkisinin sürekli gündeme getirilmesine sebep olmuştur. Ülkemizde de Batı düşüncesini savunanlar, oradaki tartışmaları aynen burada devam ettirmişlerdir. Bu düşünce taraftarları, İslâm’ın bir din olarak bilime karşı olduğunu iddia etmişlerdir (Köktaş, 1993, s. 166). Yaşadığı dönemde devam ettirilen bu tartışmalara karşılık bir Müslüman olarak Karakoç; gelenekten ilham

alıp geleceğe yüzümüzü çevirecek, bizi özümüze döndürecek olan şeyin ilme sarılmak olduğunu savunur. “*Kandır zalimlerin zulüm çiçeği, / Öldürür cehalet ölüm çiçeği, / Gençler yakasına ilim çiçeği, / Taksın bayram olsun bayramlarınız.*” (Karakoç, 2018c, s. 123) dizelerinde zalimlerin zulmünden kurtuluş reçetesi olarak ilmi gösterir.

Karakoç için din, bütün değerleri kuşatan bir değer olarak her şeyle ilişkilidir. Şair, İslâm’ın bireysel ve toplumsal hayatın intizamı için koyduğu emirlerini millî unsurlardan ayırmaz. Millî olmakla milliyetçi olmak farklı şeylerdir. Ona göre millet olarak ilerleyebilmemiz için hem millî hem dinî, kültürel ve tarihî değerlerimize sahip çıkmamız gerekir. Tesettürlüğü; içki, kumar, zina gibi günahlar ile birlikte değerlendirir. Şaire göre; kültürel köklerinden ayrılıp Batı’ya yüzünü dönmek ve Batı’nın değerlerini benimseyip İslâm’dan uzaklaşmak birbiri ile bağlantılıdır. Körü körüne, şekilden ibaret taklidi bırakmadıkça; bilime, sanata ve İslâm’a yönelmedikçe yükselişin mümkün olmadığını savunur.

3.5.3 Temel Değerler: Hak, Adalet, Doğruluk ve Emek

Ahlâk denilince akla ilk olarak insanın davranışları gelir. Bireysel anlamda kişinin iyi ve kötüyü ayırt edebilme kabiliyeti olmasının yanı sıra ahlâkın, davranış olarak ortaya konulması aynı zamanda sosyal yönünün olduğunu gösterir. Ahlâk sayesinde kişi, iletişim kurduğu insanların da nasıl davranacağına dair tahminde bulunabileceği için kendisini güvende hisseder. Ahlâk, insanlar arasında iyi ve kötünün ne olduğuna dair oluşan “*ortak bir anlayış*”tır. Bir ahlâk sistemi olarak dinler; insanın hem inandığı Yüce Varlık hem de iletişim kurduğu insanlarla arasındaki ilişkileri düzenler, insana neyin iyi neyin kötü olduğunu vazeder (Güngör, 1997, s. 11-19).

Ahlâk, dindarlığın girift bir boyutudur. Peker, Bakara sûresindeki evrensel ahlâki ölçülerin çizildiği “Birr/iyilik” ayetinde (2/177) dindarlığın altı boyutundan üçünü tespit etmiştir: Birinci inanç, ikinci ibadet ve üçüncü ahlâk. Diğer boyutları; dördüncü düşünce, beşinci duygu, altıncı bilgi boyutudur. Ahlâk boyutu, bireysel boyut ve toplumsal boyuttan oluşur. Bireysel boyut; doğru söyleme, insanların arkasından konuşmama, ticarete hile yapmama, adaletli davranma, anne babaya iyi davranma, kibar olma, tevazu sahibi olma gibi iyi, güzel ve doğru olan davranışların bütününden oluşur. Toplumsal boyut ise; içki, kumar, fal, faiz, zina, hırsızlık, adam öldürme gibi dinen yasaklanan davranışlardan oluşur (2012, s. 43-44).

Karakoç, “Ellinci Yıl Hesabı” şiirinde bir dörtlükte şöyle der: *“Bazı kötülüğü kovdum elimle, / Bazı kötülüğü yerdim dilimle, / Gücüm yetmeyince kendi hâlimle, / Haksıza buğzettim, küstüm; gel de gör.”* (Karakoç, 2018a, s. 35). Şair, burada Kur’an’ın *“emr-i bi’lma’ruf, nehy-i ani’lmünker”* yani *“iyiliği önerip kötülüğe karşı uyarma”* (Âl-i İmran, 3/110) emrini yerine getirirken madden de manen de bedel ödemediğini ifade eder. Hakkında, hiciv şiirlerinden dolayı birçok dava açılmıştır. Onca davaya rağmen yılmamıştır. *“Sormayın ahlakın bedeli kaçtır? / Anlatması zordur, izahı güçtür, / Siyasi çirkeflik mübahtır amma, / Namusluluk ayıp, doğruluk suçtur?”* (Karakoç, 2018f, s. 22) gibi birçok dizesinde özellikle toplumun idarecileri olan siyasetçilerdeki ahlaki bozulmayı dile getirmiştir.

Şair, *“Siyasi ihtirasa gök kubbe dar gelirmiş, / Zalime hak-adalet ölümünden zor gelirmiş, / Yönetim ehliyetsiz ellere verilirse, / Ocak’ta ateş yağar, Temmuz’da kar gelirmiş.”* (Karakoç, 2018f, s. 17) dizelerinde *“Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor...”* (en-Nisâ,4/58) ayetinde emredilen *“işleri ehline vermenin”* önemine dikkat çeker. Bu emir yerine getirilmediği takdirde düzenin bozulacağını, *“Ocak’ta ateş yağar, Temmuz’da kar gelirmiş”* diyerek dile getirir.

Karakoç, dürüstlükten uzak idarecileri eleştirir. *“Öyle ise emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Beraberindeki tövbe edenler de dosdoğru olsunlar. Hak ve adalet ölçülerini aşmayın”* (Hûd,11/112) ayetine itaat etmeyi kardeş olarak bilmez. *“Yalan, dolan ile garip köylümü, / Aldatıp soyana gardaş mı deyim? / Allah’ın emrine isyan edip de / Şeytan’a uyana gardaş mı deyim?”* (Karakoç, 2019a, s. 151) dizelerinde düşüncelerini ifade eder. İdareye geçip de halkı aldatanları kim olursa olsun kardeş görmediğini anlarız.

Karakoç’un şiirlerinde üzerinde durduğu değerlerin en önemlileri hak ve adalettir. Zafer ahlâkının nasıl olacağını ve düşmanına dahi olsa adaletle hükmetmek gerektiğini dizelerinde şöyle dile getirir: *“Zalimlere bakıp da zalimliğe özenme, / Öz düşmanına dahi adaletle hüküm ver. / Mağduriyetten yılma, zaferden kibirlenme, / Tek başına kalsan da haksızlığa göğüs ger.”* (Karakoç, 2018f, s. 99). Karakoç, zalimin zulmünü anlatırken lafını esirgemez: *“Düşünenler, okuyanlar, yazanlar; / Issız yerde haksızlığa kızanlar, / Dadaloğlu mirasçısı ozanlar, / Lisanınız mı yok, ölümüsünüz? / .../ ‘Bana ne’ dedikçe bozuldu çarkın; / İşgale uğradı evinle barkın. / Yeter yattığınız ayağa kalkın, / Dermanınız mı yok, ölümüsünüz?”* (Karakoç, 2019a, s. 170) dizelerinde haksızlığa seyirci kalmayı ölmek gibi görür. Sessiz kalanları seyirci kalmamaya, tepki vermeye çağırır.

Şairin haksızlığa olan isyanının sebebi Hakk’a olan bağlılığıdır. “*Hakk’a bağlılık haksızlığa isyanı doğurur*” diyerek bu düşüncesini şöyle dile getirir:

Doktorun görevi nasıl ki mikropları öldürmek, yaraları sarmak, ağrıları dindirmekse yazarın görevi de kötülükleri, çirkinlikleri, eğrilikleri ortadan kaldırmak ve gelecek nesillere rahatça yaşanabilir, insan haysiyet ve şerefine var olduğu tatlı bir dünya teslim etmektir. Esasında dünyamız kötü ve çirkin değildir. Ben dünyamızı bozan ve çirkinleştiren zihniyetle mücadeleyi farz bildim. Tenkitlerim bu sebeple çok olmuştur... (Karakoç, 2018c, s.114).

Şair, yaşadığı çağın insanlarından zaman zaman ümidini keser. Ümitlerini gelecek nesillere bağlar. “*Açlığa, çıplaklığa, adaletsizliğe, kitapsızlığa göz açacak masum bebekler. Seferiniz mübarek ola. Allah (c.c.) azınızı çok, açınızı tok, alnınızı ak eylesin. Eğriyi düzeltmek, düşeni kaldırmak, ağlayanı güldürmek, zalimlere haddini bildirmek sizlere kaldı. Dualarınızı beklerim*” (Karakoç, 2018c, s. 32) cümleleriyle bütün çabalara rağmen yetişkinler olarak başaramadıklarımızı geleceğin yetişkini olacak bebeklerden bekler.

İslam’ın ana kaynağı olan Kur’an’da “*İnsan için ancak çalıştığı vardır*” (en-Necm,53/39) ayeti ile insan emeğinin önemi anlatılır. Karakoç da şiirlerinde işçinin durumunu anlatır. Onun, emeğinin karşılığını tam olarak alamamasına üzüldür. Örneğin “*Kimsesiz Mehmetlere*” şiirinde meseleyi “*...Kolların durmadan çalışır amma, / Ellerin bol para saymaz Mehmed'im.*” (Karakoç, 2019a, s. 31) dizeleri ile anlatır. Bir başka örnek de “*Toplu Havadis*” şiirinde işçileri eline kazma verip “*emekçim*” (Karakoç, 2019a, s. 13) diyerek kurnazca kullanan komünizm gibi ideolojilere karşı onları uyardığı dizelerdir.

Karakoç’un şiirlerinde haksızlık ve adaletsizlikleri eleştirirken dayandığı temel değerler, din ve insanlıktır. “*Tercih*” başlıklı yazısında bu temel üzerinde edindiği yolu şöyle ifade eder: “*...İyilik, güzellik, dürüstlük insanoğlunun asli vazifesidir. Ben bunları bozanların kötülüklerini hicvederim. Kötülüklerle mücadelem kıyamete kadar bakidir.*” (Karakoç, 2018c, s. 56). Böylece şair, hak yemeyi, yalan söylemeyi, hakkı olmayanı almayı, hakkı teslim etmemeyi her türlü kötülükten daha büyük kötülük olarak görür.

3.5.4 Modern Çağ ve Kaybolan Değerler

Karakoç’un doğduğu 1930’lu yıllardan şiir yazmayı bıraktığı 2000’li yıllara kadar geçen zaman diliminde Türkiye türlü değişimler geçirmiştir. Şair, çocukluğundan itibaren ömrünün sonuna kadar yazdığı şiirleri ile bir nevi dönemin tarihine dair bir “habercilik

örneği” sunmuştur (Şehsuvaroğlu, 2016, s. 465). Şairin gençlik yılları siyasette tek partili sistemin olduğu dönemlere denk gelir. Şiir yazmaya başladığı yıllarda ise çok partili hayata geçilmiştir. Karakoç yaşadığı dönemde şahit olduğu olumsuzlukları anlatmıştır. O, hiçbir zaman etrafında olan bitenlere kayıtsız kalmamıştır. Kalem ile haksızlığın karşısında, mazlum ve mağdur edilenlerin yanında durmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren devletin gerçekleştirdiği kılık-kıyafet, harf inkılâbı gibi Batı’dan alınan kanunlara göre yeni rejime ayak uydurulabilmesi için türlü sıkıntılar yaşayan Anadolu insanının yaşadığı sorunlarına da bigâne kalmaz. Karakoç; “Hasan’a Mektuplar”, “Hâkim Beğ”, “Tohtur Beğ”, “İsyanlı Sükût”, “Çobandan Mektuplar”, “Bebeğe ihtar”, “Bayramlar Bayram Ola” gibi şiirlerinde köylü, yoksul Anadolu halkının yanında durarak onların dertlerine ortak olur. İnsanın insanca muamele görmesi için makam, şan, şöhret sahibi olmaksızın sadece insan olmasının yeterli olduğunu anlatmak için çalışmıştır. Bazen “Hâkim Beğ” şiirinde olduğu gibi hukuk sisteminin işleyişini eleştirir: “*Mülkün temeliydi adalet hani? ... / Bizim hak temelde saklı mı yani? / Çıkartıp ta versen kim olur mâni? / Yoksa hırsızlar mı çaldı hâkim beğ?*” (Karakoç, 2019a, s. 273). Bazen hastasına kötü muamele eden bir doktora köylü şivesiyle seslenerek eleştirir: “*Memur gelir karşılarsın köşeden, / Zengin gelir kırılırsın neşeden, / Öte kaçma bizim garip Eşe’den, / Bakıp boynundaki kire tohdur beğ*” (Karakoç, 2019a, s. 271). Bazen de belediyede memurken tanık olduğu devlet memurlarının köylüye muamelesini eleştirir: “*Gitmişti makama arz-ı hâl için, / 'Bey' dedi, yutkundu, eğdi başını, / Bir azar yedi ki oldu o biçim... / 'Şey' dedi, yutkundu, eğdi başını*” (Karakoç, 2019a, s. 147). Ancak milliyetçi-muhafazakâr bir duruşla vatanını ve milletini seven Karakoç; hiciv şiirlerinde eleştiri yaparken asla devlet düşmanlığı yapmamış, kurumları oluşturan şahısları hedef almıştır. Türkiye’de halkın seçtiği hükümetlere yapılan darbelerin tümünü gören Karakoç, 28 Şubat darbesinden sonra Müslümanların başta kılık-kıyafet gibi yaşam tarzları ile ilgili getirilen yasakları sorgular. Bu durumu şiirlerinde şöyle ele alır: “*Başörtüsü al bayrağın hasmı mı? / Yasakçılık yobazlığın resmi mi? / Hani ya adalet, hani hürriyet? / İnanç-ahlâk sivil midir, resmi mi?*” (Karakoç, 2002b, s. 111). Şair, yasaksız günlerin özlemini çeker. Yasakları, “*kendi kalesine gol atmak*” olarak tanımlar ve ülkeye mutsuzluk getirmekten başka bir şeye yaramadığını söyler: “*Saç-sakal, kıyafet yasak değildi/ Toplantı-ziyafet yasak değildi/ Düşünce, şikâyet yasak değildi/ Daha umutluyduk, daha mutluyduk...*” (Karakoç, 2018e, s. 168). Şair, Müslümanların haklarının yasaklanmasına gerekçe gösterilen laikliğin yasakçı zihniyet tarafından kalkan olarak kullanıldığını “*Laiklik krizi küllendi biraz, / Yakında nükseder yine bu maraz, / Mantar Donkişot’ta*

öfke, kin garaz, / Postalı başına giyme derdinde.” dizeleriyle anlatır. Yasakçı zihniyetin sadece başörtüsüne değil; aslında İslâm’a ve Türklüğe karşı olduğunu düşünür: *“Başörtüsü yasak, Türk olmak günah, / Sabır ver sabır ver ey Gadir Allah, / Bulaşık basının her gün, her sabah, / İslam’ı yerdiği çağda yaşadık.”* (Karakoç, 2018d, s. 21). Ancak şikâyet ettiği sadece yasakçı zihniyet değildir. Onların zaten derdini bilir. Bunu şu şekilde dile getirir: *“Yasaksız Türkiye diyen kurnazlar, / İnançlara yasak koyma derdinde.”* (Karakoç, 2019b, s. 100). O, Müslümanların birbirleriyle savaşmasından şikâyetçidir: *“Görün halimizi biz insanların, / Tutsağı olmuşuz suizanların, / Her zaman her yerde Müslümanların, / Müslüman kırdığı çağda yaşadık.”* diyerek bunu dizelerinde ele alır (Karakoç, 2018d, s. 21).

İslâm coğrafyasının hâli, birçok şiirinde ele aldığı, yüreğini derinden yaralayan bir konudur. *“Döndüm Türkiye’min haline baktım”* diyerek kendi ülkesi Türkiye’de ve *“Bosna-Hersek, Kafkasya’da, Kırım’da, / Çocuklar aç-sefil aklıma düştü...”* dizelerinde ifade ettiği gibi batıdan doğuya Müslümanların olduğu ülkelerde yaşanan bütün acıların kendi acısı olduğunu söyler (Karakoç, 2018e, s. 61). Özellikle en çok mazlum bırakılan Müslümanların ırk ve coğrafya ayırt etmeksizin hepsini kardeş gördüğünü ifade eder. *“Ümmet”* kavramı ile anlatır bu kardeşliği. Ve ümmetin birliği demek olan *“vahdeti”* de önemser. Ümmeti de vahdeti de kaybettiğimizi ifade eder (Karakoç, 2018e, s. 68). Mazlum coğrafyalarda zalimler zulmünü devam ettirmek için ellerinden geleni yapsa da bir gün zalimlerin zulmünün sona ereceğine inanmaktadır: *“Gün gelecek, / İnsanlar yiyecek, aylar bakınacak, / Eğriler doğrulardan sakınacak. / Gönül kilimleri adalet üzere dokunacak, / Namushuların yakındığı kadar da / Namussuzlar yakınacak.”* (Karakoç, 2018d, s. 17). *“Gök Ekini Biçer Gibi”* şiirinde dünyayı sarıp kuşatmış olan zulümleri anlatır. *“Filipinler’den Lübnan’a, Afganistan’dan Razgrat’a, Sudan’dan Keşmir’e”* dünyanın birçok yerinde, özellikle Müslümanlara yapılan zulümlere karşı çıkar. Ve bu zulümleri yapanlar tarafından oralara götürülen *“insan hakları”, “hukuk”, “demokrasi”* gibi ilkelerin hiçbirine inanmadığını ifade eder (Karakoç, 2018d, s. 31).

Karakoç sadece Türk ya da sadece Müslüman memleketlerdeki zulümleri değil, dünyanın çeşitli yerlerinde farklı din ve ırklara sahip olan mazlumların da derdi ile dertlenmiştir. *“Sıcak Afrika’nın Siyah Ağıdı”* şiirinde (Karakoç, 2018c, s. 66) ellerinde İncil’le gelip Allah bir diyerek toprakları alınan Afrikalılar için yazdığı şiirinde insanların kardeşliğini, *“Bizde de vardı iki el, iki ayak, iki göz/ Bizim de yüreğimiz vardı, biz de bilirdik sevmeyi, / Suç muydu derilerimizin siyah olması?”* (Karakoç, 2018c, s. 66) dizelerinde ifade eder.

Böylece Karakoç'un gördüğümüz üzere şiirlerinde dünyadaki açlık, yoksulluk, savaş gibi sebeplerle mağdur edilen insanların hallerini ele alırken çevreden merkeze bir duruş sergilediğini söyleyebiliriz. Öncelikle ülkesinde sadece Türk ya da sadece Müslüman olduğu için zulüm görenleri anlatır. Bunun devamında Türk coğrafyası ve İslâm coğrafyasını kuşatacak şekilde bir kardeşlik anlayışı ile onların sıkıntılarını ortaya koyar. Ümmet ve millet kavramları onun zihin dünyasında birleşmiştir. Ait olduğu Türk-İslâm dünyasının dışında diğer milletleri insanlıkta kardeşi olarak gördüğünü anlıyoruz. Bunu da Afrika yerlilerine yazdığı şiirleri gibi birçok şiirinde ifade etmiştir.

3.6 Karakoç'un Dindarlık Anlayışı

Dinin inanan bireydeki görüntüsü olan dindarlık (Günay, Dindarlığın Sosyolojisi, 2006, s. 9), bireyden bireye farklılaşabilir. Bireylerde ortaya çıkan farklı görüntüler; *“ibadethaneye devam etme, ibadethane için gönüllü çalışma ve bağış yapma, dini kitaplar okuma, dini inançlara ve değerlere inanma, ahlaki ilkelere bağlı olma, yoksula yardım”* olarak belirlenmiştir (Kirman, 2016, s. 81). Dindarlıkla ilgili olarak yapılan hiçbir *“tanım, sınıflama ve kavramlaştırma”* mahiyetini ifade etmede yeterli değildir (Yapıcı, 2002, s. 77). Bu durum özellikle deneysel araştırmalarda sorunlara neden olmaktadır. En az tanımlanması kadar kavramın *“sınırlandırılması, işlemselleştirilmesi, ölçülmesi, çözümlenmesi ve değerlendirilip yorumlanması”* da karmaşıklık ve zorluk içermektedir (Mehmedoğlu, 2006, s. 465). Dindarlığın tanımı yapılırken; birey, kültür ve bağlı olunan dinin ilkelerine göre farklı manalar kazandığı görülür (Uysal, 2006, s. 74).

Kişinin yaşamında dinin yer alış şekli, herkes için aynı içerikte, aynı düzeyde ve aynı oranda ortaya çıkmaz. Bireyler; *“bilişsel, duygusal, dinî ve ahlaki gelişim”* şekilleri, yetiştikleri aileler, bağlı oldukları gruplar, yaşadıkları olaylar, kazandıkları tecrübeler, dini algılama biçimleri gibi noktalarda birbirinden ayrılır. Bunların tümü bireyin dindarlık açısından etkilendiği faktörlerdir (Peker, 2012, s. 42).

Bireyin sahip olduğu din algısının oluşumunda; yetiştiği aile ortamı, aldığı eğitim, yaşadığı dönem, sosyal çevresi vb. çeşitli şartların etkileri vardır. Bireyden bireye değişen bir olgu olarak dinin görüntüsü olan dindarlık, kişinin duygu, düşünce ve davranışlarında kendisine yer bulur. Karakoç için dinin; bireyin duygu, düşünce ve davranışlarının bütününe etkileyen bir olgu olarak önemli olduğunu söyleyebiliriz. Şair yalnızca içsel bir arınmadan ibaret ya da yalnızca şekle dayalı bir dindarlık anlayışından uzak olduğunu görürüz.

Araştırmacılar tarafından dinin her bireyde farklılaşan görüntüsüne dair birtakım tipler ortaya konmuştur. Kişilik temel alınarak yapılan tiplerin içinde en çok dikkat çekenlerden biri Allport'a aittir.

Dinin insan hayatındaki pozitif rolüne dikkat çeken Allport, olgunlaşmış ve olgunlaşmamış dindarlık şeklinde çift kutuplu bir tiplere yapmıştır. Olgunlaşmamış dindarlıkta din, kişinin çıkarlarına ulaşmak için bir araçtır. Dinin eleştirilmesine en çok sebep olan dindarlık tutumlarının kaynağı olgunlaşmamış hislerdir. Bu tipler bireysel arzularına ulaşabilmek için dinin ilkelerini kullanırlar (2016, s. 12-13).

Karakoç'un şiirlerinde dini, çıkarları için araç olarak kullanan Allport'un olgunlaşmamış dindarlık olarak tanımladığı dindarlara çokça rastlayabiliriz. Şair, "Karıştırma Oyunu" şiirinde bu tip dindarları şöyle eleştirir: "*Ulaştı istismar son raddeye, / İndi haramiler dağdan caddeye, / Ulûhiyet yüklediler maddeye, / Şeytanla Allah'ı karıştırdılar.*" (Karakoç, 2018e, s. 34). "*Hoca cenahından te'vil yağıyor, / Üç yüz mavra bir fincana sığmıyor, / İnkâr ısıyor, ikrar soğuyor, / Oyuncular oyuncağa emanet.*" (Karakoç, 2018e, s. 120) dizelerinde ise derdi hakikat olmayan, siyasetin durumuna göre, çıkarları neyi gerektiriyorsa ona göre konuşan hocaları eleştirmiştir. Hayri adını verdiği bir tiplereyi, nesir-şiir karışımı bir yazısında şöyle anlatır

Lideri dininden "çık" dese çıkar, / Her emre amade laladır Hayri...

Bazen 'Rezzak'la der bazen 'hû' çeker, / Halaydır, tangodur, baledir Hayri...

Ne mümin ne kâfir, resmen münafık, / Tepeden tırnağa hiledir Hayri...

Bazen bir kapının önünde paspas, / Bazen bir semerde ciladır Hayri...

...

Hayri şahane adamdır vesselam... Üçkâğıtçılığın girdisini çıktısını bilir...

Rüzgârın hangi yönden ne zaman eseceğini ustaca tahmin eder... Menfaat gemisini de gayet güzel yüzdürür (Karakoç, 2018e, s. 143-146).

Bu ifadelerinde Karakoç, "Rezzak" ve "hu" kelimeleriyle İslâmî kimliğe, "halay" ile milli bir kimliğe; "tango" ve "bale" ile ise Batı'lı kimliğe gönderme yapmaktadır. Böylece "Hayri" tiplereyi olarak ortaya koyduğu şahsın Doğululuk-Batıllık, Asyalılık ile Avrupalılık, İslâm kültürü ile Hristiyan kültürü arasındaki sıkışmışlığını, kendine bir yön arayışını, ancak yönünü bulamayıp savruluşunu izah etmeye çalışır. Esasen "münafık" ifadesi de söz konusu sıkışmışlığı destekleyicidir. Dahası şahsiyetli bir birey haline gelemeyen Hayri Bey, rüzgârın önünde yaprak gibi kendisine lider olarak benimsediği kişilerin etkisi altındadır. O kadar ki lideri, "*bu dinden çık*" dese Hayri de o dinden vazgeçecektir. Anlaşıyor ki hiçbir kararı kendisi

alamamaktadır. Burada önemle üzerinde durulması gereken husus şudur: Hayri karakteri salt pragmatist(faydacı) kişiliği temsil etmektedir. Bu noktada Karakoç, Müslüman şahsiyetini temsil eden bir kişinin belli bir duruşunun ve tavrının olması gerektiğini düşünmekte; kişisel menfaatler için eğilip bükülmemesini ifade etmektedir. Ancak yaşadığı çağda millî ve dinî duyarlılıktan uzaklaşanlar toplumu değil kendi çıkarlarını öncelemektedir.

Allport'un tanımladığı olgunlaşmış dindarlıkta din bir yaşam amacıdır. Kişi, dinin yüklediği sorumlulukları içtenlikle yerine getirir. Allport, olgunlaşmış dindarlığı altı özellikle açıklar Bunlar, bireyi yüce ideallere yönlendirmesi ve kuşatıcı bir hayat felsefesi sunması; bütüncül, farklılaşmış, dinamik bir yapı ve bireyin değerlerini koruyabilecek güç kaynağı olmasıdır (2016, s. 12-13).

Allport, olgun hissin farklılaşmasından, bireyin dinini atalarından öğrendiği gibi körü körüne kabul etmeksizin yeniden sorgulayabilmesini, gelişime açık olmasını kasteder. Olgun hissin dinamikliği, olgunlaşmamış hisle arasındaki temel farktır. Algılama, açıklama, düşünce ve davranışların dinî his tarafından kişiliği dönüştürecek bir etkinlikte yönlendirilmesidir. Ancak burada önemli bir nokta vardır. O da bu hissin kontrol dışı ya da aşırı olmaması, dengeli olmasıdır. Dinamiklik potansiyeli, dinî hissin kişiliğin psikolojik mekanizmasında kapladığı yere göre değişmektedir. Olgun hissin bireyi yüce ideallere yönlendirmesi, kişiliği düzenli ve kalıcı bir şekilde dönüştürmesidir. Olgunlaşmış dinî hissin bütünsel karaktere sahip olmasından kastedilen, dinin bireyin tüm sorularına cevap bulacağı bir hayat felsefesi haline gelmesidir. Bu çerçevede bireyin başkalarının tanrı ile ilgili görüşlerine karşı da tolerans sahibi olmasını içerir. Olgunlaşmış dinî his, kendisini oluşturan parçaların bir ahenk içinde birleşmiş olmasını içerir. Allport burada kötülük problemine değinir. Kişinin başına gelen olumsuz durumları göğüsleyerek bunları aşma çabası içerisine girmesi, dinin onda olgunlaşması demektir. Son olarak olgunlaşmış hissin bireyde değerlerini korumaya yarayan bir güç kaynağı haline gelmesi, kişinin bir risk olarak inancı seçmesi ve samimiyetle gereğini yapmaya çalışmasıdır. Bireyin, yarın yaşayıp yaşayamayacağını bilmesine rağmen, yaşamın devam edeceğini düşünmesi buna örnek olarak verilebilir (Allport, 2016, s. 76-92). Allport, 1950'de ortaya koyduğu dindarlık tiplemesinin içeriğini çok değiştirmese de “derunî dindarlık” ve “dış beklentiye yönelik dindarlık” şeklinde Türkçe kavramlaştırmıştır (Kayıklık, 2003, s. 133).

Karakoç birçok şiirini inancı için mücadele veren ve hatta bu mücadelede canını ortaya koyan, olgunlaşmış dindarlığın örneği olan insanlara ithafen kaleme almıştır.

Cevher Dudayev'in şehâdetinin ardından yazdığı “Şehide Ağıt” şiirinde onu şu sözlerle över: “*Ey iman sembolü, ey şanlı yiğit! / Ey büyük mücahit, ey büyük şehit! / Kıyamete kadar artık her vakit, / Nisan’lar ağlasın... /.../ Zulme başkaldırdı, Hakk’a yaslandı, / Zaferleri şehadetle süsledi, / Hürriyete gönül vermiş aslandı, / Aslanlar ağlasın...*” (Karakoç, 2018e, s. 41). Karakoç’un kendisi de dini bir araç olarak değil gaye olarak görmüştür. Sayısız şiirinde bunu ifade ettiğini görebiliriz. Şu dörtlük buna verilecek örneklerdendir: “*...Zulüm Azrail olsa hep Hakk’ı tutacağım, / Mukaddes davalarda ölüm bile güzeldir.*” (Karakoç, 2019a, s. 11). Adanmışlığının en güzel ifadelerinden biri olan bir başka dörtlüğünde şöyle der: “*Deseler ki İslam’ın pınarından içmek suç, / O suçu kabullenir içirim avuç avuç.*” (Karakoç, 2018d, s. 13). Şairin bu ifadeleri göstermektedir ki insan, uğruna adanabileceği hedefler ile hayatına anlam bulur. O, kendisini İslam davasına adayarak doğru-yanlış, iyi-kötü, hak-batıl kavramlarını zihninde netleştirmekte, doğru, iyi ve hak olana yönelerek mücadele etmektedir. İslam’a adanmış hayatlara yaptığı şiir ithafları bu anlamda hassaten değerlidir. Çünkü Dudayev ve benzeri şahsiyetler hedefleri uğruna canlarını seve seve vermişlerdir. Üstelik onlar hem dinî hem millî kimliklerini korumak için mücadele etmişlerdir. Esasen “*Mukaddes davalarda ölüm bile güzeldir.*” ifadesi hem davanın mahiyetini hem de adanmışlığın huzurunu sunmaktadır. Hatta insan inandığı davada her türlü zulme göğüs gerebilmelidir. Frankl’ın anlam arayışı dediği şey de kişinin kendisini adayabileceği bir takım amaçların ve hedeflerin olması ile yakından ilişkilidir. Frankl, insanın insanlığının gerçek anlamda kendi dışında bir şey ya da bir insana yönelmekle mümkün olacağını söyler (2019, s. 125). Bu anlamda Karakoç’un “*Allah rızasıdır arzum emelim, / Bu necip milleti ondan severim.*” (2005, s. 36) dizelerinde ifade ettiği üzere, milletine olan sevgisinin kökeninde Allah’ın rızasını araması vardır. Böylece dinî ve millînin bütünlüğü üstündeki mücadelesi, hayatının amacını oluşturmuştur. Karakoç’un dini bir araç değil amaç görmesi ve buna uygun olarak yaşamaya çalışması, kısmen “*olgunlaşmış dinsel eğilim*” (Allport, 2016, s. 71-92) olarak ifade edilen dindarlık anlayışına uygun düşmektedir.

Bununla birlikte şairin geleneği koruyucu ve sürdürücü, değişimin hızlı ve fütursuz değil kontrollü ve toplumsal yapıya uygun bir şekilde olması şartıyla kabullenmesi “*muhafazakâr dindarlık*” (Yapıcı, 2002, s. 100) kategorisinde değerlendirilmesine imkân verebilir. Dindarlıkla kişilik arasındaki ilişki çerçevesinde Yapıcı tarafından önerilen dindarlık tiplerinde dindarlar, bilişsel açıdan “*liberal*”, “*muhafazakâr*”, “*dogmatik*” ve “*fanatik*” olmak üzere dört kategoride ele alınır. Yaptığı ikili grupta liberal ve muhafazakâr dindarlığı “*sağlıklı*” dindarlık olarak

değerlendiren Yapıcı, dogmatik ve fanatik dindarlığı “*sağlıksız/hastalıklı*” dindarlık olarak tanımlar. Sağlıklı dindarlık kategorisinde değerlendirilen “*liberal*” dindarların günlük yaşamlarında dinin etkisi görülmez. Dinî duygu ve düşünceler liberal kişilerin merkezî tutumlarını oluşturmazken siyaset, ırk gibi başka konularda liberal olmayabilirler. Dinle ilgili konularda yeni fikirlere açıktırlar. Onlar arasında dine karşı standart bir tutum olduğu söylenemez. Bir kısmı ibadetlerini yerine getirirken bir kısmı bu konuda dikkatsizdir. Yine bir kısmı geleneksel dinî inancı benimsemişken bir kısmı karşı olabilir. İkinci sağlıklı dindarlık çeşidi *muhafazakâr* dindarlıktır. Muhafazakâr dindarların merkezî tutumlarını dinî duygu ve düşünce oluşturur. Dinî pratikleri yerine getirenler de vardır, yerine getirmeyenler de. Genel olarak dinle ilgili yeni fikirlere açık oldukları söylenemez ama yeterince ikna edilirlerse kabul etmeleri olasıdır. Kitabî ya da geleneksel dindarlık şeklinde farklı tutumlar geliştirebilirler. Gerek dinin içinde gelişen farklı görüşlere, gerek dinin karşısında olan görüşlere saygılıdırlar. Modern dünyada yaşanan sıkıntıların altında yatan temel sebep olarak manevî değerlerden uzaklaşmayı gösterirler. Dinî ve milli değerlerin korunmasına önem gösterirler. Bundan dolayı “*mevcut yapıyı koruma*” anlamında müdahaleciliği doğuran bir muhafazakâr yapıya sahiptirler. Yenileşmeye karşı olmayan geleneksel bir din ve dünya görüşü benimsemişlerdir. Sağlıksız dindarlık kategorisinde gösterilen *dogmatik* dindarların günlük yaşamda tutumlarının merkezini din oluşturur. Dinî konulara, “*doğru-yanlış*”, “*sevap-günah*”, “*caiz-caiz değil*” ya da “*siyah-beyaz*” gibi birbirine zıt ikili kavramlar çerçevesinde oluşan bir bakış açısına sahiplerdir. Din ile ilgili konularda kendilerinden farklı düşünenlere karşı hoşgörülü değillerdir. Her türlü “*değişim, yenileşme ve modernleşmeye*” mesafelidirler. Ancak şu nokta gözden kaçmamalıdır. Dogmatiklik dindarlara özgü bir durum değildir. “*Din karşıtı dogmatikler*” de “*katı, hoşgörüsüz ve tutucu*” olabilirler. Dogmatikliğin daha ileri düzeydeki hali “*fanatizm*”dir. Fanatik dindarlar, kendileri gibi düşünmeyen, inanmayan kimselere karşı şiddet kullanma, yaralama hatta öldürmeye varabilecek derecede tahammülsüzdürler. Kendileri dini konularda yetkin olmamasına karşın bağlı olduğu grubun bütün görüşlerini benimserler, onları kesin doğrular olarak görürler ve şiddetle savunurlar. Dogmatiklerden farkları eyleme dönük bir hoşgörüsüzlüğe sahip olmalarıdır. Başkalarını kendisi gibi düşünmeye zorlamak için her yolu kullanabilirler. “*Hakikatin tek temsilcisi ve vasıtası*” olarak kendilerini görürler. Burada önemli olan nokta fanatikliğin kökeninde dinin olmadığı, bireyin kişilik yönelimlerinin şiddete meyyal olduğu gerçeğinin görülmesidir (Yapıcı, 2002, s. 100-106; 2013, s. 39).

Gruehn; “*akılcı, mistik ve merkezi tip*” olmak üzere üç dindarlık tipi tanımlar. Akılcı tip, zihinsel temelde gelişen ve benliğin silik olduğu bir dindarlık çeşididir. Filozof ve ilahiyatçıların dindarlığı buna örnektir. Mistik tip tam tersi benlik merkezli, aklın ikinci planda olduğu dindarlık tipidir. Merkezi tip ise akıl ve benliğin denge içinde olduğu bir tiptir (Hökelekli, Din psikolojisi, 2010, s. 82). Karakoç, Gruehn’in tanımlamasındaki mistik ve akılcı dindarlık tiplerinin iki ucundan da uzaktır. Karakoç’un aşk temalı şiirlerinin yanı sıra Türk-İslâm davası savunduğu şiirlerinde duygu ve düşüncelerindeki derinliği görürüz. Ancak ne tamamen duygularının ne tamamen aklının etkisi altındadır. Onun dindarlığını, Gruehn tarafından “*merkezî tip*” olarak tanımlanan, akıl ve kalbin denge ve ahenk içerisinde olduğu dindarlık tipine dâhil edebiliriz. Örneğin dindarlığına dair yorum yapabildiğimiz tasavvufî şiirlerinde gördüğümüz üzere Karakoç; İslâm’ı mistik bir boyutta zikrullah, muhabbetullah gibi kavramlar çerçevesinde (2018b, s.34; 2019a, s.38; 2018d, s. 61; 2019b, s.25) yaşadığı gibi aynı zamanda fikrî temelde tevhid akidesi ile de savunmuştur (2019a, s. 35, s. 39; 2018c, s.29).

Kayıklık gerek Batı’da gerek İslam kültüründe yapılan dindarlık tasniflerini iki başlıkta ele almıştır. Bunlar; “*geleneksel-toplumsal dindarlık*” ve “*bireysel dindarlıktır*”. Geleneksel-toplumsal dindarlık, ancak toplumla bir arada yaşanabilir. Çoğunlukla sanayinin gelişmediği, şehirleşmenin zayıf olduğu toplumlarda görülür. Birey, toplum aracılığıyla dini öğrenir. Toplumun kendisinden beklentilerini önemser. Toplum merkezinde bir dinî yaşayış benimser. Topluluk şeklinde yapılan ibadetler, kurbanlar gibi göstergeleri vardır. Bireyin gayesi topluma uyum sağlayarak yaşamaktır. Bundan dolayı “*dış denetim odaklı*” ve “*dış kaynaklı*” bir dindarlık modelidir. Bireysel dindarlık; sanayileşme ve şehirleşmenin neticesinde yalnız kalan insanın, yaşamın anlam ve amacını kaybetmesi ile ortaya çıkan dindarlık şeklidir. Birey, modern yaşam içinde yalnız da kalsa her koşula rağmen inanma ve inancının gereğini yapma ihtiyacı hisseder. Dünyevileşmiş, gelenekten kopmuş bir ortamda özgür fakat aynı anda yalnız olan modern insanın dine yönelmesi, bireysel bir mahiyet arz eder. Böylesi bir dindarlık “*iç denetim odaklı*” ve “*iç kaynaklıdır*”. Yani din, çıkarlara ulaşmaya bir araç değil amaçtır. Böylece bireysel dindarlık gelenekten beslenen, insana özgü olarak gelişen ve çevrenin etkisiyle şekillenen bir dindarlık modeli olarak karşımıza çıkmaktadır (2015, s. 225-228).

Karakoç; bir Anadolu kasabasında doğup büyümesi, dini ailesinden öğrenmesi, törensel boyutta dini yaşaması gibi noktalarda “*geleneksel-toplumsal*” dindarlığa yakın dururken “*denetim odağı ve kaynağı açısından*”, “*toplumun beklentisine uygun davranmak*” (Kayıklık, 2015, s. 225-228) şeklinde tanımlanan dış kaynaklı olması

yönüne uyduğunu söyleyemeyiz. Zira din, onun çıkarlarına uymasa dahi adandığı bir anlamdır. Karakoç, gaye edindiği dinin gereklerini yaparken gerekirse suç da olsa devam edeceğini ifade eder (2018d, s. 13). Dolayısıyla Karakoç'un dindarlığı Kayıklık'ın tanımındaki dindarlığın her iki çeşidine de uyabilecek renk barındırır.

Bütün bunlardan yola çıkarak Karakoç'un dindarlık anlayışının dinî ve millî değerlerle iç içe olması, bunlara sahiplenip ölesiye savunmasından dolayı, Yapıcı'nın "*muhafazakâr dindarlık*" tanımına en uygun olduğunu söyleyebiliriz.

3.7 Karakoç'un Tasavvufi Kavramlara Yaklaşımı

3.7.1 Muhabbetullah

Abdurrahim Karakoç, Allah'a karşı olan sevgisini (muhabbetullah) "*aşk*" diye tarif eder. Aşk diyince düşündüğü tek şey Allah'tır. Şair sevgisini; "*Aşktan yana söz duyunca,/ Ben hep seni düşünürüm*" dizelerinde ifade eder (Karakoç, 2018b, s. 34). Sözlükte aşk, "*şiddetli ve aşırı sevgi; bir kimsenin kendisini tamamen sevdiğine vermesi, sevgilisinden başka güzel görmeyecek kadar ona düşkün olması*" (Uludağ, 1991, s. 11) anlamına gelir.

Karakoç'un aşk anlayışında bu tanıma uygun olabilecek boyutlar görebiliriz. Uzun bir süre dağlarda gezerek avcılıkla uğraştığı dönemde bol bol tabiatı izleme imkanı bulan Karakoç için tabiat, Allah'ın yüceliğini idrak etmesindeki en önemli vasıtalarındandır. O, Allah'ın kâinattaki kudretine şahitlik ederek O'nu yüceltir. Ve daima her gördüğü şey ona Allah'ı hatırlatır. Karakoç, "*Saati Yok Eremi Yok*" (2018b, s. 34) şiirinde "*Ben hep seni düşünürüm*" diyerek bu düşüncesini kelimelere döker. "*Aklın ucu değer hiçe; / Yol ararım içten içe.*" dizelerinde "*aklının ucunun hiçe değmesi*" ifadesi ile kendi acziyetinin farkında olduğunu dile getirir. Yine "*Yıldızlar kayar yüceden, / Renkler sıyrılır geceden, / Yüreğim sızlar inceden, / Ben hep seni düşünürüm.*" cümlelerinde herkesin el ayak çektiği gecenin karanlığındaki yıldızlara bakarak Allah'ın yüceliğini tefekkür ettiğini ifade eder. Şair, aşk ile bağlı olduğu Rabbine kavuşmak özlemi içindedir. "*Korkunun bittiği yerde, / Haz duyarım perde perde. / Bir mezar görsem bir yerde, / Ben hep seni düşünürüm.*" dizelerinde bunu ifade eder. Zira insan her ne kadar Allah'ı çok sevse, O'na kavuşacağını bilerek yaşamaya çalışsa da ölüm korkusunu tamamen atamaz. Ancak ölüm anında artık Allah'a kavuşmak zamanı geldiğinde o korkunun gideceği andan haz duyacağını, kalbin yalnızca Allah sevgisiyle kalacağı anı her an düşünür, özlemini çeker. Dünyanın türlü imtihanlarla devam eden yolculuğunda yaşadıkları daima

Allah'ı hatırlatır. Ancak o, gerçek anlamda Allah'ı bulabileceği anları “sağlığın ve varlığın yokluğu” durumlarında olabileceğini ima eder. “Rüzgâr eser ilden ile, / Sağlıhta bitmez bu çile, / Var’dan öte Yok’ta bile, / Ben hep seni düşünürüm. ” dizelerinde düşüncelerini anlatır.

Çocukluğunda babasının anlattığı Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin hikâyeleriyle büyüyen Karakoç da sevdâyı Leyla’sında değil Mevla’sında bulmuştur. “Bir tutam SEVDA gönder bana, / Veysel Garani’nin, Yunus Emre’nin, / Sevdasından olsun, / Mevlâna’nın Mevlâ’sından olsun, / Sevdâların hasından olsun. ” (Karakoç, 2002a, s. 99) dizelerinde gerçek sevdanın sûfiler gibi Allah’a bağlanmakla yaşanabileceğini ifade eder. “Bir RÜYA gönder bana, / Yürürken, otururken, / Güneşi, ayı seyredeyim, / Aradan kalsın tüm duvarlar, / Mâverayı seyredeyim. ” (Karakoç, 2002a, s. 99) dizeleri gerçek sevdanın hallerini tasvir eder. Burada şairin ifadelerinden anlıyoruz ki aşığın maşukunu her an düşünmesi, onsuz yapamaması gibi Allah’a sevdalı olan da O’nun yarattıklarına koyduğu sebep perdesini kaldırarak kâinti izler ve sadece O’nun varlığının izlerini temaşa eder. Eşyadaki doğum-ölüm döngüsü Bâki olanı ona hatırlatır.

Karakoç, Allah’a duyduğu kalbî bağlanmayı gözü hiçbir tehdidi görmeyecek kadar bağlı anlamında “kara sevda” olarak tanımlar. Kendisi de kara sevda ile bağlı olduğu en Yüce Dost’un rızasına her ne başına gelirse gelsin ulaşmaya çalışan bir âşıktır. “İslâm Yolu” şiirinde bunu şöyle ifade eder:

Baş eğmeyiz zalimlerin zoruna, / Çekirdekler meyve verir yarına, / Kara sevdalıyız Hakk'ın nuruna, / Kökümüz dalımız Mevlâ'ya gider... Bulanmaz gönlümüz rahmet denizi, / Silinmez dünyadan bu aşkın izi, / Nemrutlar ateşte yaksalar bizi, / Savrulsa külümüz Mevlâ'ya gider... Yıldırılmaz hapislik, işkence, sürgün, / Dosta giden aşık düşer mi yorgun? / Her senede her ay, her hafta, her gün, / Her saat halimiz Mevlâ'ya gider... (Karakoç, 2019a, s. 38).

Karakoç her şeyin maddeye döndüğü çağda tüm sevgilerin yalan olduğunu, en büyük ve tek sevgiye olan arzusunu ‘Sevgi Yetmiyor’ şiirinde şöyle ifade eder: “Maddeleşir mânâ bile, / Unutulur ana bile/ ‘Can’ dediğin cana bile, / Sevgi yetmiyor, yetmiyor.” (Karakoç, 2018b, s. 92).

Onun Allah aşkı beşerî aşktan soyutlanmış bir aşktır: “Gösterir gün gibi düşüncelerim, / Derinden derine âşıksın gönül. / Çıkla kadın desem yalan söylerim, / Sen başka birine âşıksın gönül... / Değildir bu sevgi akıl erecek, / Her duyan bir başka mânâ verecek, / Şaşırmış yolcuya yol gösterecek, / Hakikat nuruna âşıksın gönül.” (Karakoç, 2019a, s. 95) dizelerinde “Çıkla kadın desem yalan söylerim... Hakikat nuruna âşıksın

gönül” sözleri dikkatimizi çeker. Sadece âşıkların anlayabileceği bir haldir Allah aşkı. Nitekim başkası görse belki anlayamaz, bir kadına duyduğu sevgi zanneder yaşadığı duygu yoğunluğunu.

Ezelden ebede, varlığının her safhasının özeti aşktır şairin: “*Sormuşlar ‘ezelde aşk var mı?’ diye, / Ben kalpten vuruldum doğmadan önce. / İster azap deyin ister hediye, / Meçhule sürüldüm doğmadan önce.../ Ezelde, ebedde aşkı gördüm ben, / Mezarda, mabette aşkı gördüm ben, / Gazapta, rahmette aşkı gördüm ben, / Aşk ile karıldım doğmadan önce.*” (Karakoç, 2018e, s. 80). Böylece şair baktığı her yerde gördüğünün aşk olduğunu ifade eder.

Şair, tabiatın her ögesini bir canlı olarak tasvir eder. Chittick’in ifade ettiği gibi “*gerçek kalp başkalarıyla meşgul olmayıp tamamıyla Allah’ı müşâhedeye dalmış olandır.*” (Chittick, 2018, s. 173). Karakoç, “*Güneşte Allah sevdası, /Yanar ha yanar, yorulmaz. / Dünyada Mevlâ’nın aşkı, / Döner de döner, yorulmaz...*” (Karakoç, 2006, s. 85) dizeleriyle tabiattaki varlıklara baktığında, hepsinin görevlerini Allah aşkı ile yerine getirdiklerini ifade eder.

Kuşeyrî, Allah’a duyulan aşk anlamında muhabbetin alametlerini “*Allah’ı yüceltme, O’nun rızasını nefsinin arzularına tercih etme, O’ndan ayrı kalmaya sabredememe, O’na kavuşma heyecanı duyma, kalben sürekli O’nu zikretme*” olarak tarif eder (Kuşeyri, 2014, s. 589). Kuşeyrî’nin ifade ettiği gibi Karakoç’un şiirlerinde Allah’a aşk ile bağlı olduğunu, Allah’ı her an yücelttiğini, O’na kavuşmayı özlemle beklediğini, yarattıklarındaki mührünü görerek daima O’nu düşündüğünü ifade ettiğini görürüz.

3.7.2 Zikrullah

Sözlükte “*bir şeyi anmak, hatırlamak*” anlamındaki zikir (zikr) kelimesi terim olarak “*Allah’ı anmak ve unutmamak suretiyle gafletten ve nisyandan kurtuluş*” anlamında kullanılır (Öngören, 2013, s. 409).

Kur’an’da müminlere Allah’ı çokça anmaları emredilmiştir (Ahzâb, 33/41). Kuran’ın İsrâ Sûresi 44. ayetinde; “*Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O’nu tesbih eder; O’nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihini anlayamazsınız. O hâlimdir, bağışlayıcıdır.*” buyrulur. Karakoç anlaşıldığı kadarıyla hem Allah’ın müminlere verdiği zikir emrini yerine getirmeye çalışır hem de kâinattaki her şeyde O’nun varlığını ve birliğini temaşa eder, manen kâinattakilerin zikirlerine şahitlik eder. “*Bir Başka Duygu*” şiirinde; “*Ardıçlar sabırda, çamlar zikirde, / Laleler boynunu eğmiş fikirde, / Yağmur şifa serper, otlar şükürde, / Sevgimizi ektiğimiz dağlar oy!*”

(Karakoç, 2018d, s. 61) ifadelerinde kâinatın ibadetlerini “zikir, fikir ve şükür” olarak ifade eder.

Karakoç; güvercin, balık gibi bütün hayvanlardan, gül gibi tüm çiçeklere, otlara, ağaçlara kadar her canlının ve su, rüzgâr, yağmur, güneş gibi tabiat unsurlarının Allah’ı tespih ettiği gibi insanın dili zikretmeye dahi kalbinin dahi damarlara kan göndermek için her çarpışında, Allah’ı “Hû” çekerek tespih ettiğini “Zikrullah” şiirinde anlatır (Karakoç, 2018a, s. 57). Burada Karakoç’un insanın kalbinin bir organ olarak Allah’ı zikrettiğini ifade etmesi ile Necmeddîn-i Kübrâ’nın Allah zikri ile ilgili sözleri arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. Necmeddîn-i Kübrâ, Allah isminin kökünün “he” (ه) harfi olduğunu ve her nefeste bu “he” sesinin çıkarıldığını, nefes alırken çıkarılan “he” sesinin kaynağının kalp iken verirken çıkarılan “he” sesinin kaynağının arş olduğunu söyler (Necmeddîn-i Kübra, 1980, s. 141). Böylece şairin tasavvuf inancını şiirine yansıttığını görürüz.

Şair, “Biraz da Kitaplar Seni Okusun” şiirinde; “*Kasırğa ol, döne döne zikir et, / Her nefese on bin misli şükür et, / Şüphe burgacında Hakkı fikir et, / Uyansın girdaplar seni okusun.*” (Karakoç, 2019b, s. 25) dizelerinde Allah’ı durmaksızın “döne döne” zikretmekten bahseder. Karakoç’un dedesi ve babası Nakşibendî tarikatına mensuptur. Böylece şairin, Nakşibendiyye tarikatında müritlerin sohbet için bir araya geldiklerinde şeyhlerinin etrafında halka oluşturması (Uludağ, "Halka", 1997, s. 359) şeklindeki zikri tarif ettiği anlaşılır.

Karakoç, başka bir şiirinde dünyaya gelip ilk nefes almaya başladığı andan itibaren her nefes ile Hakk’ı, suç dahi olsa, zikredeceğine yemin eder. “*Cihat bize bayram, düğün, / Ta doğuştan haşre değin, / Her an Zikrullah gömleğin, / Giyeceğiz suç olsa da.*” (Karakoç, 2019a, s. 26) dizelerinde şair son nefese kadar değil, öldükten sonra haşre kadar yeminine sadık kalacağını ifade eder.

Kayıklık zikrin; Allah’ı hiçbir an unutmamaya çalışmak, Allah’ın adını dil ile tekrarlamak, kalp ile anmak ve Allah’ın kâinatta eserlerinde görünen kudret ve rahmetini tefekkür etmek şeklinde dört anlamının olduğunu ifade eder (Kayıklık, 2011, s. 163) . Karakoç’un şiirlerinde bu tanıma uygun olarak zikre yer verdiğini söyleyebiliriz. “*Her an Zikrullah gömleğin*” (Karakoç, 2019a, s. 26) diyerek Allah’ı hiçbir an unutmamaya çalışmak, Allah’ın adını dil ile “Hû” (Karakoç, 2018a, s. 57) çekerek tekrarlamak, dünya ile ilgiyi keserek kalp ile “döne döne” anmak (Karakoç, 2019b, s. 25), duada ve düşüncede devamlılıkla bir makam olarak Allah’ın kâinatta eserlerinde görünen kudret ve rahmetini tefekkür etmek (Karakoç, 2018d, s.61) şeklinde zikrin kullanımına örnekler verilebilir.

3.7.3 Nefs

Sözlükte “*ruh, can, hayat, hayatın ilkesi, nefes, varlık, zat, insan, kişi, hevâ ve heves, kan, beden, bedenden kaynaklanan süflî arzular*” (Uludağ, 2006, s. 529) gibi mânalara gelen nefis kelimesi tasavvufun merkezî kavramlarından. İslâm peygamberi Hz. Muhammed de nefsinin isteklerine karşı savaşıyor kişiyi mücahid olarak tanımlar (İbn Hanbel, VI, 22; T1621 Tirmizî, Fedâilü’l-cihâd, 2). Nefs, Peker’in ifade ettiği gibi tasavvufî düşünce ve hallerin psikolojik karakteristiklerinden biridir (Peker, 1993, s. 41).

Tasavvufî anlamda nefis ile ilgili temel nokta onun kötülüklerin mahalli olmasıdır. Nefs, sûfî anlayışa göre; “*kulun sahip olduğu bozuk sıfatlarla, kötülenen ahlak ve fiiller*”dir. Bozuk sıfatlar iki bölümdür: Birincisi kişinin kendi sorumluluğundaki dine aykırı işler, ikincisi fitratındaki düşük huylar. Bu ikinci kısımdakiler nefse ait olan kötü sıfatlardır; gazap, kin, haset...gibi. Bunlar içinde en zoru nefsin kendini beğenmesidir. Nefsin azgınlığının kırılması için kötü arzuların terkedilmesi; onu aç, susuz ya da uykusuz bırakmaktan daha etkilidir (Kuşeyri, 2014, s. 232-233).

Karakoç’un şiirlerinde nefis kavramı, tasavvufta kullanıldığı anlama yakın bir muhteva arzemektedir. Ona göre bedenin arzularıyla ilgili olan nefis, her türlü kötülüğün temel kaynağıdır. Hatta bireyin, manevi yönünün gelişmesinin önünde engel teşkil eder. Çünkü insanın ilâhî aleme yönelik (ruhî arzuları) tarafıyla beşerî hayata yönelik (nefsî/bedenî arzuları) tarafı arasındaki mücadele şairin üstünde durduğu temel hususlardandır (Karakoç, 2018a). Tasavvufta nefis-i emmare olarak bilinen nefsin hallerini tanımlayıcı olan bu yaklaşım, insanın safha safha kemâle erebileceği gerçeğini öngörmektedir. Karakoç, “*Can Kurban*” şiirinde bunu şöyle ifade eder: “*Nefisten soyunduk tül tül, / Gitti beden, kaldı gönül, / Özümüz bağ, sözümüz gül, / Derene canımız kurban.*” (Karakoç, 2018a, s. 27). Anlaşılabileceği üzere burada şair, nefsin arzularından (hevâ ve heves) kurtuldukça bedenî hazların tahakkümünden uzaklaşacağını söylemektedir. Şiirdeki beden-gönül ilişkisi de dikkat çekicidir. “*Gitti beden, kaldı gönül*” dizesi, insanın kendisini kontrol ettikçe, iç dünyasının ihtişamıyla karşılaştıkça, içindeki ilâhî özü farkettikçe olgunluğa ulaşacağını ifade etmektedir.

Bilindiği üzere nefis denilince genellikle benlik (ego) kavramı kastedilir (Frager, 2019, s. 92). Nefsin en önemli özelliklerinden olan kendini beğenme ve benlik sevdası (Kuşeyri, 2014, s. 232-233); Karakoç’un şiirlerinde olumsuzlanıp kınanmaktadır. Hatta şair, bu hallerden kurtulmak için ciddi bir çaba içerisine girmektedir. “*Ben deyip dururken içimdeki ben, / Dört adım ötede tükendim hemen. / Kim bilir, belki de vakit*

geçmeden, / Dün bir daha doğdum, bir daha öldüm...” (Karakoç, 2018f, s. 50). Bu dürtükte, kişinin kendini büyük görmesi ve hayata benmerkezci (enaniyet) bakmasının ruhsal çöküntüyü beraberinde getirdiği dillendirilmektedir. Bir başka şiirinde Karakoç şöyle der: *“Her kağıt parçası kendini kitap zanneder, / Kelebek mum ışığını afitap zanneder, / Benlik mayasıyla mayalanmışsa bir kişi, / Mayası kabardıkça kendini Rab zanneder.”* (Karakoç, 2018f, s. 52). Burada ise benlik ve üstünlük arzusunun (enaniyet ve kibrin) insanın kendisini adeta tanrısalılaştırıldığından bahsedilmektedir. Şair, gönül kavramı ile benliği zıtlılaştırmakta, gönlün önplana çıktığı durumlarda insanlaşmanın, bu anlamda ruhsal olgunlaşmanın gerçekleşebileceğini söylemektedir. Aksi halde kontrolsüz benlik, yapay bir üstünlük duygusuyla kişiyi dünyevî hazların kontrolsüz bir şekilde doyurulmasına doğru itebilir. Bu ise, kelebeğin mum ışığında kendini afitap zannetmesi gibi kişinin kendini aldatmasına neden olur.

Karakoç “Âşık Ali’ye 2. Cevap” şiirinde, ilim ve kendini bilme arasındaki ilişkiye odaklanır. *“Soru kördüğümse, cevap ilmiktir; / İnsanda insanlık, kendin bilmektir. / Hakikat ilminin kapısı tektir! / Fazla diyen kirli yalan söylemiş.”* (Karakoç, 2006, s. 93). Esasen kendini bilmeyen kişi benliğini olduğundan daha farklı ve büyük algılayabilir. Yunus Emre’nin *“İlim ilim bilmektir, / İlim kendin bilmektir.”* dizelerini çağrıştıran bu şiirinde şair, kendini tanımayan insanların hakikate ulaşamayacağını söylemektedir.

Aksöz’ün, insanın nefsiyle psikolojik bir savaş içerisinde olduğunu ifade ederek bu savaşın bir nefis arınması mücadelesi olduğunu söylediği gibi (Aksöz, 2015, s. 83). Karakoç da bu savaşı bir zirve tırmanışına benzetir. *“Sarp kayadan inemedim düzlere; / İnanmayın hakkımdaki sözlere, / Her kim beni methettiye sizlere, / Gerçek değil, türlü yalan söylemiş.”* (Karakoç, 2006, s. 93) dizelerinde şairin, bu tırmanışta adeta ulaşmak istediği nokta, nefsinden kurtulup insanlık zirvesine çıkmaktır. Bilir ki zirveye çıkmak için sarp kayalıkların zorlu yollarında yürümek gerekir. Bu tırmanışta nefsinin hoşuna gidecek her şey düzlüğe inmektir. Oysa o zirveyi hedefler. Bundan dolayı düzlüklerde oyalanmak istemez. Kendisinin övülmesini de düzlüklere inmek olarak yorumlar. Hakkında övgü ile konuşanların “yalan” söylediğini ifade ederek bu övgüleri reddeder.

“Kirden, küfürden arınıp, yunmamıza, / Benlik atına binersek inmemize, / Yanlış yola saparsak dönmemize, / Zaman ver, imkân ver, fırsat ver Allah’ım!” (Karakoç, 2018a, s. 45) dizelerinde olduğu gibi Karakoç, nefesine karşı girdiği savaşta zaman zaman yenildiği anların olabileceğini öngörür. Böyle anlarda umutsuzluğa kapılmaz. Ancak Allah’ın yardımı olmadan başarıya ulaşamayacağını da bilir ve bunun için O’na dua ederek O’ndan yardım ister.

Karakoç, nefesine karşı durduğu cepheye düşman bekleyen asker gibi her an eli tetiktedir. Ruhu daima huzursuzdur. Rahatlık ve dünya sevgisi nefsin hoşuna giden, onu zafere götürebilecek adımlardır. Bundan dolayı Karakoç, bunun için de tedbir almıştır. Tasavvufi bir kavram olan çileyi, şâir bir yaşam tarzı olarak benimsemiştir: “*Bağladım nefsimi zincir yulara, / Dünyayı duvara astım; gel de gör. / Rahatı huzuru attım kenara, / Çileyi bağrıma bastım; gel de gör...*” (Karakoç, 2018a, s. 35) dizelerinde bunu anlatır. Kur’an’da “*Hayır (ey insanlar)! Doğrusu siz çabucak gelip geçeni seviyorsunuz...*” (Kıyamet, 75/20) âyetinde ifade edildiği gibi; Karakoç ,insanların hakikat olan âhireti değil bir rüya olan dünyayı sevmelerini anlayamaz. “*Gördüğünüz hakikat değil rüyadır, / Sevdiğiniz ahiret değil dünyadır, / Sizler nefsinizin gölgesi misiniz? / Bu ne biçim akıl ne biçim sevdadır?*” (Karakoç, 2002b, s. 61) dizelerinde bu hali “nefse gölge olmak” olarak tanımlar ve akla da sevdaya da yakıştırmaz.

Nefsin bir sıfatı olan hevâ, aynı zamanda onun tamamlayıcısıdır: hevâ olmazsa nefis de eksik demektir. Nefsin eksikliği ise kulun Allah’a yakınlığının ta kendisidir. Hevâsına uyan insan kötülüğe uğrar. Hevâ iki kısımdır: Birincisi “*lezzet ve şehvet hevâsı*”, ikincisi “*itibar ve makam-mevki*” hevâsıdır (Kayıklık, 2011, s. 95). Karakoç, hevânın her ikisinden de kaçınmıştır. Dünyaya kıymet vermemiştir. Lezzetin ve şehvetin her türlüşünü ardında bıraktığını şu şekilde ifade etmiştir: “*Özü bulmak için indim derine; / Geç değdi ellerim dost ellerine. / Salınca gönlümü mahşer yerine, / Dünyayı dünyada yitirdim anam.*” /.../ *Önce kökü dalda, dalı çiçekte; / Çiçeği meyvede, meyveyi renkte; / Var olan her şeyi bir çekirdekte, / Onu da MEVLÂ’da yitirdim anam.*” (Karakoç, 2019a, s. 87). Şair, kendisinin de ifade ettiği gibi hiçbir zaman menfaat, makam, rütbe için konuşmamıştır. Dünyaya karşı zahidane bir tutumla mesafeli durur. Bunu “*dünyayı dünyada yitirdim*” cümlesi ile ifade eder. O, dünyayı Allah’a ulaşmaya bir vesile olarak görür. Allah’ın yarattıklarına bakarak O’nun birliğine şahitlik eder.

SONUÇ

Abdurrahim Karakoç'un Eserlerinde Din ve Dindarlık başlıklı bu çalışmada şairin dinî yaşamı ile şiirlerine yansıttığı din ve dindarlık anlayışı din psikolojisi açısından incelenmeye çalışılmıştır. İlk bölümde çalışmanın amacı, konusu, yöntem ve sınırlılıkları ortaya konulduktan sonra ikinci bölümde teorik olarak genel bir bakışla din, dindarlık ve kişilik konuları ele alınmıştır.

İkinci bölümün devamında Karakoç'un hayatı aktarılmış, daha sonra kişiliği ve kişiliğinde etkili olan faktörler incelenmiştir. Karakoç'un İstiklâl Savaşı'ndan gazi çıkmış bir Anadolu şehrinin küçük bir kasabasında ve dindar bir aile içinde doğup büyümesinin; dinî ve millî kimlik kazanmasının temelindeki faktörlerden olduğu görülmüştür. Kendisini yetiştiren dede, baba, anne ve öğretmeninden aldığı eğitim neticesinde bir kişilik kazandığı anlaşılmıştır. Çok çalışkan ve zeki bir öğrenci olmasına rağmen ailesinin ekonomik durumu nedeni ile okul okuyamaması, bir telafi mekanizması olarak daha fazla okumaya ve şairliğe sarılmaya onu yöneltmiştir. Ayrıca yaşadığı dönem Türkiye'sinin içinde bulunduğu siyasî durum, Karakoç'un mücadeleci yönünü daha çok beslemiştir. Şairin; dengeli bir disiplinle yetiştirilmesinin sonucunda öz disiplin ve öz sorumluluğu yüksek, duygu ve düşüncelerini kolay kolay ifade etmediği için içedönük hem ülkesinde hem dünyada tanınan bir şair olmayı hedefleyecek kadar özgüven sahibi, şiirde yeni bir form geliştirmesinden de anlaşılacağı üzere yeni şeyler üretmeyi seven özgün bir kişilik yapısına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca şair, tespit ettiğimiz üzere ailesinin beklentilerini kendi kararlarına tercih edecek kadar baskın bir süper ego sahibidir.

Üçüncü bölümde şairin din ve dindarlık anlayışı; şiirlerindeki temel vurgular dikkate alınarak Kayıklık'ın belirlediği gibi psikolojik açıdan dindarlığın temelde iki boyutu olan "*bilişsel*" ve "*duygusal süreçler*", "*inanç-davranış*" etkileşimi çerçevesinde incelenmiştir. Bilişsel süreçler, bireyin zihninde dinle ilgili kanıt edinme süreçleridir. Dinî inançlar bu boyutta değerlendirilir. Duygusal süreçler ise dinle ilgili değerlere bağlılık ve teslimiyeti içerir. Ancak bağlanma ve teslimiyeti belirleyen "*sevgi*", "*ümit*", "*korku*", "*fedakârlık*" gibi olumlu duygular ya da "*kin*", "*nefret*" gibi olumsuz duygular bu sürece dâhildir. Ayrıca iki boyutun dışında insanın "*yaşadığı toplum*", "*sahip olduğu ahlaki değerler*" ve "*inandığı din*" davranışlarını şekillendirir. İnanıldığı dinin, bireyin davranışlarında yol açtığı değişikliğin psikolojik açıdan temeli güdülemektir. Bu noktada eğer bireyin bilişsel ve duygusal dünyası, davranışları ile uyumlu olursa kişi kendisiyle barışık olur (Kayıklık, 2015, s. 202-205).

Şair tevhid inancı temelinde, bir dava olarak İslâm'ı benimsemiştir. Bundan dolayı geleneksel halk dindarlığı içinde dinî öğrenim sonucunda oluşan bir din anlayışının geliştiğini söyleyebiliriz.

Bilişsel süreçler içerisindeki inanç esasları başlığı altında şairin Allah inancı, Peygamber algısı, kutsal kitap inancı, âhiret ve kader inancı ele alınmıştır.

Buna göre Karakoç'un Allah'ı yaratıcı, bir ve tek, rahmet ve şefkat sahibi, kudretli, ezelî, kâinatta hükümlanlık sahibi olarak tanıdığı görülmüştür. Şair Hz. Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şehadet ettiğini ifade eder. Karakoç'un hadislerden mülhem kullandığı ifadelerden ve yer yer Hz. Muhammed' in hayatından aktardığı kesitlerden yola çıkarak onun hakkında bilgi sahibi olduğunu anlayabiliyoruz. Peygamber algısına baktığımızda şairin peygamberleri Allah'a teslimiyetleri ve tevhid mücadeleleri bağlamında örnek aldığını görürüz. Özellikle Hz. İsa'nın sevgiyi vurgulayan nasihatleri ile birlikte Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed'in putların yıkılmasına karşı verdiği mücadeleleri anlatması dikkat çeker. Zira şairin de şiirle yapmaya çalıştığı kendi ifadesi ile kötülükleri anlatarak iyiliklere çağırmaktır. Karakoç, Kuran'a iman etmiş bir mümin olarak onu kendine rehber edinir. Aynı zamanda bir bağlanma aracıdır. Haksızlıklar karşısında hakkı dile getirmeyi görev edinmiş olan şair, Kur'an'daki hakikatin ve zulmün temsilcisi olan tarihî şahsiyetler vesilesi ile çağının para, makam düşkünü liderlerini eleştirir. Bu noktada inandığı kutsal kitap olarak da Kuran'dan referans alması Kuran bilgisinin de olduğunu gösterir. Bir Müslüman olarak Karakoç, ölümün hakikatine ve ölüm sonrası insanın hesaba çekileceği bir ahiret hayatının varlığına iman etmiştir. Şairin her ne kadar ölümü bir emr-i İlâhi olarak kabullenmiş olsa da fitri bir duygu olan ölümsüzlük arzusu ve ölüm korkusu yaşadığını görürüz. Ancak onun korkusu ölümün kendisinden değildir. Aksine o Allah'a kavuşmayı arzular. Ölümü, ahiret hayatına açılan bir kapı olarak görür. Ancak esas korktuğu ölümden sonraki hesaptır. Böylece bu korkunun dindarlığın neticesinde oluşan “*günahkârlık*” ve “*suçluluk*” duygusundan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Şairin kadere iman anlayışında kulun sorumluluğu ve Allah'ın takdirinin birlikte olduğunu görürüz. Sonuçları kontrol altına alma ve ölümü anlamlandırma şeklinde atıf kullanmıştır.

İnanç-davranış etkileşimi çerçevesinde dindarlığın davranışlara yansıyan göstergelerinden olan ibadetler açısından şairin hayatını ele aldığımızda, onun ibadetlerini yerine getiren bir Müslüman olduğunu görürüz. Hadislerde ibadetlerin özü olarak aktarılan duaya insanı güdüleyen psikolojik süreçler iki türdür. Bunlar istek ve ihtiyaçlar ile güçsüzlük ve çaresizliktir. Karakoç, Allah'a muhtaç olduğunun bilinci

içerisinde; Kuran'ı rehber edinen komşudan memleketin her köşesine İslâm'ın ulaşmasına kadar küçük büyük her şeyi O'ndan ister. Bütün ihtiyaçları karşılayacak makam olarak O'na yönelir. Allah'a yönelirken ümitvardır. O'nun merhamet ve şefkatine sığınır. Böylece olumlu bir dinî başa çıkma çeşidi olarak duaya sarıldığını görürüz. İslâm dininin emirlerinden olan namazın şairin dünyasında önemli bir yeri vardır. Beş vakit namaz kıldığını ifade eden Karakoç için namaz şekilden ibaret bir ibadet değildir. Şaire göre namaz; akılla kalp arasındaki irtibatın sağlanması için bir vasıta. Bu noktada namazın ancak aşk ile içi doldurulursa gerçek manasına kavuşacağını ifade eder. Şair, oruç ibadetini psikolojik ve sosyolojik faydaları açısından ele alır. Özellikle orucun kazandırdığı iradeye hâkim olma anlamında sabır ve paylaşma duygusu önem verdiği noktalar. Hac ibadetindeki ritüeller de şairin bireysel ve toplumsal arınmanın gerçekleşebilmesine katkı sağlamak için yazdığı şiirlerinde sembolik manada kullandığı kavramlardandır. Burada şairin zemzemi İslâm'a aidiyet, kurbanı Allah'a hayatını adanmak, şeytan taşlamayı zalimlere karşı duruş anlamında kullandığını görürüz. Karakoç zekât ibadetini bireysel ve toplumsal işlevleri açısından dolaylı olarak ele alır. O, toplumun fertleri arasında sevgi, kardeşlik, yardımlaşma, paylaşma, adalet gibi değerlerin yüceltilmesini gaye edinir.

Dindarlığın inanç-davranış etkileşimi neticesinde görünen tezahürlerinden biri ahlâktır. Burada Allport'un dindarlığın kaynaklarına dair zikrettiği maddeler bizim için yol gösterici olmuştur. Allport'un dindarlığın bireysel kaynakları içinde saydığı psikojenik arzular ve manevî değerler, anlam arayışı, kültür ve uyum (2016) bu bölümde bizim odaklandığımız kısımdır. Karakoç'un bir ahlâk sistemi olarak benimsediği din; ona yaşam gayesi olan bir anlam sistemi sunmuş, bir aidiyet, kültür ve değer kazandırmıştır. Buna göre şairin Türk-İslâm davasına canını adadığını söylemesi dinin ona verdiği anlamın ifadesidir. Yine Türklük ve Müslümanlık onun için bir sosyal kimlik olmuş, buna göre “öteki”ni tanımlamıştır. İslâmî değerlere karşı çıkan, Batılılaşma ve moderniteyi savunan, yerli ve millî olanı beğenmeyen, makam ve mevki düşkünü, vatanını bölmeye çalışan herkesi düşman bilmıştır. Böylece düşmanını dinî bir terminolojiyle “*kâfir*” olarak adlandırması bir Osmanlı dindarlığının kalıntısını haber verir. Türklüğün ve İslâm'ın iç içe geçtiği; vatan, millet, bayrak sevgisi gibi millî; şehitlik, gazilik, cihat gibi dinî; hak ve adalet gibi evrensel motiflerle dokunmuş bir dindarlık tipi ortaya koymuştur. Ayrıca hem dini etkileyen hem dinden etkilenen bir olgu olarak kültürle birlikte dindarlığın ortaya nasıl çıktığına dair bir örneklik teşkil eder. Bir milleti millet yapan değerler olan kültüre verdiği önem onun yerli olmadan evrensel olunamayacağı sözünün

ispatı gibidir. O, yaşadığı toprakların geçmişine ve bu topraklarda üretilen bilim, sanat gibi ürünlere ve bu toprakların hamurunun mayası olan dinî değerlere sahip çıkmadan içinde bulunduğumuz geri kalmışlığı aşamayacağımızı ifade eder.

Karakoç'un duygusal süreçler açısından dindarlığının kaynaklarına bakıldığında; Allah'a duyduğu sevgiyi, bu sevgiye bağlı olarak kendisini ve başkalarını nasıl algıladığını tasavvufi kavramlarla ifade ettiğini görürüz. Ancak herhangi bir tarikata ya da şeyhe bağlı değildir. Allah'a olan bağlılığını “aşk” olarak tanımlayan Karakoç için Allah'ı zikretmek, uğruna canını vereceği bir eylemdir. Karakoç'un nefisle ilgili görüşü, kötülüğü emreden nefsin (nefs-i emmâre) arzularını kontrol etmek gerektiği yönündedir. Dünyaya değer vermeme de bu çerçevede edindiği ilkelerden biridir.

Müslüman bir Türk olarak Karakoç'un kardeşlik anlayışının ifadesi olan kavramlar “*millet*” ve “*ümme*”tir. Onun Türk ve Müslüman ülkelerde yaşananları şiirine konu edinirken dünyanın geri kalanındaki olaylara gözünü kapattığını söyleyemeyiz. İnsanlıkta eş olarak gördüğü, mazlum hale getirilen halkları da savunmuştur. Özellikle özgürlük, demokrasi bahanesiyle gittikleri yerlerdeki halkları aldatarak bölgenin zenginliklerini sömüren Batı zihniyetini karşısına alırken onların “Haçlı” olduğunu hatırlatır. Hz. İsa'nın getirdiği dini bir sömürü aracına çeviren, geçmişte canı yandığı için hala Türk ve Müslüman düşmanlığı yapan bir Hristiyan âleminin temsilcisi olarak Batı'yı görür. Batı diyerek kategorize ettiği kesimin şahsında Batı'lı olmasa bile kendi dinî ve millî değerlerine yabancılaşanları da onlara yüzünü dönenler olarak düşman bilir. Hangi din ya da ırka ait olursa olsun samimiyetsiz, çıkarıcı, iki yüzlü vb. kısaca ahlâk ve değer yoksunu kişilerin tümünün karşısındadır.

Son başlıkta şairin dindarlık anlayışı ele alınmıştır. Şairin dindarlık anlayışına baktığımızda, eserlerinde ele aldığı tipler bize yol gösterici olmuştur. Karakoç'un temelde eleştirdiği iki insan tipi olduğu görülmüştür. Dini; şekilden ibaret, ruhsuz, dünyevî çıkarlara kılıf yapılan bir araç olarak algılayan “*dışsal yönelimli*” dindarları ve dine, yerli ve millî tüm değerlere karşı olanları hedef tahtasına koymuştur. Bu iki zümrenin de bir ortak özelliği vardır. O da ahlâk ve değer yoksunluğudur. Karakoç'un dünyasındaki ahlâkı en temelde samimiyet ve adalette özetleyebiliriz. Tüm yaşamı boyunca sahip olduğu iki değer olan Türklük ve İslâm yolunda, millî ve evrensel birlik, adalet ve barış için mücadele ederken bu idealde Türklere, bağlı olduğu Osmanlıdan yadigâr olan liderlik rolünü biçtiği anlaşılmıştır. Böylece Karakoç'un dindarlık anlayışının tam anlamıyla dini ve millî motiflerle örülmüş, Yapıcı'nın tanımı ile “*muhafazakâr bir dindarlığa*” yakın olduğu söylenebilir. İslâm'ı bir yaşam gayesi edinerek bu uğurda her şeyini feda etmeye

hazır olduğunu söylemesi, buna uygun yaşaması açısından Allport'un tanımladığı “*içsel yönelimli*” dindarlığa örnek teşkil ettiği yorumunu yapabiliriz. Bu bağlamda şiirlerinde Cevher Dudayev gibi isimleri övmesi de şairin dini yaşam amacı olarak gören dindarlığa yakın olduğunu gösterir.

Sonuç olarak Karakoç'un; ideolojik bir İslâm anlayışına sahip olduğu, içsel yönelimli şekilcilikten uzak bir dindarlık benimsediği, sahip olduğu tüm değerleri savunmaya kendini adanması açısından muhafazakâr bir dindarlığa yakın durduğu değerlendirilebilir. Yine şairin ibadetlerden çok ahlâka vurgu yapmasından hareketle dinin bilişsel ve duygusal boyutları ile birlikte inanç-davranış etkileşimini önemseydiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Acar Çınar, H. (2020). Dini Tutum ve Peygamber Tasavvuru Arasındaki İlişkiye Dair Muhayeseli Bir Araştırma: Ülkü İmam Hatip Lisesi ve Mevlana Ortaokulu Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(13), 83-118.
- Adler, A. (2017). *Yaşamın Anlam ve Amacı*. (K. Şipal, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Akbaş, A. (2012). Ağabeyim Karakoç. *Üçgen Piramitinin Zirvesindeki Cihan Şairi: Abdurrahim Karakoç H. Eraslan* (s. 53-59). içinde İstanbul: Nar Yayınları.
- Akbulut, A. (1992). Allah'ın Takdiri - Kulun Tedbiri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33, 153.
- Aksöz, T. (2015). İnsan Benliğinin Arınması. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17, 31.
- Albayrak, N. (2009). "Seyrani". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 37, 37-38.
- Allport, G. W. (1961). *Pattern and Growth in Personality*. New York: Holt, Rinehart ve Winston.
- Allport, G. W. (2016). *Birey ve Dini*. (B. Sambur, Çev.) Ankara: Elis Yayınları.
- Armaner, N. (1980). *Din Psikolojisine Giriş I*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Avcı, R. (2008). *Kahramanmaraşlı Şairler Antolojisi*. Kahramanmaraş: T.C. Kahramanmaraş Valiliği.
- Avcı, R. (2012). Abdurrahim Karakoç. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 90-102.
- Aydın, A. R. (1996). Çocuğun Dînî Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 211-220.
- Aydın, M. (2019). Kur'an'da Peygamber Tasavvuru. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(15), 35-60.
- Bağcı, H. M. (2004). Ulaşılmaz Örnek Peygamber Tasavvurunun Tarihsel Teşekkülü. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(19), 103-136.
- Bahadır, A. (2002). *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Boz, D. (2013). *Kaleminde Seveda Yükü Biriktiren Şair: Abdurrahim Karakoç*. Kahramanmaraş: Öncü Basımevi.
- Burger, J. (2016). *Kişilik*. (İ. D. Erguvan Sarıoğlu, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.
- Certel, H. (1997). Psiko-Sosyal Açısından Zekât. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0(13), 347-352.

- Chittick, W. (2018). *İlâhî Aşk*. (Ö. Saruhanlıoğlu, & K. Filiz, Çev.) İstanbul: Nefes Yayınları.
- Cilacı, O. (1994). "Dua". *TDV İslam Ansiklopedisi*, 9, 530-535.
- Coşkun, A. (2003). Din ve Kimlik. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24, 5-23.
- Cüceloğlu, D. (2016). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çetinkaya, F. (2019). Abdurrahim Karakoç'un Şiirinde İdeal Gençlik Tipi. *Edebi Eleştiri Dergisi*, 158-167.
- Çiçek, M. (2020). Abdurrahim Karakoç'un Şiirlerinde Hiciv. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Dalgın, N. (2009). "Secde". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 36, 271-272.
- Dilipak, A. (2012). Hak Yol İslam Yazacağız. *Üçgen Piramitinin Zirvesindeki Cihan Şairi: Abdurrahim Karakoç H. Eraslan* (s. 27-29). içinde İstanbul: Nar Yayınları.
- Dönmez, Y., & Yıldız, F. (2012). *Üçgen Piramitinin Zirvesindeki Cihan Şairi: Abdurrahim Karakoç H. Eraslan* (s. 563-571). içinde İstanbul: Nar Yayınları.
- Egemen, B. Z. (1963). Ölüm Üzerine. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1), 31-34.
- Elkind, D. (1970). The Origins of Religion in the Child. *Review of Religious Research*, 72(1), 35-42.
- Elms, A. C. (2007). Psychobiography and Case Study Methods. (R. W. Robins, R. C. Fraley, & R. F. Krueger, Dü) *Handbook of research methods in personality psychology*.
- Eraslan, H. (2012). *Üçgen Piramitinin Zirvesindeki Cihan Şairi: Abdurrahim Karakoç*. İstanbul: Nar Yayınları.
- Ercan, S. (2011). Yerel Basına Göre İzmir'de 1930'lu Yıllarda Laiklik Uygulamaları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmalar Dergisi*, 11(23), 35-56.
- Erikson, E. H. (1969). *Gandis truth: On the origins of militant nonviolence*. London: Norton&Company.
- Erikson, E. H. (2014). *İnsanın 8 Evresi*. (G. Akkaya, Çev.) İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Erkal, M. (2013). "Zekat". *TDV İslam Ansiklopedisi*, 44, 197-207.
- Ertürkmen, O. (2019). Abdurrahim Karakoç'un Şiirlerinde Dinî ve Tasavvufî Temalar. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.

- Esen, N. (2009). Necip Fazıl Kısakürek'te Dinsel Değişim. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (CUIFD)*, 11(1), 129-154.
- Espinosa, M. J. (2008). Melanie Klein: A psychobiographical study. *A treatise submitted in fulfilment of the requirements for the degree of master of arts in research psychology*.
- Filiz, M. (2010). Abdurrahim Karakoç'un Şiirlerinin Tematik Açıdan İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Frager, R. (2019). *Kalp, Nefs ve Ruh*. (İ. Kapaklıkaya, Çev.) İstanbul: Sufi Kitap Yayınları.
- Frankl, V. (2019). *İnsanın Anlam Arayışı*. (S. Budak, Çev.) İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Freud, A. (2015). *Ben ve Savunma Mekanizmaları*. (Y. Erim, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Freud, S. (1994). *Psikanaliz Üzerine*. (A. A. Öneş, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Freud, S. (2007). *Sanat ve Sanatçılar Üzerine* (4 b.). (K. Şipal, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fromm, E. (2019). *Psikanaliz ve Din*. (E. Erten, Çev.) İstanbul: Say Yayıncılık.
- Geçioğlu, A. R. (2010). Hac İbadetinin Bireysel Yaşayıştaki Rolü. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Geçioğlu, A. R. (2019). Hac İbadetinin Bireysel Dini Yaşayış Üzerindeki Etkileri: Bir Tipleme Denemesi. *Bilimname XXXVII*, 243-287.
- Gökyay, O. (2002). "Kızıl Elma". *TDV İslam Ansiklopedisi*, 25, 559-561.
- Güç, A. (2002). "Kıble". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 25, 364-365.
- Gülcemal, A. (2012). Beşinci Mevsimde Yaşayan Adam. *Üçgen Piramitinin Zirvesindeki Cihan Şairi: Abdurrahim Karakoç H.Eraslan* (s. 19-23). içinde İstanbul: Nar Yayınları.
- Güler, Ö. (2007). Tanrı algısı ölçeği (TA): Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XLVIII(1)*, 123-133.
- Günay, Ü. (1999). *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*. İstanbul: Erzurum Kitaplığı.
- Günay, Ü. (2006). Dindarlığın Sosyolojisi. *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi Ü.Günay & C.Çelik* (s. 1-54). içinde Adana: Karahan Kitabevi.
- Günay, Ü. (2012). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Güngör, E. (1997). *Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Gürbüzer, A. (2012). Ölüm Bir Mihriban. *Üçgen Piramitinin Zirvesindeki Cihan Şairi: Abdurrahim Karakoç H. Eraslan* (s. 66-71). içinde İstanbul: Nar Yayınları.
- Gürses, İ. (2017). *Dindarlık ve Kişilik*. Bursa: Emin Yayınları.
- Harman, Ö. F. (1996). "Hac". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 14, 382-386.
- Hayta, A. (2006). Anneden Allah'a: Bağlanma teorisi ve İslâm'da Allah tasavvuru. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 29-63.
- Hökelekli, H. (1991a). Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(1), 151-165.
- Hökelekli, H. (1991b). Ölümle İlgili Davranışlar ve Dini Davranış. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 83-91.
- Hökelekli, H. (2010). *Din psikolojisi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- İlbey, A. D. (2012). Bir Devrin Şairi Abdurrahim Karakoç. *Üçgen Piramitinin Zirvesindeki Cihan Şairi: Abdurrahim Karakoç H. Eraslan* (s. 30-35). içinde İstanbul: Nar Yayınları.
- İslamoğlu, M. (2011). *Hac Risalesi*. İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- Kağıtçıbaşı, Ç., & Cemalcılar, Z. (2017). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Karakoç, A. (1990). *Düşünce Yazıları*. Ankara: Yeni Düşünce Yayınları.
- Karakoç, A. (1997). *Çobandan Mektuplar*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Karakoç, A. (2002a). *Parmak İzi*. Ankara: Alperen Yayınları.
- Karakoç, A. (2002b). *Gerdanlık-II*. Ankara: Alperen Yayınları.
- Karakoç, A. (2005). *Gerdanlık-III*. Ankara: Alperen Yayıncılık.
- Karakoç, A. (2006). *Kan Yazısı*. İstanbul: Alperen Yayınları.
- Karakoç, A. (2018a). *Abdurrahim Karakoç Bütün Şiirleri - 3: Suları Islatamadım*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Karakoç, A. (2018b). *Abdurrahim Karakoç Bütün Şiirleri - 4: Dosta Doğru*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Karakoç, A. (2018c). *Abdurrahim Karakoç Bütün Şiirleri - 5 : Beşinci Mevsim*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Karakoç, A. (2018d). *Abdurrahim Karakoç Bütün Şiirleri - 6: Gökçekimi*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Karakoç, A. (2018e). *Abdurrahim Karakoç Bütün Şiirleri - 8: Yasaklı Rüyalar*. Ankara: Kadim Yayınları.

- Karakoç, A. (2018f). *Abdurrahim Karakoç Bütün Şiirleri - 9: Gerdanlık- I*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Karakoç, A. (2019a). *Abdurrahim Karakoç bütün şiirleri-1: Vur emri*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Karakoç, A. (2019a). *Abdurrahim Karakoç bütün şiirleri - 1: Vur emri*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Karakoç, A. (2019b). *Abdurrahim Karakoç Bütün Şiirleri - 7: Akıl Karaya Vurdu*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Karakoç, B. (2012). Abdurrahman Karakoç'u Çekiştirir Bu Yazı. H. Eraslan (Dü.) içinde, *Üçgen Piramitin Zirvesindeki Cihan Şairi: Abdurrahim Karakoç* (s. 87-91). İstanbul: Nar Yayınları.
- Kartopu, S. (2012). Kaygının Farklı Kader Algıları ile İlişkisi: Kahramanmaraş Örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*.
- Kartopu, S. (2014). Yaşamı Sürdürme Nedenlerinin Tanrı Algısıyla İlişkisi. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 887-903.
- Kasapoğlu, A. (2008). Kur'an'da İnabe Kavramı: Dini Tecrübe Açısından Bir Yaklaşım. *Tasavvuf-ı İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, 9(22).
- Kayıklık, H. (2002). Gazali'de Dinsel Yaşayışın Evrimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (CUIFD)*, 5(14), 117-130.
- Kayıklık, H. (2003). Allport'a Göre Dînî Yaşayışa Gelişimsel Bir Açılım. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 5(15), 121-138.
- Kayıklık, H. (2006). Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç - Davranış Etkileşimi. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19(3), 491-499.
- Kayıklık, H. (2011). *Tasavvuf Psikolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kayıklık, H. (2015). *Din psikolojisi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Kirkpatrick, L. A. (1992b). An attachment theory approach to the psychology of religion. *The International Journal For The Psychology of Religion*, 2(1), 3-28.
- Kirman, M. A. (2016). *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Koç, M. (2002a). Ölüm Psikolojisi. *Tasavvuf*(8), 117-146.
- Koç, M. (2013a). Hac Psikolojisi - I: İngiltereli Türk Diaspora Hacıları Üzerine Nitel Bir Durum Çalışması. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XV(28), 49-74.

- Komasyon. (2017). *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Komasyon. (2020). *Hadislerle İslam Hadislerin Hadislerle Yorumu*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Köktaş, M. E. (1993). *Türkiye'de Dini Hayat: İzmir Örneği*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Köse, A. (2012). *Neden İslam'ı Seçiyorlar: Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme*. İstanbul: İz Yayınları.
- Kurt, A. (2009). Dindarlığı Etkileyen Faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1-26.
- Kurt, İ. (2013). *Dünyayı Dünyada Boşayan Şair: Abdurrahim Karakoç*. İstanbul: Anonim Yayıncılık.
- Kuşeyri, A. (2014). *Kuşeyri Risalesi*. (D. Selvi, Çev.) İstanbul: Semerkand Yayınları.
- Loewenthal, K. M. (2017). *Din Psikolojisi*. (M. Ulu, Çev.) Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Mardin, Ş. (2012). *Din ve İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- May, R. (2018). *Kendini Arayan İnsan*. (K. Işık, Çev.) İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve Din*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Mehmedoğlu, A. U. (2006). Dindarlığın peşinde: Din Psikolojisinde Araştırma, Ölçme ve Yorumlama Üzerine. *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 19(3), 465-478.
- Mehmedoğlu, A. U. (2011). *Tanrıyı Tasavvur Etmek*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Metintaş, M., & Kayıran, M. (2016). 1929 Dünya Ekonomik Krizinin Türk Tarımına Etkileri ve 1931 Birinci Türkiye Ziraat Kongresi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(23), 33-82.
- Necmeddîn-i Kübra. (1980). *Tasavvufi Hayat*. (M. Kara, Çev.) İstanbul.
- Ormrod, J. E. (2016). *Öğrenme Psikolojisi*. (M. Baloglu, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Öngören, R. (2013). "Zikir". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 44, 409-412.
- Özbaydar, B. (1970). *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Özbolat, A., & Kartopu, S. (2012). İsyân ile Teslimiyet Arasında: Ağıtlarda Kader İnancı. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 7(3), 1959-1972.
- Özdoğan, Ö. (2000). İnsan - Kutsal Kitap İlişkisi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41, 293-308.

- Pala, H. (2012). Abdurrahim Karakoç ve Gazetecilik. *Üçgen Piramitin Zirvesindeki Cihan Şairi: Abdurrahim Karakoç H. Eraslan* (s. 165-167). içinde İstanbul: Nar Yayınları.
- Parlak, A. (2012). Ankara'da Karakoç'lu Vakitler. *Üçgen Piramitin Zirvesindeki Cihan Şairi: Abdurrahim Karakoç H. Eraslan* (s. 63-65). içinde İstanbul: Nar Yayınları.
- Pazarlı, O. (1982). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Peker, H. (1986). Olumlu Şahsiyet Özellikleri ve Din. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 100-105.
- Peker, H. (1993). Tasavvuf Psikolojisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, 35-52.
- Peker, H. (2008). *Din Psikolojisi* (3 b.). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Peker, H. (2011). *Din Psikolojisi* (7 b.). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Peker, H. (2012). Kur'an'a Göre Dindarlığın Boyutları. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (CUIFD)*, 12(2), 41-49.
- Saldere, G. (2001). Abdurrahim Karakoç'un Lirik Şiirlerinde Kelime Dünyası. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Schultz, D. P., & Schultz, S. E. (2017). *Theories of Personality*. USA: Cengage Learning.
- Serrâc Tûsi, E. N. (2012). *El Lüma*. (H. K. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Erkam Yayınları.
- Spilka, B., Phillip, S., & Kirkpatrick, L. A. (2001). Din Psikolojisi Açısından Genel Bir Atıf Teorisi. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Kuşat A. (Çev.)*, 173-174.
- Şehsuvaroğlu, L. (2016). *Abdurrahim Karakoç: Şairin Haberci Olarak Portresi*. Ankara: Hasret Kitabevi.
- Şentürk, H. (1985). *Psikoloji Açısından Hazreti Peygamberin İbadet Hayatı*. İstanbul: Bahar Yayınevi.
- Şentürk, R. (2005). "Millet". *TDV İslam Ansiklopedisi*, 30, 64-66.
- Taş, K. (2006). Dindarlığın Kriterleri Üzerine Tipolojik Bir Araştırma. *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi G.Ünver & C.Çelik* (s. 175-202). içinde Adana: Karahan Kitabevi.
- Tek, H. (2012). Hak Yol İslam Yazacağız Mihriban Hasan'a Mektuplar. *Üçgen Piramitin Zirvesindeki Cihan Şairi Abdurrahim Karakoç H. Eraslan* (s. 184-189). içinde İstanbul: Nar Yayınları.

- Tokel, B. B. (2012). Söz Mülkünün Sultanı: Abdurrahim Karakoç. *Üçgen Piramitinin Zirvesindeki Cihan Şairi: Abdurrahim Karakoç H. Eraslan* (s. 92-96). içinde İstanbul: Nar Yayınları.
- Topaloğlu, B. (1988). "Ahiret". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1, 543-548.
- Topaloğlu, B. (1991). "Baki". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 4, 536-537.
- Topaloğlu, B. (2001). "Kadir". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 24, 124.
- Topaloğlu, B. (2007). "Rahim". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 34, 415-417.
- Topaloğlu, B. (2008). "Rezzak". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 35, 47-48.
- Turan, Y. (2017). *Kişilik ve Dindarlık*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Tümer, G. (1987). Çeşitli Yönleriyle Din. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1), 213-267.
- Türkeş, A. (1975). *Milli Doktrin Dokuz Işık*. İstanbul: Kutluğ Yayınları.
- Uludağ, S. (1991). "Muhabbetullah". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 4, 11-17.
- Uludağ, S. (1997). "Halka". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 15, 358-359.
- Uludağ, S. (2006). "Nefs". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 32, 529-531.
- Uysal, V. (2006). *Türkiye'de Dindarlık ve Kadın*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Yapıcı, A. (2002). Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (CUIFD)*, 2(2), 75-117.
- Yapıcı, A. (2006). Algısal Açıdan Müslüman Kimliği ve Dindarlık. *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi G.Ünver & C.Çelik* (s. 207-258). içinde Adana: Karahan Kitabevi.
- Yapıcı, A. (2007). Müslümanlıktan Hristiyanlığa Geçişin Sebepleri Üzerine Sosyo-Psikolojik Bir İnceleme. *Journal of Islamic Research*, 20(2), 221-238.
- Yapıcı, A. (2013). Fiziksel ve Sosyal Hadiselere Sebep Atfetmede Dinin Rolü. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 403-414.
- Yapıcı, A. (2016). Müslüman Türk Kültüründe İnanç Gelişimi (Bir Model Denemesi). *DEUİFD Din Psikolojisi Özel Sayı*, 83-113.
- Yapıcı, A., & Yıldırım, M. (2003). Küreselleşme Sürecinin Dinî Kimliklere Etkisi: Sosyopsikolojik Bir Değerlendirme. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 6(17), 117-138.
- Yaşaroğlu, M. K. (2006). "Namaz". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 32, 350-357.
- Yavuz, K. (1986). Din İnancının Gelişmesinde Nativizm ve Tecrübecilik Problemi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, 129-142.
- Yavuz, K. (1987). Din Psikolojisinde Metod Meselesi ve Yeni Gelişmeler. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 153-185.

- Yavuz, K. (2012). *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Yavuz, Y. Ş. (2001). "Kader". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 24, 58-63.
- Yıldız, M. (2007). *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Yitik, A. İ. (2007). "Oruç". *TDV Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, 33, 414.
- Yörükoğlu, A. (2002). *Çocuk Ruh Sağlığı*. Ankara: Özgür Yayınları.
- Zengin, H. K. (2010). Almanya'daki müslüman çocuklarda Allah kavramının gelişimi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51(1), 213-248.

